

Kształcenie nauczycieli w wyższych szkołach pedagogicznych

POWSTANIE WYŻSZYCH SZKÓŁ PEDAGOGICZNYCH

Wyższe szkoły pedagogiczne od chwili swego powołania do życia stały się nowym i nieznanym dotychczas w historii polskiej oświaty ogniwem w systemie kształcenia nauczycieli. Ich powołanie zrodziło się w wyniku rewolucyjnych przeobrażeń w Polsce, ogromnych przemian w systemie oświaty, jakie dokonały się po 1945 roku. Zmiany w dziedzinie oświaty, które wyraziły się wprowadzeniem rzeczywiście powszechnego obowiązku szkolnego w zakresie szkoły podstawowej, w rozbudowie szkolnictwa średniego ogólnokształcącego i zawodowego, wymagały wysoko kwalifikowanych kadr nauczycielskich.

W latach drugiej wojny światowej, w okresie hitlerowskiego terroru, niezmiernie zmniejszył się stan liczbowy nauczycieli. W pierwszych miesiącach, a nawet latach powojennych, zaistniałe luki usiłowano zapłacić poprzez organizowanie kursów dokształcania i doskonalenia kadry nauczycielskiej, ale te nie mogły uczynić zadość zadaniom postawionym przed szybko rozbudowującym się szkolnictwem polskim. Nie były też w stanie wykształcić dostatecznej ilości nauczycieli dla potrzeb szkolnictwa podstawowego i średniego organizowane na nowo uniwersytety, na które nałożono wielorakie zadania, a kształcenie nauczycieli stało się dla nich zaledwie jednym z wielu i to nawet nie najważniejszym. W toczącej się żywo dyskusji nad modelem kształcenia nauczycieli na poziomie wyższym ścierały się różne tendencje¹. Ożyła koncepcja zorganizowania kształcenia nauczycieli do szkół podstawowych na poziomie wyższym, powstała w środowisku radykalnego ruchu nauczycielskiego w okresie międzywojennym². Koncepcja, której autorem był Edward Czernichowski, ówczesny naczelnik Wydziału Kształcenia Nauczycieli w Ministerstwie Oświaty³, nawiązywała do pomysłów

¹ Por. S. Mauersberg, *Reforma szkolnictwa w Polsce w latach 1944—1948*, s. 49 i n.

² Pisał o tym szerzej W. Danek, *Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Krakowie w pierwszym piętnastoleciu 1946—1961*. Kraków 1965, s. 7.

³ Por. W. Wojtyński, *Kształcenie nauczycieli w pierwszym ćwierćwieczu Polski Ludowej*, s. 297, 302.

akademickiej, zawodowej szkoły nauczycielskiej Jana Wł. Dawida oraz propozycji Henryka Rowida, zgłoszonych z trybuny IV Kongresu Pedagogicznego ZNP w 1939 roku⁴. Zakładała akademickie kształcenie nauczycieli wszystkich typów i stopni szkół.

Realizacja tej koncepcji wiązała się początkowo ze sprawą uruchomienia wyższych kursów nauczycielskich. Zarządzeniem Ministra Oświaty z dnia 28 sierpnia 1945 r. uruchomione zostały wyższe kursy nauczycielskie, które były równoznaczne z pierwszym rokiem studiów w wyższych szkołach pedagogicznych⁵. Sposób przechodzenia absolwentów WKN na drugi rok studiów planowanych wyższych szkół pedagogicznych regulowano oddzielnymi zarządzeniami.

W istniejącej sytuacji niedoboru kadr nauczycielskich Ministerstwo Oświaty postanowiło zorganizować specjalne trzyletnie wyższe studia dla gruntownego kształcenia wysoko kwalifikowanych nauczycieli szkół podstawowych. Ich utworzenie poprzedziły prace nad statutem państwowych wyższych szkół pedagogicznych. W marcu 1946 r. Ministerstwo Oświaty ogłosiło Statut PWSP, w którym określono cele i zadania wyższej szkoły pedagogicznej, sposoby ich realizacji, strukturę i zakres kompetencji władz, zasady doboru słuchaczy oraz program⁶. Stwierdzono, iż celem państwowej wyższej szkoły pedagogicznej jest „kształcenie zawodowe na poziomie wyższym kandydatów na nauczycieli szkół powszechnych”. Jednocześnie tym uczelniom wyznaczono rolę „ogniska myśli i poczynań pedagogicznych i nie tylko dla słuchaczy, ale również dla nauczycielstwa”. Przy wyższych szkołach pedagogicznych miały być zorganizowane „różne formy pracy służące dalszemu kształceniu i doskonaleniu czynnych nauczycieli”.

Według założeń programowych i statutu organizacyjnego państwowe wyższe szkoły pedagogiczne były szkołami wyższymi, nieakademickimi, podległymi Ministerstwu Oświaty, w których studia trwały trzy lata. W początkach istnienia miały dążyć do współpracy ze szkołami akademickimi, korzystać z ich sił profesorskich, urzędzeń i instytucji. Przy PWSP planowano utworzenie szkół ćwiczeń składających się z przedszkola, pełnej szkoły podstawowej i szkoły średniej. Zakładano przy tym, iż w miarę potrzeby PWSP będą korzystały z innych szkół wyznaczonych przez władze oświatowe. Szkoły ćwiczeń traktowano też jako laboratoria pedagogiczne, w których nauczyciele przedmiotów pedagogicznych „mogliby demonstrować słuchaczom pewne omawiane zjawiska pedagogiczne, a zarazem prowadzić własne badania i doświadczenia na tym terenie”, nadając im charakter szkół reali-

⁴ W. Wojtyński, op. cit., s. 298.

⁵ Dz. Urz. Min. Ośw., 1945, nr 4, poz. 136.

⁶ Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 12 marca 1946 r. (Nr II KN-2564/45/N) w sprawie Statutu Państwowych Wyższych Szkół Pedagogicznych (Dz. Urz. Min. Ośw., 1946, nr 2, poz. 47).

zujących i wypróbowujących pewną myśl przewodnią, dydaktyczną czy wychowawczą⁷.

Pierwszą zapowiedź utworzenia wyższych szkół pedagogicznych przyniosło Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 11 maja 1946 r. w sprawie organizacji roku szkolnego 1946/47 w szkolnictwie ogólnokształcącym i zakładów kształcenia nauczycieli, w którym w dziale *Pedagogia* czytamy:

W roku szkolnym 1946/47 przewiduje się otwarcie Wyższych Szkół Pedagogicznych w Krakowie, Łodzi i na Śląsku na zasadzie statutu organizacyjnego ustalonego zarządzeniem Ministra Oświaty z dnia 12 maja 1946 roku⁸.

W związku z tym miała nastąpić likwidacja państwowych pedagogiów. Ministerstwo poleciło nie przeprowadzać wpisów na pierwszy rok studiów w pedagogiach w miastach, gdzie zostaną zorganizowane PWSP. W tych miejscowościach, w których miała nastąpić ich likwidacja uczniowie mieli być skierowani na drugi rok studiów PWSP.

W wyniku tego zarządzenia w ośrodkach, w których miały powstać PWSP, powołano komitety organizacyjne. Tak np. w Krakowie Ministerstwo Oświaty powołało w dniu 11 maja 1946 r. Komitet Organizacyjny Państwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie⁹, na czele którego stanął prof. dr Stefan Szuman, Kierownik Katedry Psychologii i Wychowania Uniwersytetu Jagiellońskiego, jego zastępcą zaś była doc. dr Wanda Bobkowska – też z UJ; w Komitecie był również naczelnik Wydziału Kształcenia Nauczycieli Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego dr Stanisław Skalski¹⁰. Z chwilą rozwiązania, funkcje Komitetu przejęły nowe władze Uczelni, prof. S. Szuman i dr S. Skalski.

W połowie 1946 r. ukonstytuował się również w Gdańsku Komitet Organizacyjny PWSP pod kierunkiem dra Jana Schwarza, dotychczasowego dyrektora Pedagogium. Z chwilą rozpoczęcia działalności uczelni 1 października 1946 r. jej dyrektorem został dotychczasowy przewodniczący Komitetu Organizacyjnego¹¹. W tym samym czasie w Katowicach prowadzono prace przygotowawcze do utworzenia nowej uczelni w miejsce Instytutu Pedago-

⁷ Tamże. Nazwa „Państwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna” obowiązywała do 1952 r., następnie zmieniono ją na „Wyższa Szkoła Pedagogiczna”.

⁸ Dz. Urz. Min. Ośw., 1946, nr 5, poz. 138.

⁹ AAN w Warszawie. Zespół Ministerstwa Oświaty, sygn. 38/4.

¹⁰ Szerzej na ten temat zob.: *Z dziejów Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie w latach 1946—1956*. I część ogólną opracował Józef Garbacik, II część szczegółową oprac. Z. Tabaka (w:) *Dziesięciolecie Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie 1946—1956*. Zbiór rozpraw i artykułów, Kraków 1957, s. 11—42; Z. Tabaka, *Organizacja i rozwój Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie* (w:) *Wyższa Szkoła Pedagogiczna w pierwszym piętnastolecu*, s. 9—31; Cz. Majorek, Z. Ruta, *Powstanie i rozwój organizacyjny WSP w Krakowie* (w:) *Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w latach 1946—1981*, Kraków 1981, s. 10—36.

¹¹ M. Widernik, *Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Gdańsku w latach 1946—1970* (w:) *Uniwersytet Gdański i jego poprzedniczki*, Gdańsk 1980, s. 5—6.

gicznego. Wiele wysiłku w działania te włożył doc. dr Józef Pieter, kierujący Instytutem Pedagogicznym¹².

Komitety organizacyjne działały do dnia 1 września 1946 r., tj. do dnia powstania państwowych wyższych szkół pedagogicznych jako szkół nieakademickich w Krakowie, w Gdańsku¹³ i Katowicach¹⁴. PWSP w Katowicach rok później została przeniesiona do Łodzi. W czerwcu 1950 r. Ministerstwo Oświaty powierzyło drowi Janowi Zarembie, nauczycielowi Liceum Pedagogicznego, a zarazem dyrektorowi WKN w Katowicach, zadanie zorganizowania i uruchomienia po raz drugi PWSP. Zaczęła ona funkcjonować we wrześniu tego roku, a pierwszym rektorem PWSP został mgr Stanisław Glücksman, wykładowca na uniwersyteckich kursach przygotowawczych.

STRUKTURA ORGANIZACYJNA WYŻSZYCH SZKÓŁ PEDAGOGICZNYCH

W pierwszym okresie istnienia państwowe wyższe szkoły pedagogiczne przypominały swą strukturą wyżej zorganizowane zakłady kształcenia nauczycieli, odbiegające od struktury uniwersytetów. Strukturę organizacyjną uczelni, ich cele i zadania, prawa i obowiązki kierownictwa, rady szkoły i grona nauczającego, warunki przyjęcia na studia, treści kształcenia i metody pracy ze słuchaczami regulowały statuty nadane zarządzeniami Ministra Oświaty¹⁵. Uczelniami kierowali dyrektorzy i ich zastępcy mianowani przez Ministra oraz Rada Szkoły, w której skład wchodziłi wszyscy wykładowcy zatrudnieni w PWSP, etatowi i na godzinach zleconych.

Rada Szkoły miała stosunkowo szeroki zakres kompetencji, mogła uchwalić zmiany statutu WSP, uchwalać projekty programów studiów, opiniować i wysuwać wnioski do Ministra w sprawie mianowania grona nauczającego. Nauczycielami PWSP mogły być osoby, które posiadały prawo wykładowania na jednej z polskich uczelni, względnie nauczyciele z wyższymi stopniami naukowymi, posiadający kwalifikacje do nauczania w szkołach ogólnokształcących, wyróżniający się w pracy szkolnej i mogący się wykazać

¹² J. Pieter, *Przeszłość, stan aktualny i perspektywy rozwojowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Katowicach* (w:) *Skład osobowy oraz Spis wykładów i ćwiczeń na rok akad. 1964/65 WSP w Katowicach*. Katowice 1965, s. 5—18. W. Zarembina, *Powstanie i rozwój Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Katowicach* (w:) *Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Katowicach 1950—1968*. Red. A. Jarosz, Katowice 1971.

¹³ Obie uczelnie zostały powołane zarządzeniem Ministra Oświaty z dnia 24 września 1946 Nr II KN-5369/46 (Dz. Urz. Min. Ośw., 1946, nr 11, poz. 376). O krakowskiej WSP por. nadto informacje w przypisie 10; o uczelni gdańskiej zob. też: M. Widernik, *Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Gdańsku w latach 1946—1970* (w:) *Uniwersytet Gdański i jego poprzedniczki*. Gdańsk 1980, s. 3—44.

¹⁴ Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 24 września 1946 Nr II KN-5516/46. Tamże. zob. nadto: W. Zarembina, *Powstanie i rozwój Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Katowicach*, s. 11—21.

¹⁵ Np. PWSP w Krakowie nadano statut zarządzeniem Ministra Oświaty 12 marca 1946 r. (Dz. Urz. Min. Ośw., 1946, nr 2, poz. 47).

pewnym dorobkiem pracy naukowej, a także inni wybitni specjaliści z wykształceniem akademickim. Wszyscy musieli jednak odpowiadać wymogom wyrażonym w statucie PWSP, a mianowicie: „winni mieć gruntowną znajomość szkoły powszechnej, zdobytą w miarę możliwości drogą praktyki”.

W roku 1947 prowadzono dalsze prace nad strukturą istniejących oraz nowo utworzonych państwowych wyższych szkół pedagogicznych. W „Instrukcji Ministerstwa Oświaty z dnia 19 maja 1947 roku w sprawie organizacji roku szkolnego 1947/48 w zakresie kształcenia nauczycieli szkół podstawowych” raz jeszcze podano do wiadomości, iż w miejscowościach, w których powstały wyższe szkoły pedagogiczne, nie zostaną uruchomione państwowe pedagogia oraz stwierdzono, że „akta i inwentarz państwowych pedagogiów winien być przekazany państwowym wyższym szkołom pedagogicznym¹⁶. Równocześnie w tej instrukcji znalazła się informacja o nowej strukturze PWSP. Czytamy w niej: „W utworzonych według statutu wprowadzonego zarządzeniem Ministra Oświaty z dnia 12 maja 1946 r. w państwowych wyższych szkołach pedagogicznych uruchomione będą w roku szkolnym 1947/48 na I roku studiów następujące wydziały:

a) PWSP w Gdańsku – wydział humanistyczny, przyrodniczy, matematyczny,

b) PWSP w Krakowie – wydział humanistyczny, przyrodniczy, matematyczny,

c) PWSP w Katowicach – wydział przyrodniczy, matematyczny,

d) PWSP w Łodzi – wydział humanistyczny, matematyczny”¹⁷.

Jednocześnie w ramach wydziałów humanistycznych PWSP w Gdańsku i Krakowie zalecano uruchomienie sekcji języków obcych. Tym samym struktura organizacyjna państwowych wyższych szkół pedagogicznych upodobniła się do struktur akademickich szkół wyższych.

Szybki rozwój uczelni, powstawanie licznych kierunków studiów, które miały wpływ na kształtowanie się nowych struktur PWSP, powodował, iż centralny system zarządzania uczelniami przez dyrektorów i rady szkoły, przewidziany statutem organizacyjnym w 1946 r., przestał być użyteczny. W celu usprawnienia kierowania uczelniami, jeszcze przed powołaniem wydziałów, na poszczególnych kierunkach studiów Rady Szkół powoływały opiekunów-kierowników sekcji, do których obowiązków należało: czuwanie nad całokształtem organizacji kierunku, kontrola wykonywania zajęć dydaktycznych, dbałość o dyscyplinę studentów, proponowanie obsady kadrowej i kontrola przebiegu studiów.

Zaistniała sytuacja organizacyjna, a także rozbudowa istniejących PWSP, doprowadziły do zmiany statutu tych uczelni. Zarządzeniem Ministra

¹⁶ Dz. Urz. Min. Ośw., 1947, nr 6, poz. 132.

¹⁷ Instrukcja z dnia 19 maja 1947 r. Nr II KN-2540/47 o organizacji roku szkolnego 1947/48 w zakresie kształcenia nauczycieli szkół podstawowych (Dz. Urz. Min. Ośw., 1947, nr 6, poz. 132).

Oświaty z dnia 7 października 1947 r. wprowadzono nowy statut i nakreślono nową koncepcję programu studiów, którego realizacja miała na celu

- kształcenie zawodowe na poziomie wyższym kandydatów na nauczycieli szkół 8-klasowych;
- kultywowanie twórczej pracy naukowej w dziedzinie praktycznej pedagogiki i dydaktyki;
- współdziałanie w akcji doskonalenia zawodowego czynnego nauczycielstwa.

W czerwcu 1948 r. w wyższych szkołach pedagogicznych rozpoczęto przygotowywać się do nowych zmian organizacyjno-programowych. Instrukcja z dnia 21 czerwca 1948 r. o organizacji roku szkolnego 1948/49 w wyższych szkołach pedagogicznych zapowiadała rewizję istniejącego statutu, a szczególnie programów, zmierzając do skrócenia czasu trwania studiów z trzech do dwóch lat. Konferencja rektorów, prorektorów i delegatów rad pedagogicznych PWSP, która odbyła się w Łodzi w dniach 4–6 czerwca 1948 r., przeciwstawiła się jednak tym zamierzeniom, stwierdzając, że „w tak krótkim okresie czasu WSP nie zdoła wykonać zadania określonego w art. 4 dekretu z 28 października 1947 r. o organizacji nauki i szkolnictwa wyższego, tj. przygotowanie pełnowartościowego, wysoko kwalifikowanego nauczyciela i działacza społecznego”¹⁸. W roku akad. 1948/49 nastąpiły zmiany organizacyjne: połączono sekcje i utworzone zostały wydziały z dziekanami na czele, powołani zostali rektorzy i prorektorzy, co spowodowało upodobnienie struktury organizacyjnej PWSP do struktury organizacyjnej uniwersytetów. Rada Szkoły, w skład której wchodziłi wszyscy wykładowcy, została zamieniona w senat uczelni, zaś na wydziałach zaczęto tworzyć rady wydziałowe. Zmiany te przeprowadzane były stopniowo, i ostatecznie struktura PWSP odpowiadająca strukturze uniwersyteckiej ukształtowana została w 1950 r.

Kompetencje senatu PWSP były takie same jak w pozostałych uczelniach akademickich. W jego skład wchodziłi: rektor, prorektorzy, dziekani, przedstawiciele rad wydziałowych, przedstawiciele pomocniczych pracowników nauki oraz organizacji politycznych i społecznych. Rady wydziałowe składały się: z dziekana, prodziekanów, wszystkich samodzielnych pracowników nauki na wydziale, zatrudnionych etatowo lub na godzinach zleconych, przedstawicieli pomocniczych pracowników nauki, organizacji politycznych i młodzieżowych. Kierowały całokształtem prac związanych z działalnością dydaktyczną i życiem naukowym wydziałów.

W roku 1950 rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 29 listopada została utworzona PWSP we Wrocławiu na bazie miejscowego Instytutu Pedagogicznego ZNP¹⁹. Z jej początkami związane są nazwiska organizatora

¹⁸ Archiwum WSP w Krakowie. Uchwały i konferencje, sygn. 23/50. Por. też: Instrukcja z dnia 21 VI 1948 r. [...] Nr II KN-3199/48 (Dz. Urz. Min. Ośw., 1948, nr 9, poz. 149).

¹⁹ Dz. Urz. Min. Ośw., 1950, nr 55, poz. 499.

i prorektora zarazem – Émila Smetany, a także pierwszego rektora – Stanisława Rosponda²⁰. Rada Ministrów w październiku 1954 r. zdecydowała o przeniesieniu siedziby PWSP z Wrocławia do Opolu²¹. O zlokalizowaniu WSP w Opolu zdecydowało wiele argumentów, a wśród nich racje natury politycznej i kulturalno-społecznej. Uczelnia miała nie tylko kształcić nauczycieli dla Śląska Opolskiego, ale miała stać się głównym ośrodkiem naukowo-badawczym, prowadzącym badania nad historią Śląska, jego kulturą, językiem, przeciwstawiając się tym samym rewizjonistycznej kampanii prowadzonej w Niemczech Zachodnich, a skierowanej przeciwko polskości tych ziem.

Stosunkowo szybki rozwój wyższych szkół pedagogicznych, powstawanie nowych kierunków, organizacja wydziałów i wzrost liczby studentów wymagały również szybkiego rozwoju i wzrostu kadry nauczającej, jak i pomocniczych pracowników nauki. Mimo starań okres kłopotów kadrowych trwał aż do roku akad. 1952/53 tzn. do czasu wyraźnego ukształtowania się w PWSP i powołania nowych wydziałów oraz zakładów naukowych i katedr. Nastąpiły też przemianowania niektórych wydziałów (np. w Krakowie Wydział Humanistyczny na Filologiczno-Historyczny, a Przyrodniczo-Geograficzny na Geograficzno-Biologiczny)²².

Strukturę organizacyjną państwowych wyższych szkół pedagogicznych w roku akad. 1952/53 przedstawia tabela 1.

W roku 1953 funkcjonowało w PWSP siedem kierunków studiów (sekcje): filologia polska, filologia rosyjska, historia, geografia, biologia, matematyka, fizyka, chemia, które rozmieszczone były w trzech podstawowych wydziałach; PWSP w Gdańsku, Krakowie i Łodzi miały po trzy wydziały, natomiast PWSP w Katowicach i we Wrocławiu (później w Opolu) działały początkowo jako uczelnie dwuwyziałowe²³. Kolejne lata istnienia wyższych szkół pedagogicznych przyniosły dalsze zmiany w strukturze. W tym miejscu na razie odnotujemy, iż np. w Opolu w 1958 r. przekształcono Wydział Filologiczny na wydział Filologiczno-Historyczny oraz utworzono sekcję historii²⁴,

²⁰ Por. S. Grobelny, *Organizacja Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu (w:) Dwudziestolecie Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu 1950—1970. Księga pamiątkowa.* Opole—Wrocław 1970, s. 19, 25; B. Reiner, *Dwudziestopięćlecie WSP w Opolu (1950—1975).* Zeszyty Naukowe WSP w Opolu, *Pedagogika.* Opole 1977, z. 10, s. 243—257.

²¹ Uchwała Rady Ministrów nr 698 z dnia 26 października 1954 (Dz. Ust. RP, 1952, nr 6, poz. 38). Szerzej o Opolskiej WSP zob.: *Dwudziestolecie Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu 1950—1970. XXX lat Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Powstańców Śląskich w Opolu 1950—1980.* Opole 1980.

²² Dz. Urz. Min. Ośw., 1952, nr 21, poz. 174, 175.

²³ Zarządzenie Ministra z 13 XII 1952 (Nr KD 3-4673/52) w sprawie utworzenia wydziałów i katedr w wyższych szkołach pedagogicznych (Dz. Urz. Min. Ośw., 1952, nr 21, poz. 174).

²⁴ Zarządzenie Ministra Oświaty z 10 VI 1958 (Nr KN 2-1074/58) w sprawie zmian organizacyjnych w WSP w Opolu (Dz. Urz. Min. Ośw., 1958, nr 8, poz. 97, 101).

Tabela 1

STRUKTURA ORGANIZACYJNA W PAŃSTWOWYCH WYŻSZYCH SZKOŁACH PEDAGOGICZNYCH W 1953 ROKU

Miejscowości, w których istnieją WSP	Wydziały — Sekcje												
	Filolo- giczny		Filologiczno- Historyczny			Geograf.- Biologiczny		Matematycz- no-Fizyczny			Mat.-Fiz. Chemiczny		
	Sekcje		Sekcje			Sekcje		Sekcje			Sekcje		
	fil. polska	fil. rosyjska	fil. polska	fil. rosyjska	historia	geografia	biologia	matematyka	fizyka	chemia	matematyka	fizyka	chemia
Gdańsk			×	×		×	×	×	×	×			
Katowice	×										×	×	×
Kraków			×	×	×	×	×						
Łódź			×	×	×	×	×				×	×	×
Warszawa			×	×	×								
Wrocław	×	×											
Łącznie	2	1	4	3	3	3	3	4	4	1	2	2	2

zaś dwa lata później sekcję pedagogiki²⁵, w Gdańsku w 1958 r. powołano do życia sekcję pedagogiki²⁶, zaś w 1964 r. sekcję filologii rosyjskiej²⁷.

Równocześnie z utworzeniem wydziałów z dniem 1 stycznia 1953 r. kreowano katedry i zakłady. Tym samym zarządzeniem Ministra Oświaty z 13 grudnia 1952 r. w różnych uczelniach, w istniejących wydziałach utworzono następujące katedry:

I. WYŻSZA SZKOŁA PEDAGOGICZNA W GDAŃSKU:

1. Wydział Filologiczno-Historyczny: Katedry: Podstaw Marksizmu-Leninizmu, Pedagogiki²⁸, Historii Literatury, Języka Polskiego, Historii Powszechnej, Historii Polski.

2. Wydział Geograficzno-Biologiczny: Katedry: Botaniki, Zoologii, Geografii Fizycznej, Geografii Regionalnej, Geografii Ekonomicznej.

²⁵ Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 26.III.1960 (Nr KN 3-79/60) w sprawie zmian organizacyjnych w WSP w Opolu (Dz. Urz. Min. Ośw., 1960, nr 12, poz. 222).

²⁶ Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 19.V.1958 (Nr KN 2-782/58) w sprawie zmian organizacyjnych w WSP w Gdańsku (Dz. Urz. Min. Ośw., 1958, nr 8, poz. 96).

²⁷ Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 13.VI.1964 (Nr KNZ-932/64) w sprawie zmian organizacyjnych w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Gdańsku (Dz. Urz. Min. Ośw., 1964, nr 8, poz. 82).

²⁸ O działalności poszczególnych katedr WSP w Gdańsku pisali: K. Kurpis, *Działalność naukowa Katedry Pedagogiki i Katedry Dydaktyki w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Gdańsku*, „Chowanna” 1964, z. 1, s. 112—115; G. Kupryszewski, J. Sokółowski, *Kierunek Chemii Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Gdańsku w okresie od 1.X.1967 do 30.VI.1970*. Zesz. nauk. UG, *Chemia*, Gdańsk 1971, z. 1, s. 238—255; K. Łomniewski, *Praca katedr geografii WSP w Gdańsku w okresie XX-lecia PRL*, „Przegląd Geograficzny” 1964, z. 3, s. 607—610. Zob. nadto: *Uniwersytet Gdański i jego poprzedniczki*, Gdańsk 1980, s. 3—44.

3. Wydział Matematyki, Fizyki i Chemii: Katedry: Matematyki, Geometrii, Fizyki, Chemii Ogólnej i Nieorganicznej, Chemii Organicznej.

II. WYŻSZA SZKOŁA PEDAGOGICZNA W KATOWICACH:²⁹

1. Wydział Filologiczny: Katedry: Podstaw Marksizmu-Leninizmu, Pedagogiki³¹, Historii Literatury³¹, Języka Polskiego.

2. Wydział Matematyczno-Fizyczny: Katedry: Chemii Ogólnej i Nieorganicznej; Chemii Organicznej.

III. WYŻSZA SZKOŁA PEDAGOGICZNA W KRAKOWIE:

1. Wydział Filologiczno-Historyczny: Katedry: Podstaw Marksizmu-Leninizmu, Pedagogiki, Historii Literatury, Języka Polskiego, Literatury Rosyjskiej i Radzieckiej, Języka Rosyjskiego, Historii Powszechnej, Historii Polski³².

2. Wydział Geograficzno-Biologiczny: Katedry: Botaniki, Zoologii, Geografii Fizycznej, Geografii Regionalnej, Geografii Ekonomicznej³³.

3. Wydział Matematyczno-Fizyczny: Katedry: Analizy Matematycznej, Geometrii, Fizyki Doświadczalnej, Fizyki Teoretycznej³⁴.

IV. WYŻSZA SZKOŁA PEDAGOGICZNA W ŁODZI:

1. Wydział Filologiczno-Historyczny: Katedry: Historii Literatury, Języka Polskiego, Historia Powszechna, Historia Polski.

²⁹ Por. *Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Katowicach 1950—1968. Działalność katedr Wydziału Filologiczno-Historycznego* m.in. opisali: N. Chmielnicki, *Katedra Filozofii* (s. 89—92); J. Zaremba, *Katedra Historii Literatury Polskiej i Zakładu Literatury Śląskiej* (s. 104—108); A. Przybycin, *Katedra Języka Polskiego* (s. 111—116); J. Pieter, *Katedra Pedagogiki; Zakład Psychologii* (s. 117—132). O pracy katedr Wydziału Matematyczno-Fizycznego pisali: J. Haber, *Katedra Chemii Fizycznej* (s. 141—146); L. Chromy, *Katedra Chemii Organicznej i Nieorganicznej* (s. 147—149).

³⁰ J. Bohucki, *Pedagogika i psychologia w Instytucie Pedagogicznym i Wyższej Szkole Pedagogicznej w Katowicach, „Chowanna” 1964, t. 2, s. 51—72.*

³¹ J. Zaremba, *Z doświadczeń naukowych i dydaktycznych Katedry Historii Literatury Polskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Katowicach 1954—1964*, Katowice 1965.

³² Działalność poszczególnych katedr Wydziału Filologiczno-Historycznego została opisana w książce pt. *Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Krakowie w pierwszym piętnastolecu rozwoju 1946—1961*, Kraków 1965. Autorzy: Cz. Banach, J. Jasieński, *Katedry ideologiczne*, s. 137—141; H. Smarzyński, *Katedry pedagogiki*, s. 141—142; J. Nowakowski, J. Z. Biątek, *Katedry Literatury Polskiej oraz Metodyki Nauczania Języka Polskiego*, s. 143—157; S. Jodłowski, *Katedra Języka Polskiego*, s. 157—161; W. Gatecki, *Katedra Języka Rosyjskiego i Literatury Rosyjskiej*, s. 161—170; F. Kiryk, Z. Tabaka, *Katedry historyczne*, s. 171—188. Działalność Wydziału po jego zmianie na „Wydział Humanistyczny” przedstawiono w książce: *Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w latach 1946—1981*, Kraków, 1981, s. 80—190.

³³ Działalność wymienionych katedr omówiono w książce cytowanej w przypisie 32. Autorzy: K. Kostrakiewicz, *Katedra i Zakład Botaniki*, s. 206—209; J. Zurzycki, *Zakład Fizjologii Roślin*, s. 209—211; W. Juszczyk, *Katedra i Zakład Zoologii*, s. 211—214; A. Kulczycki, *Zakład Fizjologii Zwierząt*, s. 214—216; R. Mochnicki, *Katedry geograficzne*, s. 189—206. Historię Wydziału przedstawiono w pracy: *Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie w latach 1946—1981*.

³⁴ Historię wymienionych katedr opisano w książce cytowanej w przypisie 32. Autorzy: Z. Moszner, *Katedra Analizy Matematycznej*, s. 221—225; K. Tryuk, *Katedra Geometrii*, s. 225—228; T. Piech, *Zakład Fizyki*, s. 229—230. Działalność wydziału sch-

2. Wydział Geograficzno-Biologiczny: Katedry: Podstaw Marksizmu-Leninizmu, Pedagogiki, Botaniki, Zoologii, Geografii Fizycznej, Geografii Regionalnej, Geografii Ekonomicznej.

3. Wydział Matematyki, Fizyki i Chemii: Katedry: Analizy Matematycznej, Geometrii, Matematyki Elementarnej, Fizyki, Chemii Ogólnej i Nieorganicznej, Chemii Organicznej.

V. WYŻSZA SZKOŁA PEDAGOGICZNA W WARSZAWIE:

1. Wydział Filologiczno-Historyczny: Katedry: Podstaw Marksizmu-Leninizmu, Pedagogiki, Historii Literatury, Języka Polskiego, Literatury Rosyjskiej i Radzieckiej, Języka Rosyjskiego, Historii Powszechnej, Historii Polski.

2. Wydział Matematyczno-Fizyczny: Katedry: Analizy Matematycznej, Geometrii, Fizyki.

VI. WYŻSZA SZKOŁA PEDAGOGICZNA WE WROCŁAWIU:³⁵

1. Wydział Filologiczny: Katedry: Podstaw Marksizmu-Leninizmu, Pedagogiki, Historii Literatury i Języka Polskiego, Historii Literatury Rosyjskiej i Radzieckiej, Języka Rosyjskiego³⁶.

2. Wydział Matematyczno-Fizyczny: Katedry: Matematyki, Fizyki³⁷.

Struktura ta ulegała stałym przeobrażeniom, tworzone nowe katedry i zakłady, których rejestru trudno w pełni dokonać. Przykładowo wspomniemy, że np. w WSP w Łodzi w 1954 r. utworzono 9 zakładów w ramach istniejących katedr, m.in. Zakład Metodyki Matematyki³⁸, w WSP w Gdańsku – 3 zakłady³⁹, w Krakowie – 2 zakłady⁴⁰, we Wrocławiu – 1⁴¹. W 1955 r. zarządzeniem Ministra przekształcono wydziały w niektórych uczelniach: w WSP w Gdańsku Wydział Geograficzno-Biologiczny przekształcono w Wydział Geograficzny, w Krakowie Wydział Matematyczno-Fizyczny na Wydział

rakteryzowano w książce: *Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie w latach 1946–1981*.

³⁵ Zarządzenie Ministra Oświaty z 13 grudnia 1952 (Nr KD 3-4673/52) w sprawie utworzenia wydziałów i katedr w wyższych szkołach pedagogicznych (Dz. Urz. Min. Ośw., 1952, nr 21, poz. 174).

³⁶ Por. S. Dąbrowski, *Działalność Wydziału Filologiczno-Historycznego (w:) Dwudziestolecie WSP w Opolu 1950–1970*, s. 36–111. Zob. też: *Wydział Filologiczno-Historyczny (w:) XXX lat Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Powstańców Śląskich w Opolu*, s. 26–42.

³⁷ Por. J. Heffner, *Działalność Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii (w:) Dwudziestolecie WSP w Opolu*, s. 112–180. Zob. też: *Wydział Matematyki, Fizyki i Chemii (w:) XXX lat Wyższej Szkoły Pedagogicznej ...*, s. 43–45.

³⁸ Zarządzenie Ministra Oświaty z 26 marca 1954 (Nr KD 3-65/54) (Dz. Urz. Min. Ośw., 1954, nr 6, poz. 43).

³⁹ Zarządzenie Ministra Oświaty z 15 kwietnia 1954 (Nr KD 3-242/54) w sprawie utworzenia w WSP w Gdańsku zakładów w ramach katedr (Dz. Urz. Min. Ośw., 1954, nr 6, poz. 47).

⁴⁰ Zarządzenie Ministra Oświaty z 6 maja 1954 (Nr KD 3-1045/54) w sprawie utworzenia w WSP w Krakowie zakładów w ramach katedr (Dz. Urz. Min. Ośw., 1954, nr 8, poz. 60).

⁴¹ Zarządzenie Ministra Oświaty z 15 kwietnia 1954 (Nr KD 3-132/54) w sprawie utworzenia w WSP we Wrocławiu zakładów (Dz. Urz. Min. Ośw., 1954, nr 6, poz. 46).

Matematyczny, w Łodzi nastąpiła zmiana Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii na Wydział Matematyczno-Fizyczny, w Warszawie Wydział Filologiczno-Historyczny zamieniono na Wydział Filologiczny⁴², przenosząc sekcję historii do WSP w Krakowie. Wraz ze zmianami nazw Wydziałów ulegały likwidacji niektóre sekcje (kierunki studiów).

Utworzenie zakładów i katedr w wyższych szkołach pedagogicznych wywarło niezwykle dodatni wpływ na stabilizację kadry naukowej, której liczba zaczęła znacznie wzrastać. Utworzenie katedr odegrało także decydującą rolę w kształtowaniu naukowego charakteru uczelni. Z chwilą ich powstania na większą skalę podjęto prace naukowo-badawcze, prowadząc badania zespołowe i indywidualne o specyficznym często charakterze. Zadania te wynikały z nakreślonych przez Regulamin Tymczasowy Katedry w Wyższej Szkole Pedagogicznej z dnia 13 grudnia 1952 roku⁴³. Regulamin ten określał organizację i skład katedry, zadania i formy działania (takie np. zebrania naukowe katedry). Wśród zadań w kolejności wymieniono w nim: prowadzenie pracy dydaktycznej i wychowawczej oraz naukowej, podnoszenie kwalifikacji pedagogicznych i naukowych pomocniczych i samodzielnych pracowników nauki, doskonalenie metod nauczania, współdziałanie w upowszechnianiu wiedzy, czuwanie nad pracą studenckich kół naukowych. Wyższe szkoły pedagogiczne, będąc uczelniami kadrowymi, główny nacisk położyły na kształcenie i wychowanie nauczycieli dla potrzeb oświaty. Fakt ten w istotnym stopniu odbijał się na charakterze prac naukowych, prowadzonych przez te uczelnie, decydował o rodzajach opracowywanych tematów, o podejmowanych kierunkach badań. Nie oznaczało to jednak, by ograniczał w jakimś sensie zainteresowania badawcze katedr specjalistycznych, zespołów czy nawet pojedynczych pracowników. Z jednej strony katedry i zakłady WSP podjęły badania związane bezpośrednio z życiem szkoły, jej potrzebami, np. zajęły się dydaktyką poszczególnych przedmiotów w obrębie różnych typów szkół, przeprowadzając odpowiednie eksperymenty układając nowe podręczniki, interesując się organizacją i ekonomią szkolnictwa, historią oświaty, z drugiej zaś – podjęły i prowadzą badania z wielu dziedzin specjalistycznych, przydatnych w wielu przypadkach gospodarce narodowej. Badania pierwszego typu szczególnie zaczęły owocować, gdy we wszystkich WSP zostały utworzone zakłady metodyk szczegółowych. Od 1 września 1955 r. zaczęły np. funkcjonować: Zakład Metodyki Historii przy Katedrze Historii Polski oraz Zakład Metodyki Języka i Literatury Polskiej przy Katedrze Historii Literatury w WSP w Krakowie, zakłady metodyki fizyki, metodyki chemii i metodyki geografii przy odpowiednich katedrach w WSP

⁴² Zarządzenie Ministra Oświaty z 3 października 1955 (Nr KD 3-4669/55 w sprawie zmian organizacyjnych w wyższych szkołach pedagogicznych (Dz. Urz. Min. Ośw., 1955, nr 13, poz. 120).

⁴³ Regulamin Tymczasowy Katedry w Wyższej Szkole Pedagogicznej z dnia 13 grudnia 1952 (Dz. Urz. Min. Ośw., 1952, poz. 175).

w Gdańsku, a także zakłady metodyki matematyki i metodyki fizyki w WSP w Łodzi⁴⁴. W Opolu powołano do życia w 1958 r. Samodzielny Zakład Dydaktyki Filologii Polskiej, przekształcony później w Zakład⁴⁵. Katedry metodyk nauczania poszczególnych przedmiotów oraz zakłady metodyk działające w ramach katedr kierunkowych nadawały swoisty charakter życiu naukowemu WSP, różniąc je od uniwersytetów. Podkreślały nauczycielski charakter uczelni, wiążąc je przede wszystkim z potrzebami programowymi i kadrowymi środowiska nauczycielskiego. Z tymi pierwszymi katedrami i zakładami związane były czołowe nazwiska znakomitych metodyków, m.in. doc. dra Władysława Szyszkowskiego, doc. dr Mieczysławy Mittery-Dobrowolskiej (fil. polska), prof. dra Tadeusza Słowikowskiego (historia), doc. Włodzimierza Gałęckiego (fil. rosyjska), prof. dra Rodiona Mochackiego (geografia), doc. dra Adama Dziurzyńskiego (biologia), prof. dr Anny Krygowskiej, prof. dra Jana Leśniaka (matematyka)⁴⁶.

Warto w tym miejscu przytoczyć słowa jednego z twórców szkół pedagogicznych w takim kształcie, w jakim one dzisiaj istnieją, mianowicie Wincentego Danka, który pisząc swego czasu o założeniach i perspektywach planu badań naukowych w WSP, stwierdził:

Idzie tu o pogodzenie zawodowego, nauczycielskiego charakteru uczelni ze swobodą badań, do której każdy samodzielny pracownik nauki ma prawo, o twórczy kompromis między dziedziną dydaktyki i metodyki nauczania oraz między innymi formami służebności dla szkoły i nauczyciela, a dziedziną specjalizacji naukowej i profesorów⁴⁷.

Kolejne zmiany w strukturze organizacyjnej i programowej nastąpiły w roku 1953/54, kiedy to w grudniu 1953 r. nadano statut Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie⁴⁸ i analogicznie WSP w Gdańsku⁴⁹, Łodzi⁵⁰,

⁴⁴ Zarządzenie Ministra Oświaty z 11 kwietnia 1956 (Nr KD 3-5876/55) w sprawie zmian w wyższych szkołach pedagogicznych (Dz. Urz. Min. Ośw., 1956, nr 6, poz. 51).

⁴⁵ S. Dąbrowski, *Działalność Wydziału Filologiczno-Historycznego (w:) Dwudziestolecie WSP w Opolu*, s. 66, 78—79.

⁴⁶ Szerzej na temat roli metodyk przedmiotowych zob.: W. Szyszkowski, *Dydaktyka języka i literatury polskiej (w:) Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Krakowie w pierwszym piętnastolecu ...* s. 244—248; W. Gałęcki, *Metodyka nauczania języka rosyjskiego*, tamże, s. 249—253; T. Słowikowski, *Metodyka nauczania historii*, tamże, s. 253—259; R. Mochacki, *Metodyka nauczania geografii*, tamże, s. 259—262; Z. Krygowska, *Metodyka nauczania matematyki*, tamże, s. 263—265; M. Mittery-Dobrowolska, *Katedra i Zakład Metodyki Nauczania Historii Literatury i Języka Polskiego (w:) Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Katowicach*, s. 77—88.

⁴⁷ W. Dank, *Założenia i perspektywy planu badań naukowych WSP w Krakowie. „Życie Szkoły Wyższej”* 1962, nr 1, s. 4.

⁴⁸ Zarządzenie Ministra Oświaty z 14 grudnia 1953 (Nr KD 3-6452/53) w sprawie nadania Statutu Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie (Dz. Urz. Min. Ośw., 1954, nr 7, poz. 1).

⁴⁹ Zarządzenie (...) Nr KD 3-6451/53 (...) w Gdańsku. Tamże.

⁵⁰ Zarządzenie (...) Nr KD 3-6453/53 (...) w Łodzi. Tamże.

Katowicach⁵¹, Warszawie⁵² i we Wrocławiu⁵³. Nowo nadany Statut zawierał sformułowanie, że „Wyższa Szkoła Pedagogiczna [...] jest szkołą wyższą i podlega przepisom ogólnym normującym organizację szkolnictwa wyższego”. Do zadań WSP należało:

a) kształcenie i wychowanie nauczycieli szkół ogólnokształcących stopnia licealnego i zakładów kształcenia nauczycieli o najwyższym stopniu kwalifikacji zawodowych,

b) przygotowanie pracowników zdolnych do samodzielnego naukowego opracowywania zagadnień przy wykonywaniu swego zawodu,

c) organizowanie i prowadzenie badań naukowych,

d) upowszechnianie nauki i techniki oraz szerzenie naukowego poglądu na świat.

Statut określał wyraźnie, że jednostkami organizacyjnymi prowadzącymi pracę dydaktyczną i naukową są wydziały i studia specjalne, katedry i studia zaoczne. Za podstawową jednostkę organizacyjną pracy dydaktyczno-wychowawczej i naukowej uznano katedrę, która obejmować mogła jeden lub kilka przedmiotów. W związku z tym statut dość precyzyjnie określał szczegółowe zadania katedry, do której obowiązków należało:

– prowadzenie pracy dydaktyczno-wychowawczej i naukowej;

– podnoszenie kwalifikacji samodzielnych i pomocniczych pracowników nauki poprzez pogłębianie znajomości naukowych metod pracy, „opartych na zasadach materializmu dialektycznego i historycznego oraz walka z poglądami antynaukowymi”;

– doskonalenie metod nauczania i nieustanne podnoszenie wyników w nauce;

– współdziałanie w upowszechnianiu wiedzy.

W uczelniach prowadzących studia zaoczne określano je jako oddzielne jednostki organizacyjne prowadzące pracę dydaktyczną i naukową.

W myśl statutu wyższą szkołą pedagogiczną kieruje rektor przy pomocy prorektorów i zastępcy do spraw administracyjnych oraz senatu. W skład senatu wchodził: rektor, prorektorzy, kierownik Studium Zaocznego, zastępca ds. administracyjnych, dziekani, prodziekani, kierownik Studium Wojskowego, przedstawiciele pomocniczych pracowników naukowych, po dwóch przedstawicieli rad wydziałowych, po dwóch przedstawicieli związków zawodowych. W posiedzeniach senatu, które odbywały się co dwa miesiące, dotyczących spraw młodzieży studiującej, brali udział – na zaproszenie rektora – przedstawiciele Zrzeszenia Studentów Polskich i Związku Młodzieży Polskiej (po jednym). Organem opiniodawczym WSP w sprawach ogólnych było zebranie ogólne szkoły, zwoływane z początkiem roku akademickiego w celu przedstawienia sprawozdania z wykonania planu za ubiegły rok

⁵¹ Zarządzenie (...) Nr KD 3-6454/53 (...) w Katowicach. Tamże.

⁵² Zarządzenie (...) Nr KD 3-6455/53 (...) w Warszawie. Tamże.

⁵³ Zarządzenie (...) Nr KD 3-6456/53 (...) we Wrocławiu. Tamże.

szkolny. W tych zebraniach brali udział wszyscy pracownicy szkoły oraz po dwóch przedstawiciele ZSP i ZMP.

Zaliczenie wyższych szkół pedagogicznych do kategorii szkół wyższych nie rozwiązywało jednak istotnego problemu, jakim był czas trwania studiów. Pracownicy uczelni, a także władze oświatowe zdawały sobie sprawę z faktu, iż trzyletni okres studiów w WSP utrudniał kandydatom na nauczycieli (szczególnie szkół średnich), gruntowne opanowanie wiedzy z dziedziny wybranej specjalności oraz dostateczne przyswojenie umiejętności pedagogicznych, w tym także umiejętności w zakresie dydaktyk szczegółowych. Dyskusje były prowadzone w różnych środowiskach, m.in. w Instytucie Pedagogiki Polskiej Akademii Nauk. Prasa pedagogiczna zamieszczała liczne wypowiedzi nauczycieli praktyków i sprawozdania z konferencji, które podejmowały te problemy⁵⁴. Jedną z ważniejszych była krajowa narada aktywu oświatowego zorganizowana przez Ministerstwo Oświaty w Otwocku w dniu 3 lutego 1953 r., poświęcona nowej koncepcji systemu kształcenia nauczycieli, przedstawionej przez Henryka Jabłońskiego⁵⁵. W koncepcji tej znalazły się uwagi dotyczące m.in. przedłużenia studiów w WSP do lat czterech, zakończonych dyplomem magisterskim.

W okresie dyskusji przed II Zjazdem Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, a także podczas Zjazdu w 1954 roku, sporo uwagi poświęcono sprawom szkolnictwa i oświaty, a szczególnie sprawom związanym z podniesieniem poziomu nauczania i wychowania w szkołach podstawowych i średnich. Formułowano opinię o potrzebie lepszego niż dotychczas przygotowania ideologicznego, naukowego i pedagogicznego nauczycieli, o potrzebie stworzenia właściwych warunków dla dalszego podnoszenia ich kwalifikacji zawodowych. W rezultacie uchwał II Zjazdu PZPR Prezydium Rządu w dniu 18 maja 1954 r. podjęło Uchwałę nr 276 „w sprawie ulepszenia systemu kształcenia nauczycieli szkół podstawowych i średnich”⁵⁶, w której m.in. ustaliło, iż kształcenie kandydatów na nauczycieli szkół średnich odbywa się:

- a) w uniwersytetach i akademiach (na wydziałach odpowiadających przedmiotom nauczania w szkołach średnich);
- b) w czteroletnich wyższych szkołach pedagogicznych;
- c) w pięcioletnich wydziałach zaocznych wyższych szkół pedagogicznych.

Uchwała zobowiązywała Ministra Oświaty do przedłużenia okresu trwania studiów w WSP, wprowadzenia egzaminów magisterskich oraz do zmiany programu nauczania. Zarządzeniem Ministra Oświaty z dnia 14 czerwca 1954 r. „w sprawie ustalenia czasu trwania studiów w wyższych szkołach

⁵⁴ Por. np. artykuły i sprawozdania zamieszczone na łamach „Nowej Szkoły” w latach 1953—1954.

⁵⁵ K. Wojciechowski, *Z historii kształcenia kadr nauczycielskich w Polsce Ludowej*, s. 314.

⁵⁶ Dz. Urz. Min. Ośw., 1955, nr 7, poz. 57.

pedagogicznych i wydziałach zaocznych tych szkół” ustalono, że studia dzienne trwają 4 lata, zaś studia na wydziałach zaocznych – trwają 5 lat. Czteroletni okres trwania studiów w WSP wprowadzony został dla studentów I, II, III roku kierunków: filologia polska, historia, geografia i biologia oraz dla studentów I i II roku kierunków: filologia rosyjska, matematyka, fizyka i chemia – od 1 września 1954 r. Natomiast pięcioletni okres trwania studiów na wydziałach zaocznych wprowadzono dla wszystkich studentów I roku od lipca 1954⁵⁷. Studia w WSP kończyły się – podobnie jak w uniwersytetach – egzaminem magisterskim, w sprawie którego wydano oddzielny regulamin⁵⁸. Przewidywał on, że ze względu na charakter zawodowy szkoły temat i sama praca magisterska powinny mieć wartość użyteczną dla przyszłej pracy nauczycielskiej absolwentów przy jednoczesnym ich związku z działalnością naukową i kierunkami zawodowymi katedr. Regulamin ten obowiązywał do 1 października 1956, tzn. do czasu, gdy komisje egzaminów magisterskich zaczęły kierować się przepisami regulaminu obowiązującego we wszystkich szkołach wyższych podległych Ministrowi Szkolnictwa Wyższego⁵⁹.

Uruchomienie studiów na poziomie magisterskim spowodowało, iż w uczelniach o niewystarczającej ilości samodzielnych pracowników naukowych doszło do zamknięcia niektórych kierunków studiów. Tak stało się w WSP w Gdańsku, gdzie decyzją Ministerstwa z czerwca 1955 r. zlikwidowano biologię jako kierunek studiów, zaś kierunek fizyki w WSP w Krakowie przeniesiono do WSP w Opolu.

Przeobrażenia i odnowa życia politycznego w Polsce pod koniec 1956 roku wpłynęły w sposób istotny na sytuację w środowiskach akademickich. Środowiska te, występując przeciw nadmiernemu centralizmowi władz, zaczęły się domagać szerszych uprawnień dla uczelni, przywrócenia samorządności, podniesienia rangi szkół wyższych, modernizacji ustawy o szkolnictwie wyższym z 1951 roku. W rezultacie dokonana została nowelizacja przepisów ustawy z 10 września 1956 r. – które – nawiązując do dawnych tradycji akademickich – wprowadziły poważne zmiany w zakresie organizacji i kierowania szkołami wyższymi, w tym też wyższymi szkołami pedagogicznymi. Przywrócono zasadę wyboru rektorów przez senaty, a dziekanów przez rady wydziałów⁶⁰. W WSP w Krakowie rektorem został wybrany doc. dr Wincenty Danek, działacz oświatowy, twórca koncepcji akademickiej uczelni nauczycielskiej, zastępując dotychczasowego rektora, prof. dra Zy-

⁵⁷ Zarządzenie Ministra Oświaty z 14 czerwca 1954 (Nr KD 3-2319/54) ... (Dz. Urz. Min. Ośw., 1954, nr 10, poz. 79).

⁵⁸ Zarządzenie Ministra Oświaty z 2 lipca 1955 (Nr KD 3-3622/53) w sprawie regulaminu egzaminów magisterskich w wyższych szkołach pedagogicznych ... (Dz. Urz. Min. Ośw., 1955, nr 9, poz. 80).

⁵⁹ Zarządzenie Ministra Oświaty z 19 listopada 1956 r. w sprawie regulaminu studiów w wyższych szkołach pedagogicznych (Dz. Urz. Min. Ośw., 1956, nr 15, poz. 142).

⁶⁰ Dz. Ust. PRL, 1956, nr 41, poz. 195; jednolity tekst znowelizowanej ustawy z 1951 r. Tamże, nr 45, poz. 205.

gmunta Mysłakowskiego. W uczelni opolskiej rektorem został prof. dr Jacek Kolbuszewski; w Gdańsku nowo wybrany senat na swym pierwszym posiedzeniu w dniu 29 października 1956 na stanowisko rektora desygnował doc. dra Andrzeja Bukowskiego, zaś w Katowicach rektorem został prof. dr Józef Pieter.

W 1956 roku zmniejszyła się liczba wyższych szkół pedagogicznych. Na podstawie Uchwały nr 279 Rady Ministrów z dnia 18 czerwca 1956 r. nastąpiło włączenie WSP w Warszawie do Uniwersytetu Warszawskiego a WSP w Łodzi – do Uniwersytetu Łódzkiego. Zarządzeniem Ministrów Szkolnictwa Wyższego i Oświaty z dnia 20 czerwca 1956 r. w sprawie sposobu i trybu włączenia wyższych szkół pedagogicznych do wspomnianych uniwersytetów ustalono ⁶¹, że kandydaci na pierwszy rok studiów WSP w Warszawie i Łodzi składać mieli egzaminy wstępne do uniwersytetów w tych miejscowościach lub w innych WSP. Natomiast studenci będący w roku szkolnym 1955/56 na pierwszym roku studiów WSP w tych miastach stali się studentami drugiego roku studiów w uniwersytetach. Przechodzili oni na 5-letni okres studiów według programów przejściowych opracowanych przez odpowiednie rady wydziału do czasu wyrównania różnic programowych. Studenci będący w roku szkolnym 1955/56 na drugim i trzecim roku studiów WSP w Łodzi i Warszawie stawali się studentami odpowiednich uniwersytetów i kontynuowali studia według programów WSP, tworząc aż do całkowitego ukończenia studiów oddzielne grupy przy odpowiednich rocznikach uniwersyteckich, otrzymując jednak w chwili ukończenia studiów dyplomy uniwersytetów. Wszystkie komórki organizacyjne, specyficzne dla pracy dydaktycznej WSP, stały się nowymi komórkami uniwersytetów. Wydziały zaoczne zostały wydziałami zaocznymi uniwersytetów, a ich słuchacze – studentami wydziałów zaocznych uniwersytetów, kontynuując swe studia według programów WSP. Pracownicy WSP w Łodzi i w Warszawie według stanu zatrudnienia z dnia 1 lipca 1956 stali się w całości pracownikami uniwersytetów, zachowując swe nominacje i umowy służbowe. Wyjątek stanowiły nominacje na kierowników komórek organizacyjnych, które uległy połączeniu.

W związku z włączeniem warszawskiej WSP do Uniwersytetu Warszawskiego została zniesiona tam istniejąca Komisja Egzaminacyjna dla przeprowadzenia egzaminów na nauczycieli przysposobienia wojskowego w szkołach średnich, a powołano w to miejsce Komisję przy Studium Wojskowym WSP w Krakowie ⁶².

⁶¹ Zarządzenie Ministrów: Szkolnictwa Wyższego i Oświaty z dnia 20 czerwca 1956 w sprawie sposobu i trybu włączenia Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Warszawie do Uniwersytetu Warszawskiego oraz Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Łodzi do Uniwersytetu Łódzkiego (Dz. Urz. Min. Ośw., 1956, nr 9, poz. 73). Por. też: *Uniwersytet Łódzki 1945—1980* (pr. zbior.), Łódź 1980.

⁶² Zarządzenie Ministra Oświaty z 30 sierpnia 1956 r. (Nr W-382/56) zmieniające zarządzenie z dnia 21 III 1955 w sprawie kwalifikacji zawodowych nauczycieli przysposobienia wojskowego (Dz. Urz. Min. Ośw., 1956, nr 12, poz. 110).

Lata 1956–1960 przyniosły wiele zmian organizacyjnych. Rozbudowywano istniejące katedry i zakłady, niektóre zaś zlikwidowano. Tak np. w listopadzie 1956 roku zarządzone we wszystkich wyższych szkołach pedagogicznych likwidację katedr podstaw marksizmu-leninizmu wraz z połączonymi z nimi zakładami⁶³. Następowala wyraźniejsza specjalizacja katedr. Tak np. w Gdańsku w 1958 r. w miejsce Katedry Historii Polski i Katedry Historii Powszechnej utworzono Katedrę Historii Polski i Powszechnej XVI–XVIII w., Katedrę Historii Polski i Powszechnej XIX i XX wieku, Katedrę Historii Starożytnej i Średniowiecznej, a na Wydziale Matematyczno-Fizyczno-Chemicznym powołano nowe katedry: Metodyki Fizyki (1957), Chemii Fizycznej (1956) i Chemii Ogólnej (1958)⁶⁴. Pozyskanie samodzielnych pracowników naukowych z innych ośrodków umożliwiło rozbudowanie katedr na Wydziale Filologiczno-Historycznym; powstały katedry: Psychologii (1957), Filozofii (1957), Metodyki Języka Polskiego i Literatury (1957), Socjologii (1958). Z inicjatywy doc. dra Andrzeja Bukowskiego utworzono też pierwszy w uczelni interdyscyplinarny naukowo-badawczy Zakład Kaszuboznawstwa⁶⁵. Utworzono też Katedrę Historii Oświaty i Wychowania (1959)⁶⁶. W WSP w Katowicach w 1957 roku utworzono kierunek studiów – historię, a w związku z tym przemianowano Wydział Filologiczny na Filologiczno-Historyczny. W ramach istniejących katedr i wydziałów powołano 15 nowych zakładów⁶⁷. Kreowano też na Wydziale Filologiczno-Historycznym sekcję filologii polskiej z bibliotekoznawstwem⁶⁸, a na Wydziale Matematyczno-Fizyczno-Chemicznym sekcję wychowania technicznego⁶⁹. W krakowskiej WSP w omawianych latach nastąpił również proces kreowania nowych katedr, jak też przekształcania zakładów w katedry. Powstały wówczas katedry: Historii Powszechnej (1955), Psychologii (1957), Metodyki Nauczania Matematyki (1958), Metodyki Nauczania Języka Polskiego i Historii Literatury Polskiej (1958), Ekonomii

⁶³ Zarządzenie Ministra Oświaty z 20 listopada 1956 (Nr KD 3-2932/56) w sprawie zmian organizacyjnych w wyższych szkołach pedagogicznych (Dz. Urz. Min. Ośw., 1956, nr 15, poz. 143. W niektórych WSP likwidacja ta nastąpiła z dniem 1 stycznia 1957, np. w Katowicach.

⁶⁴ Zarządzenie Ministra Oświaty z 15 listopada 1958 (Nr KN 2-2107/58) w sprawie zmian organizacyjnych w Gdańsku (Dz. Urz. Min. Ośw., 1958, nr 13, poz. 206).

⁶⁵ Por. M. W i d e r n i k, *Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Gdańsku w latach 1946–1970*, s. 16.

⁶⁶ Zarządzenie Ministra Oświaty z 24 lipca 1959 (Nr KN 2-1086/59) w sprawie zmian organizacyjnych w WSP w Gdańsku (Dz. Urz. Min. Ośw., 1959, nr 11, poz. 135).

⁶⁷ Zarządzenie Ministra Oświaty z 30 września 1958 (Nr KN 2-1792/58).

⁶⁸ Zarządzenie Ministra Oświaty z 7 lipca 1959 (Nr KN 2-1046/59) w sprawie zmian organizacyjnych w WSP w Katowicach (Dz. Urz. Min. Ośw., 1959, nr 11, poz. 134).

⁶⁹ Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 4 lipca 1959 (Nr KN 2-795/59) w sprawie zmian organizacyjnych w WSP w Katowicach (Dz. Urz. Min. Ośw., 1959, nr 10, poz. 123).

Politycznej (1959), Pedagogiki Ogólnej (1960)⁷⁰, Pedagogiki Eksperymentalnej (1960)⁷¹, Metodyki Nauczania Historii (1960)⁷², Chemii (1961). W opolskiej WSP utworzono w 1958 r. nowy kierunek studiów – historię, przekształcając jednocześnie Wydział Filologiczny na Wydział Filologiczno-Historyczny⁷³. Potrzeby badań regionalnych doprowadziły do utworzenia na tym Wydziale Katedry Historii Śląska⁷⁴. Z kolei doszło do otwarcia w 1960 r. studiów z zakresu pedagogiki⁷⁵.

Ważne dla dalszego umacniania i rozwoju WSP jako akademickich uczelni kształcących nauczycieli było wprowadzenie w nich regulaminu studiów obowiązującego w wyższych szkołach pedagogicznych podległych Ministerstwu Szkolnictwa Wyższego⁷⁶.

Wszystkie te próby wyprofilowania charakteru WSP jako akademickich szkół nauczycielskich i zrównania ich z poziomem uniwersytetów doprowadziły w 1959 roku do przedłużenia czasu studiów w wyższych szkołach pedagogicznych. Zarządzeniem Ministra Oświaty z dnia 23 lutego 1959 r. ustalono, że czas trwania studiów w WSP wynosi lat pięć. Jedynie dla studentów roku III i IV czas trwania studiów pozostał bez zmiany⁷⁷.

Konsekwencją włączania wyższych szkół pedagogicznych w pełni w system szkół akademickich był udział tych uczelni w wyborach do Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego, powołanej Uchwałą Nr 387 Rady Ministrów z dnia 21 sierpnia 1959⁷⁸. WSP wybierały elektorów (jeden na 5 samodzielnych pracowników), zapewniły sobie też miejsce w składzie Rady Głównej⁷⁹.

Ważnym czynnikiem, decydującym o akademickim charakterze wyższych szkół pedagogicznych i o ich poziomie naukowym, było uzyskanie przez nie-

⁷⁰ Por. Cz. Majorek, Z. Ruta, *Powstanie i rozwój organizacyjny WSP w Krakowie*, s. 17; Z. Tabaka, *Organizacja i rozwój Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie*, s. 15–17.

⁷¹ Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 27 lipca 1960 (Nr KN 3-1696/60) w sprawie zmian organizacyjnych WSP w Krakowie (Dz. Urz. Min. Ośw., 1960, nr 1, poz. 7).

⁷² Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 27 lipca 1960 (Nr KN 3-1695/60) w sprawie zmian organizacyjnych w WSP w Krakowie (Dz. Urz. Min. Ośw., 1960, nr 11, poz. 196).

⁷³ Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 10 czerwca 1958 (Nr KD 3-1074/58) w sprawie zmian organizacyjnych w WSP w Opolu (Dz. Urz. Min. Ośw., 1958, nr 8, poz. 101).

⁷⁴ Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 19 września 1959 (Nr KN 2-1491/59) w sprawie zmian organizacyjnych w WSP w Opolu (Dz. Urz. Min. Ośw., 1959, nr 12, poz. 156).

⁷⁵ Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 26 sierpnia 1960 (Nr KN 3-791/60) w sprawie zmian organizacyjnych w WSP w Opolu (Dz. Urz. Min. Ośw., 1960, nr 12, poz. 222).

⁷⁶ Zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 14 lipca 1956 (Dz. Urz. Min. Szk. Wyż., 1956, nr 9, poz. 32); Zarządzenie Ministra Oświaty z 19 XI 1956 (Nr KD 3-3048/56) (Dz. Urz. Min. Ośw., 1956, nr 15, poz. 142).

⁷⁷ Dz. Urz. Min. Ośw., 1959, nr 4, poz. 51.

⁷⁸ Monitor Polski, 1959, nr 80, poz. 437.

⁷⁹ Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 2 listopada 1959 r. (Nr KN 2-201/53) w sprawie zasad wyboru elektorów w wyższych szkołach pedagogicznych (Dz. Urz. Min. Ośw., 1959, nr 14, poz. 185).

które wydziały prawa nadawania stopnia naukowego doktora, a następnie utworzenia w ich ramach studiów doktoranckich. Najwcześniej uzyskała takie uprawnienia krakowska WSP, której dwa Wydziały: Filologiczno-Historyczny i Geograficzno-Biologiczny już w 1959 roku mogły nadawać stopnie naukowe doktora nauk humanistycznych (z zakresu historii literatury, językoznawstwa, historii, pedagogiki i historii oświaty) oraz doktora nauk przyrodniczych i nauk o Ziemi. W tym samym roku prawo nadawania stopnia doktora uzyskał również Wydział Humanistyczny WSP w Gdańsku⁸⁰. Kolejno takie uprawnienia uzyskały Wydział Filologiczno-Historyczny WSP w Opolu (1960) oraz Wydział Filologiczny w WSP w Katowicach (1962)⁸¹. Stałe wzmocnienie kadrowe uczelni doprowadziło do uruchomienia w wyższych szkołach pedagogicznych studiów doktoranckich. Zarządzeniem Ministra Oświaty z dnia 7 lipca 1962 r. studia doktoranckie w zakresie 24 specjalności zostały uruchomione w WSP w Krakowie, Katowicach i Opolu⁸².

W latach 1961–1963 toczyła się ożywiona dyskusja wokół spraw rozwoju sieci wyższych szkół pedagogicznych, rozbudowy istniejących i tworzenia ewentualnych filii WSP. Dyskusja ta wywołana była szerokim zapotrzebowaniem na kadry nauczycielskie z wyższym wykształceniem. Spotęgowana zostało przez XI Plenum Komitetu Centralnego PZPR (1962) poświęcone węzłowym zagadnieniom rozwoju szkolnictwa wyższego, badań naukowych i kadr naukowych, a więc także węzłowym zagadnieniom wyższych szkół pedagogicznych. XI Plenum, wytyczające główne kierunki działalności szkolnictwa, zobowiązało Ministerstwo Oświaty do przedstawienia Radzie Ministrów planu rozwoju wyższych szkół pedagogicznych.

Problem kształcenia nauczycieli nie dotyczył tylko wyższych szkół pedagogicznych. Związany był również z zadaniami uniwersytetów. W listopadzie 1962 r. w Departamencie Studiów Uniwersyteckich i Ekonomicznych podjęto próbę ustalenia zadań w zakresie kształcenia na kierunkach nauczycielskich w uniwersytetach i WSP w oparciu o zapotrzebowanie na kadry z wykształceniem wyższym, przedstawione przez Zespół Zapotrzebowania i Płac Komisji Planowania przy Radzie Ministrów (według wersji planu z września 1962). Opracowując plan perspektywicznego rozwoju szkolnictwa wyższego w listopadzie 1962 r., przeprowadzono podział zadań w zakresie kształcenia nauczycieli pomiędzy dwa resorty: Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz Ministerstwa Oświaty. Przyjęto jako dane wyjściowe maksymalne –

⁸⁰ W związku z nadaniem praw doktoryzowania przez WSP Ministerstwo Oświaty zarządzeniem z dnia 14 czerwca 1960 (KN 3-1409/60) ustaliło wzór dyplomu stwierdzającego nadanie przez WSP stopnia naukowego doktora (Dz. Urz. Min. Ośw., 1960, nr 9, poz. 152).

⁸¹ Zarządzenie Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z dnia 11 kwietnia 1962 (Monitor Polski, 1962, nr 34, poz. 162).

⁸² Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 7 lipca 1962 w sprawie ustalenia wydziałów i specjalności w zakresie których uruchamia się studia doktoranckie w wyższych szkołach pedagogicznych (Dz. Urz. Min. Ośw., 1962, nr 9, poz. 98).

STUDIA DOKTORANCKIE W WYŻSZYCH SZKOŁACH PEDAGOGICZNYCH
OD ROKU AKAD. 1962/63

Tabela 2

Studia doktoranckie w zakresie	Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Krakowie		Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Katowicach	Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Opolu
	Wydział Filologiczno-Historyczny	Wydział Geograf.-Biologiczny	Wydział Filologiczno-Historyczny	Wydział Filologiczno-Historyczny
1. Historii literatury polskiej	×		×	×
2. Historii literatury powszechnej			×	
3. Języka polskiego	×			×
4. Metodyki nauczania języka polskiego i literatury	×		×	
5. Filologii rosyjskiej	×			×
6. Literatury rosyjskiej				×
7. Historii Polski	×			
8. Historii			×	
9. Historii powszechnej	×			
10. Historii Śląska				×
11. Metodyki nauczania historii	×			
12. Pedagogiki			×	×
13. Geografii fizycznej		×		
14. Geografii regionalnej		×		
15. Geografii gospodarczej		×		
16. Zoologii		×		
17. Botaniki		×		
Razem	7	5	5	6

Zródło: Na podstawie wykazu wydziałów i specjalności, w których uruchomione zostają w roku akad. 1962/63 studia doktoranckie w wyższych szkołach pedagogicznych (Dz. Urz. Min. Ośw., 1962, nr 9, poz. 98).

według ówczesnej opinii Ministerstwa Oświaty — możliwości kształcenia nauczycieli przez wyższe szkoły pedagogiczne i ustalono, że powinny one w latach 1961–1980 zrealizować plan kształcenia w wysokości 28% globalnych zadań, co w liczbach bezwzględnych wyrażać się miało ilością 49 500 absolwentów. Uniwersytetom zaś, uwzględniając ich możliwości w zakresie kadry naukowej i bazy materialno-technicznej, zaplanowano realizację 72% założonych globalnych zadań. Te ostatnie zatem miały podjąć ciężar wykształcenia 12 240 absolwentów na kierunkach nauczycielskich.

Trwające nadal dyskusje nad problemami zapotrzebowania na nauczycieli (według przedmiotów) z wyższym wykształceniem zmusiły oba resorty do weryfikacji optymalnych zamierzeń w zakresie kształcenia nauczycieli na

poziomie akademickim, okazało się bowiem w momencie opracowania planu rozwoju wyższych szkół pedagogicznych w grudniu 1963, iż zapotrzebowanie na nauczycieli z wyższym wykształceniem określane przez Ministerstwo Oświaty na lata 1961–1980, jest dwukrotnie wyższe od zapotrzebowania na absolwentów szkół wyższych ustalonego przez Komisję Planowania. W grudniu 1963 r. Ministerstwo Oświaty zmniejszyło liczbę przewidywanych absolwentów wyższych szkół pedagogicznych z 49 500 do 44 500.

Ustalone przez Ministerstwo Oświaty w grudniu 1963 roku zapotrzebowanie na nauczycieli z wyższym wykształceniem na lata 1961–1980 budziło nadal wątpliwości i dyskusje (np. w odniesieniu do planowanego zapotrzebowania na 82 700 absolwentów kierunków humanistycznych i 83 400 absolwentów kierunków matematycznych). Wątpliwości te rysowały się zwłaszcza w odniesieniu do planowanych ilości historyków – 17 000, biologów – 20 000, geografów – 17 000, ponieważ od pewnego czasu część absolwentów tych kierunków z uniwersytetów nie uzyskiwała zatrudnienia w szkolnictwie. Zapewne było to spowodowane m.in. przyczynami merytorycznymi, gdyż niewielka ilość godzin z zakresu przedmiotów pedagogicznych na kierunkach uniwersyteckich nie przygotowywała absolwentów tych uczelni do pracy w zawodzie nauczycielskim.

W rezultacie w styczniu 1964 roku został opracowany prowizoryczny podział zadań uniwersytetów i wyższych szkół pedagogicznych w zakresie kształcenia nauczycieli.

Plan pokrycia zapotrzebowania na kadry z wyższym wykształceniem w resorcie oświaty, opracowany w Departamencie Studiów Uniwersyteckich i Ekonomicznych Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego, zakładał, że w podziale zadań dotyczących kształcenia nauczycieli przedmiotów ogólnokształcących na poziomie akademickim punktem wyjścia winny być możliwości istniejące w uniwersytetach; wyższe szkoły pedagogiczne winny uzupełniać jedynie możliwości szkoleniowe uniwersytetów⁸³.

Odmienney pogląd miało Ministerstwo Oświaty, czemu dano wyraz na Krajowej Konferencji w sprawie rozwoju wyższych szkół pedagogicznych, która miała miejsce 29 i 30 stycznia 1963 r., miesiąc po XI Plenum KC PZPR. W konferencji uczestniczyły 64 osoby: rektorzy, dziekani, sekretarze komitetów uczelnianych PZPR oraz przedstawiciele kierownictwa Resortu. W referacie Ministerstwa Oświaty pt. *Rozwój wyższych szkół pedagogicznych* zawarto ważne sformułowania dla dalszego rozwoju WSP. Przypominając stanowisko Biura Politycznego – które w związku z przygotowywaną reformą szkolną, wskazywało na „eksponowane miejsce” w dziedzinie kształcenia nauczycieli wyższych szkół pedagogicznych stwierdzono, że „szkoły te

⁸³ Problem ten był dyskutowany m.in. na konferencji przedstawicieli WSP w Warszawie w dniach 29 i 30 stycznia. Materiał został opublikowany w tomie: *Krajowa Konferencja w sprawie rozwoju wyższych szkół pedagogicznych 29 i 30 stycznia 1963. Do druku przyg.* E. Rabowicz, Gdańsk—Warszawa 1963.

trzeba rozwijać i umacniać kadrowo". Resort sformułował swą opinię następująco: „To stanowisko Biura Politycznego, umacniające nas w naszych przekonaniach o potrzebie rozbudowy WSP, rozproszyło definitywnie wątpliwości pojawiające się od niedawna w odniesieniu do przyszłości wyższych szkół pedagogicznych”⁸⁴.

Nakreślono program dalszej rozbudowy kierunków, a także tworzenia filii WSP, które po umocnieniu się mogły być przekształcone w przyszłości w samodzielne WSP. Tak np. na Wydziale Filologiczno-Historycznym w WSP w Katowicach powołano nową sekcję filologii polskiej z bibliotekoznawstwem⁸⁵ oraz utworzono dalsze katedry i zakłady, m.in. Katedrę i Zakład Filozofii⁸⁶, Fizyki Doświadczalnej⁸⁷. W Opolu również powstały nowe katedry i zakłady np. Katedra Fizyki Doświadczalnej, Fizyki Teoretycznej⁸⁸, Chemii Nieorganicznej, Organicznej i Fizycznej a w lipcu 1964 roku utworzono sekcję chemii⁸⁹. W roku akad. 1963/64 krakowska WSP utworzyła swoją filię w Rzeszowie jako Studium Wydziału Filologiczno-Historycznego i Matematyczno-Fizycznego⁹⁰. Powstała ona w rezultacie połączonych wysiłków terenowych władz w Rzeszowie oraz krakowskiej uczelni, która na kierownika filii powołała prorektora doc. dra Franciszka Persowskiego⁹¹. Dwa lata później, rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 30 sierpnia 1965 r. powołano Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Rzeszowie⁹². Była to uczelnia dwuwydziałowa: Wydział Filologiczny (filologia polska i filologia rosyjska), Wydział Matematyki, Fizyki i Wychowania Technicznego (matematyka, fizyka,

⁸⁴ Referat wygłosił Dyrektor Generalny w Ministerstwie Oświaty Stanisław Dobosiewicz. Opublikowany został w materiałach po konferencji: *Krajowa Konferencja w sprawie rozwoju wyższych szkół pedagogicznych 29 i 30 stycznia 1963*. Gdańsk—Warszawa 1963, s. 7—8.

⁸⁵ Zarządzenie Ministra Oświaty z 7 lipca 1959 (Nr KN 2-1046/59) w sprawie zmian organizacyjnych w WSP w Katowicach (Dz. Urz. Min. Ośw., 1959, nr 11, poz. 134).

⁸⁶ Zarządzenie Ministra Oświaty z 22 marca 1963 (Nr KN 2-236/63) w sprawie zmian organizacyjnych w WSP w Katowicach (Dz. Urz. Min. Ośw., 1963, nr 5, poz. 39).

⁸⁷ Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 19 sierpnia 1964 (Nr KN 2-1640/64) w sprawie zmian organizacyjnych w WSP w Katowicach (Dz. Urz. Min. Ośw., 1964, nr 13, poz. 141).

⁸⁸ Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 3 lipca 1964 (Nr KN 2-1335/64)... (Dz. Urz. Min. Ośw., 1964, nr 9, poz. 93); toż z dnia 3 listopada 1964 (Nr KN 2-1844/64... (Dz. Urz. Min. Ośw., 1964, nr 13, poz. 141).

⁸⁹ Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 23 lipca 1964 (Nr KN 2-1187/64) (Dz. Urz. Min. Ośw., 1964, nr 9, poz. 94).

⁹⁰ Zarządzenie Ministra Oświaty z 15 10 1963 (Nr KN 2-2183/63) w sprawie utworzenia w Rzeszowie Studium Wydziału Filologiczno-Historycznego i Matematyczno-Fizycznego WSP w Krakowie (Dz. Urz. Min. Ośw., 1963, nr 11, poz. 115).

⁹¹ Sprawozdanie prorektora doc. dra Franciszka Persowskiego z rocznej działalności Studium Terenowego krakowskiej WSP w Rzeszowie. *Rocznik nauk.-dydak. Studium Terenowego krakowskiej WSP w Rzeszowie. Nauki Humanistyczne*, z. 1, Rzeszów 1961, s. 27—33.

⁹² *Monitor Polski*, 1965, nr 37.

wychowanie techniczne)⁹³. Utworzono sześć katedr (Literatury i języka polskiego, Literatury Rosyjskiej i Języka Rosyjskiego, Matematyki, Fizyki, Mechaniki i Technologii) oraz liczne zakłady i studia⁹⁴. Powołane też zostało Studium dla Pracujących oraz międzywydziałowe jednostki⁹⁵. W roku 1963 polska WSP uruchomiła swoje punkty konsultacyjne, m.in. w Wałbrzychu (Studium Wieczorowe Pedagogiki z sekcją matematyki).

Realizując postulat kształcenia nauczycieli przedmiotów technicznych w szkołach średnich ogólnokształcących powołano w Katowicach w 1964 roku nowy wydział: Wydział Techniczny⁹⁶, ustalając tytuł magistra wychowania technicznego⁹⁷ dla absolwentów nowego kierunku studiów. Inicjatorem zorganizowania Wydziału Technicznego był prof. Józef Pieter, który koncepcję kształcenia przedstawił w głośnej rozprawie pt. *Wychowanie techniczne*. Przypomnieć trzeba, iż już w 1959 r. w WSP w Katowicach powstała sekcja wychowania technicznego, a dużo wysiłku w jej rozwój włożył prof. Marian Janusz. W obrębie wydziału kreowano cztery katedry: Technologii Ogólnej, Wychowania Technicznego, Maszynoznawstwa, Elektrotechniki. W tym samym roku Rada Wydziału Matematyczno-Fizycznego WSP w Krakowie podjęła również uchwałę o konieczności otwarcia kierunku wychowania technicznego⁹⁸, zaakceptowaną przez Senat Uczelni. Ministerstwo uznało jednak, że krakowska WSP powinna w pierwszej kolejności zająć się kształceniem nauczycieli szkół zawodowych, sugerując Uczelni powołanie kierunku ogólnozawodowego⁹⁹. W wyniku uchwały Senatu z 14 stycznia 1966 roku w sprawie otwarcia kierunków ogólnozawodowego i technicznego decyzją Ministerstwa powołano z dniem 1 października 1966 roku kierunek ogólnozawodowy ze specjalizacjami – mechaniczną i elektryczną¹⁰⁰, tworząc jednocześnie trzy katedry: Maszynoznawstwa, Elektrotechniki Teoretycznej i Tech-

⁹³ Zarządzenie Ministra Oświaty z 27 10 1965 (Nr KN 2-2324/64) w sprawie utworzenia w WSP w Rzeszowie wydziałów (Dz. Urz. Min. Ośw., 1965, nr 16, poz. 179).

⁹⁴ Zarządzenie Ministra Oświaty z 18 stycznia 1966 (Nr KN 2-0137-8/66) w sprawie utworzenia w WSP w Rzeszowie katedr, zakładów i studiów specjalnych (Dz. Urz. Min. Ośw., 1966, nr 1, poz. 8).

⁹⁵ Zarządzenie Ministra Oświaty z 17 stycznia 1966 r. (Nr KN 2-0171-1/66) w sprawie utworzenia w WSP w Rzeszowie Studium dla pracujących jako integralnej części WSP (Dz. Urz. Min. Ośw., 1966, nr 1, poz. 7). O WSP w Rzeszowie zob. też: *Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Rzeszowie. Informator 1965—1980*. Rzeszów 1980.

⁹⁶ Dz. Urz. Min. Ośw., 1964, nr 12, poz. 132.

⁹⁷ Zarządzenie Ministra Oświaty z 23 lipca 1964 r. (Nr KN 2-989/64) w sprawie ustalenia tytułu magistra dla absolwentów kierunku studiów „wychowanie techniczne” (Dz. Urz. Min. Ośw., 1964, nr 9, poz. 93).

⁹⁸ Archiwum WSP w Krakowie, Protokoły posiedzeń Rady Wydziału Matematyczno-Fizycznego WSP w Krakowie z lat 1964—1967.

⁹⁹ Archiwum WSP w Krakowie, Pismo Ministra Oświaty do Rektora WSP w Krakowie z dnia 28 grudnia 1965 r.

¹⁰⁰ J. Musielak, *Instytut Techniki (w:) Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie w latach 1946—1981*, s. 254.

nologii Mechanicznej¹⁰¹; kierunek wychowania technicznego uruchomiono natomiast w 1967 roku¹⁰².

Zmierzając do pełniejszej realizacji zadań kształcenia politycznego, w uczelniach zaczęły powstawać międzywydziałowe studia nauk politycznych; pierwsze powołano w WSP w Gdańsku z dniem 1 października 1964 roku¹⁰³. W innych uczelniach, np. w Krakowie i Opolu działały powstałe wcześniej zakłady i katedry Ekonomii Politycznej, Filozofii i Socjologii oraz Nauk Politycznych¹⁰⁴, które następnie łączono w jednostki międzywydziałowe. Tak np. w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Opolu Międzywydziałowe Studium Nauk Politycznych zorganizowane zostało w drugim półroczu roku akad. 1968/69¹⁰⁵, a następnie na mocy decyzji Kolegium Rektorskiego przekształcono je w Międzywydziałowe Studium Nauk Politycznych z trzema zakładami: Ekonomii Politycznej, Filozofii i Socjologii, Nauk Politycznych. W Krakowie Międzywydziałowe Studium Nauk Społeczno-Politycznych powołano w październiku 1969 roku¹⁰⁶. Obejmowało ono trzy zakłady: Filozofii i Socjologii Marksistowskiej, Ekonomii Politycznej, Nauk Politycznych¹⁰⁷. Podobne rozwiązania przyjęto w pozostałych WSP, uznając, iż nauki społeczno-ideologiczne odgrywają nie tylko istotną rolę w procesie wypełniania podstawowych funkcji społeczno-wychowawczych, lecz także – w miarę rozwoju WSP – stały się przedmiotem poważnych badań naukowych.

Na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych w wyższych szkołach pedagogicznych wystąpiły wyraźne zmiany – zarówno strukturalne, jak i programowe, co wiązało się z dalszymi przemianami zachodzącymi w systemie kształcenia nauczycieli w Polsce i w całym systemie szkolnictwa wyższego. Ogromną wagę przywiązywano do doskonalenia procesu dydaktycznego, podnoszenia poziomu wykształcenia studentów, poprawy sprawności

¹⁰¹ Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 16 czerwca 1966 r. (Dz. Urz. Min. Ośw., 1966, nr 9, poz. 101).

¹⁰² Por. J. Musielak, *Instytut Techniki*, s. 255.

¹⁰³ Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 31 grudnia 1964 r. (Nr KN 2-3022/64) w sprawie utworzenia w WSP w Gdańsku Międzywydziałowego Studium (Dz. Urz. Min. Ośw., 1965, nr 2).

¹⁰⁴ Por. B. Reiner: *Międzywydziałowe Studium Nauk Społeczno-Politycznych (w:) Dwudziestolecie WSP w Opolu*, s. 181–184; Cz. Banach, J. Jasieński, *Katedry ideologiczne (w:) Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Krakowie w pierwszym piętnastoleciu*, s. 137–141.

¹⁰⁵ Zarządzenie Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z dnia 5 listopada 1968 r. Załącznik: *Zasady organizacyjno-dydaktyczne realizacji przedmiotu Podstawy nauk politycznych*.

¹⁰⁶ Zarządzenie Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 października 1969 r. oraz Zarządzenie Rektora WSP w Krakowie z dnia 27 stycznia 1970 r. (Nr RO-02-65/70).

¹⁰⁷ Por. J. Jasieński, J. Rejman, J. Szmyd, *Międzywydziałowe Studium Nauk Społeczno-Politycznych (w:) Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Krakowie w latach 1961–1971 Główne kierunki działalności dydaktycznej i naukowej*. Kraków 1973, s. 240–248; J. Szmyd, *Instytut Nauk Społecznych (w:) Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w latach 1946–1981*, s. 172–182.

studiów drogą doskonalenia metod nauczania akademickiego. Z tą myślą Ministerstwo Oświaty decyzją z dnia 3 października 1966 r. powołało w krakowskiej WSP Międzywydziałowy Zakład Badań i Studiów nad Dydaktycznymi Problemami Pracy WSP jako komórką badawczo-naukową, przeznaczoną do prowadzenia badań i studiów nad procesami nauczania i uczenia się oraz nad warunkami i rezultatami tych procesów, do prowadzenia badań w zakresie rekrutacji i doboru kandydatów na studia nauczycielskie, nad ich kształceniem i wychowaniem¹⁰⁸. Rozwijające się studia zaoczne spotęgowały potrzebę doskonalenia form pracy ze słuchaczami tych studiów, dlatego Ministerstwo Oświaty i Szkolnictwa Wyższego utworzyło w krakowskiej WSP Ośrodek Metodyczny Studiów dla Pracujących, powierzając jego kierownictwo znanemu dydaktykowi geografii, doc. dr Rodionowi Mochnickiemu¹⁰⁹, który obowiązki te pełnił do 1971 r. W tym roku połączono Międzywydziałowy Zakład Badań i Studiów nad Dydaktycznymi Problemami Pracy WSP i Ośrodek Metodyczny, tworząc Międzyuczelniany Ośrodek Metodyczny Studiów dla Pracujących Wyższych Szkół Pedagogicznych (kier. doc. dr hab. Jerzy Jarowiecki), zatwierdzając jego statut i powołując Radę Naukową Ośrodka oraz zespoły przedmiotowe. Prace ośrodka koncentrowały się wokół podstawowych zadań sformułowanych w Statucie. Należały do nich m.in. 1) prowadzenie i koordynacja badań nad skutecznością procesów kształcenia na studiach dla pracujących; 2) gromadzenie, opracowywanie i upowszechnianie doświadczeń z zakresu organizacji i dydaktyki studiów oraz wypracowywanie nowych form i metod pracy dydaktycznej; 3) systematyczna praca nad oceną przydatności podręczników, skryptów, przewodników metodycznych i innych pomocy naukowych. Zadania te Ośrodek spełniał wyłącznie w odniesieniu do nauczycielskich studiów dla pracujących¹¹⁰.

W krakowskiej WSP dla potrzeb wszystkich wyższych szkół pedagogicznych powołano też 6 grudnia 1963 r. Centralny Ośrodek Maszyn Dydaktycznych¹¹¹. Do jego podstawowych zadań należało inicjowanie badań i prac konstrukcyjnych oraz publikacji w zakresie technologii kształcenia. Zadania te COMD realizował przy współpracy z placówkami naukowo-

¹⁰⁸ Bliżej o pracy zakładu zob.: J. Jarowiecki, *Działalność Międzywydziałowego Zakładu Badań i Studiów nad Dydaktycznymi Problemami Pracy WSP*, „Prace z dydaktyki szkoły wyższej”. Kraków 1968, z. 5, s. 79—84; Tenże: *Informacje o działalności...*, „Prace z dydaktyki szkoły wyższej”, Kraków 1970, z. 7, s. 161—168; Tenże: *Z działalności Międzywydziałowego...*, „Życie Szkoły Wyższej” 1970, nr 7/8, s. 127—130.

¹⁰⁹ Zarządzenie Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 stycznia 1968 r. (Dz. Urz. Min. Ośw. i Szk. Wyż., 1968, nr A-1, poz. 3).

¹¹⁰ Bliższe informacje zawarte m.in. w pracach: *Działalność Ośrodka Metodycznego Studiów dla Pracujących*, Kraków 1975. Materiały i Sprawozdania nr 3; B. Nowecki, *Centralny Ośrodek Metodyczny Studiów Nauczycielskich (w:) Wyższa Szkoła Pedagogiczna...*, s. 308—314.

¹¹¹ Zarządzenie Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z dnia 6 grudnia 1969 r. (DK-5-0142-162/63). (Dz. Urz. Min. Ośw. i Szk. Wyż., 1969, A-17, poz. 148).

-badawczymi i naukowo-dydaktycznymi, prowadzącymi badania nad stosowaniem technologii środków technicznych w procesie kształcenia w szkołach wyższych¹¹². Kierownikiem został doc. dr Eustachy Berezowski.

Częsta zmiana koncepcji kształcenia nauczycieli w Polsce na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych wpływała w sposób znaczący na rozwój i charakter a także na działalność dydaktyczno-naukową i wychowawczą wyższych szkół pedagogicznych. Wyrażało się to w likwidacji i tworzeniu uczelni, nowych typów studiów (podyplomowe), podejmowaniu eksperymentów programowych i dydaktycznych.

W dwu dużych ośrodkach wyższe szkoły pedagogiczne zostały połączone z istniejącymi filiami innych uczelni czy też z istniejącymi samodzielnie i przekształcone w uniwersytety. Tak stało się w Katowicach, gdzie w 1968 r. z połączenia WSP i filii Uniwersytetu Jagiellońskiego utworzono Uniwersytet Śląski¹¹³. Podobnie też było w Gdańsku, gdzie w 1970 r. utworzony został Uniwersytet Gdański z połączenia Wyższej Szkoły Pedagogicznej i Wyższej Szkoły Ekonomicznej. Warto przypomnieć, że w roku tym WSP w Gdańsku zatrudniała na trzech wydziałach 13 profesorów, 48 docentów, 79 adiunktów, 33 st. wykładowców i wykładowców, 129 asystentów i st. asystentów, 42 lektorów i nauczycieli przedmiotu¹¹⁴, natomiast WSE – 7 profesorów, 25 docentów, 11 wykładowców i st. wykładowców, 74 asystentów i st. asystentów, 32 lektorów i nauczycieli przedmiotu¹¹⁵. Utworzone w 1968 r. wyższe szkoły nauczycielskie¹¹⁶ w Bydgoszczy, Częstochowie, Kielcach, Olsztynie, Siedlcach i Słupsku zostały w roku 1974 przekształcone w wyższe szkoły pedagogiczne¹¹⁷; w Kielcach stało się to w 1973 roku¹¹⁸.

¹¹² Por. E. Berezowski, *Centralny Ośrodek Maszyn Dydaktycznych (w:) Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie w latach 1946—1981*, s. 315—316.

¹¹³ Dz. Urz. Min. Ośw. i Szk. Wyż., 1968, nr 18, poz. 116.

¹¹⁴ *Uniwersytet Gdański i jego poprzedniczki*. Gdańsk 1980, s. 32, 99. Sprawy powołania Uniwersytetu Gdańskiego były przedmiotem wielu publikacji prasowych na łamach pism terenowych i centralnych.

¹¹⁵ J. R. Godlewski, *Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Sopocie w latach 1946—1970 (w:) Uniwersytet Gdański...*, s. 88.

¹¹⁶ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 czerwca 1969 r. w sprawie utworzenia Wyższych Szkół Nauczycielskich w Bydgoszczy, Kielcach, Olsztynie i Słupsku; Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 lipca 1969 r. w sprawie utworzenia Wyższej Szkoły Nauczycielskiej w Siedlcach. Por. też.: J. Poliński, *Pięciolecie Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Siedlcach*. Notatki Płockie. Kwartalnik Towarzystwa Naukowego Płockiego 1975, nr 1, s. 25—26.

¹¹⁷ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 sierpnia 1974 r. w sprawie przekształcenia Wyższych Szkół Nauczycielskich w Bydgoszczy, Częstochowie, Olsztynie, Siedlcach i Słupsku w Wyższe Szkoły Pedagogiczne. Por. też.: *X lat Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy*, Bydgoszcz 1979.

¹¹⁸ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 września 1973 r. w sprawie przekształcenia Wyższej Szkoły Nauczycielskiej w Kielcach w Wyższą Szkołę Pedagogiczną. Por. też.: *Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Kielcach 1969—1979*, Kraków 1979.

W istniejących i nowo powstających uczelniach dokonywały się dalsze zmiany strukturalne, powstawały nowe wydziały i kierunki studiów, w niektórych WSP utworzono instytuty. Tak np. w WSP w Krakowie zarządzeniem Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z dnia 18 listopada 1971 r. powołano instytuty i samodzielne zakłady jako podstawowe jednostki organizacyjno-dydaktyczne i badawcze¹¹⁹; były to instytuty: Nauk Pedagogicznych (zorganizowany w r. 1969), Filologii Polskiej, Filologii Rosyjskiej, Historii, Geografii, Biologii, Matematyki, Techniki oraz samodzielne zakłady na prawach instytutów: Fizyki, Chemii. W Opolu powstawały kolejno instytuty: Historii (1971), Chemii (1971), Pedagogiki (1973), Fizyki (1973), Filologii Polskiej (1974), Filologii Rosyjskiej (1974), Nauk Ekonomicznych (1975), Matematyki (1976), Techniki (1976). Podobną ewolucję przechodziły inne WSP. Oprócz instytutów funkcjonowały zakłady, katedry, jednostki międzywydziałowe (studia języków obcych, wychowania fizycznego, nauk społeczno-politycznych)¹²⁰.

Powstawały i rozwijały się różne kierunki studiów. Przykładowo wymienimy, że w Krakowie w roku akad. 1974/75 kształcono nauczycieli na 34 kierunkach stacjonarnych i 39 kierunkach studiów zaocznych, istniały też trzy kierunki studiów doktoranckich, 8 kierunków studiów podyplomowych oraz studium pedagogiczne dla inżynierów rolników. Na studiach stacjonarnych w latach 1969–1975 prowadzono pięcioletnie studia magisterskie, trzyletnie studia zawodowe, dwuletnie studia magisterskie dla absolwentów WSN i czteroletnie studia magisterskie¹²¹.

Rok akademicki 1973/74 przyniósł też radykalne zmiany w systemie kształcenia i doksztalcania nauczycieli drogą studiów dla pracujących, o czym będzie mowa w dalszej części naszych rozważań.

Na lata siedemdziesiąte przypadło też powstanie i rozwój studiów podyplomowych w WSP. Ich zadaniem było: 1) aktualizacja wiedzy i jej rekonstrukcja zgodnie z wykonywanym zawodem oraz specjalnością uzyskaną podczas studiów na poziomie magisterskim; 2) pogłębienie wiedzy w zakresie specjalizacji, a w szczególności poznanie problemów metodologicznych, co ułatwić mogło studium nauczycielom przygotowanie się do pracy naukowo-badawczej; 3) uzupełnienie kwalifikacji zawodowych wiedzą z innych dyscyplin¹²². Pierwsze studia podyplomowe powstały w WSP

¹¹⁹ Dz. Urz. Min. Ośw. i Szk. Wyż., 1971, nr A-15, poz. 132.

¹²⁰ XXX lat Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Powstańców Śląskich w Opolu, Opole 1980.

¹²¹ Cz. Majorek, Z. Ruta, *Powstanie i rozwój organizacyjny WSP w Krakowie*, s. 28.

¹²² Zarządzenie Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z dnia 27 października 1969 r. (DU-0142-157/69) w sprawie utworzenia Podyplomowego Studium Wychowania Obywatelskiego w WSP w Rzeszowie (Dz. Urz. Min. Ośw. i Szk. Wyż., 1969, nr A-15, poz. 131); Zarządzenie... z dnia 30 listopada 1969 r. (DU-5-0142/69)... w Gdańsku (Dz. Urz. Min. Ośw. i Szk. Wyż., 1969, nr A-17, poz. 145); Zarządzenie... z dnia 6 grudnia 1969 r. (DU-5-0142/178/69) w sprawie utworzenia Podyplomowego Studium Języka Polskiego w Gdańsku. Tamże, poz. 146).

w Gdańsku i Rzeszowie w zakresie wychowania obywatelskiego¹²³, następnie w WSP w Krakowie w 1970 r., ale podstawy prawne uzyskały one dopiero zarządzeniem Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z dnia 18 listopada 1971 roku¹²⁴. Studia te napotykały przez kilka lat na trudności rekrutacyjne, spowodowane nie dość precyzyjnymi uzgodnieniami międzyresortowymi.

Rozwój wyższych szkół pedagogicznych doprowadził do ukształtowania się następujących ich struktur z końcem lat siedemdziesiątych. Wśród jedenastu WSP jedna jest uczelnią czterowydziałową (Bydgoszcz), siedem uczelni ma strukturę trzywidyziałową (Kielce, Kraków, Opole, Olsztyn, Słupsk, Szczecin, Zielona Góra), dwie uczelnie są dwuwidyziałowymi (Rzeszów i Częstochowa), a Wyższa Szkoła Pedagogiki Specjalnej w Warszawie jest uczelnią jednowidyziałową. W dziewięciu uczelniach są wydziały humanistyczne, w jednej – Wydział Humanistyczno-Pedagogiczny (Częstochowa), w jednej – Wydział Filologiczno-Historyczny (Opole). W sześciu uczelniach istnieją wydziały pedagogiczne, w jednej – Wydział Pedagogiki Specjalnej (Warszawa). W jednej uczelni jest Wydział Geograficzno-Biologiczny (Kraków), w dziesięciu istnieją Wydziały Matematyczne; Matematyczno-Fizyczno-Techniczne; Matematyki i Techniki; Matematyki, Fizyki i Chemii; Matematyki i Fizyki; Matematyczno-Przyrodnicze.

Wyższe szkoły pedagogiczne są zróżnicowane nie tylko pod względem ilości wydziałów, ale także w strukturze pozostałej. Spośród jedenastu uczelni w dziesięciu istnieją instytuty: od 1 do 3 w Bydgoszczy, Częstochowie, Olsztynie, Rzeszowie, Warszawie, Zielonej Górze, od 7 do 10 w Kielcach, Krakowie i Olsztynie; katedry istnieją w Rzeszowie (4); zakłady poza instytutami w ilości 1–2 w Opolu, Rzeszowie, Warszawie, 8–9 w Bydgoszczy i Zielonej Górze, 13–17 w Olsztynie, Słupsku, Częstochowie. W niektórych uczelniach istnieją jednostki międzywydziałowe.

PROGRAM KSZTAŁCENIA I DOKSZTAŁCANIA W WYŻSZYCH SZKOŁACH PEDAGOGICZNYCH

Ogłaszając statut państwowych wyższych szkół pedagogicznych, które miały realizować cele „kształcenia zawodowego na poziomie wyższym kandydatów na nauczycieli szkół powszechnych”¹²⁵, Minister Oświaty określił w nim plan i program studiów, których struktura do 1949 roku nie ulegała zbyt radykalnym przeobrażeniom.

¹²³ J. Jarowiecki, *Problemy kształcenia podyplomowego nauczycieli*, „Dydaktyka Szkoły Wyższej” 1975, nr 1, s. 167–172.

¹²⁴ K. Kotarski, J. Słoniński, *Nauka i szkolnictwo wyższe w Polsce. Zbiór ważniejszych przepisów prawnych według stanu na dzień 31 stycznia 1975*. Warszawa—Poznań 1975, s. 299–300.

¹²⁵ Dz. Urz. Min. Ośw., 1946, nr 2, poz. 47.

W pierwszym okresie istnienia wyższych szkół pedagogicznych studiów w nich trwały trzy lata i były w zasadzie studiami dwukierunkowymi. Chodziło bowiem o uwzględnienie w wykształceniu nauczycieli nie tylko wiedzy ściśle pedagogicznej, lecz również odpowiednio wysokiego przygotowania specjalistycznego w zakresie dwóch wybranych przedmiotów. Państwowe Wyższe Szkoły Pedagogiczne realizowały swe cele poprzez:

- odpowiednią organizacją i program nauki;
- wychowawcze oddziaływanie na słuchaczy w duchu ideologii demokratycznej;
- właściwą organizację praktyki pedagogicznej;
- przygotowanie słuchaczy do twórczej pracy naukowej w dziedzinie nauk pedagogicznych.

Program studiów obejmował kilka grup przedmiotów:

1) grupę przedmiotów pomocniczych, niezbędnych dla przygotowania nauczyciela do nowego typu szkoły, w nowej rzeczywistości społecznej. Grupa ta obejmowała filozofię, biologię wychowawczą, socjologię wychowania i ekonomię oraz naukę o Polsce współczesnej;

2) grupę przedmiotów pedagogicznych, którym przypisywano ważną rolę. Stwierdzano, że szkoła podstawowa wymagać będzie od absolwenta WSP rozumienia przez niego psychiki dziecka i dobrej znajomości jego rozwoju na tle środowiska społecznego i kulturalnego¹²⁶. W grupie tej znajdowały się przedmioty: psychologia pedagogiczna, pedagogika i dydaktyka ogólna, historia wychowania, ustawodawstwo szkolne i organizacja szkolnictwa, higiena szkolna i społeczna z uwzględnieniem anatomii i fizjologii człowieka, czytelnictwo dzieci i młodzieży;

3) praktykę pedagogiczną wraz z metodyką nauczania elementarnego poszczególnych przedmiotów z grupy przedmiotów studium specjalnego. Praktykę odbywano przede wszystkim w istniejących przy WSP szkołach ćwiczeń oraz wyznaczonych przez władze oświatowe szkołach;

4) grupę przedmiotów studium specjalnego, prowadzonych w dwu głównych sekcjach: w sekcji humanistycznej i przyrodniczej, w obrębie których studiowano określone przedmioty. W ramach sekcji humanistycznej początkowo planowano studia z zakresu a) języka polskiego i literatury polskiej, b) historii, c) języków obcych (angielski, francuski, rosyjski, niemiecki). Ale w zależności od warunków tworzone odpowiedniki inne tej sekcji, np. w Krakowie funkcjonowały a) sekcja polonistyczno-historyczna, b) sekcja polonistyczno-estetyczna, c) sekcja polonistyczno-językowa¹²⁷. W obrębie sekcji przyrodniczej studiowano: a) geografii z geologią i mineralogią,

¹²⁶ Opinię taką wyraził jeden z organizatorów PWSP prof. dr Stefan Szuman. Por. *Dziesięciolecie Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie 1946—1956*. Kraków 1957, s. 15.

¹²⁷ Por. J. Garbaciak, *Z dziejów Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie (1946—1956)* (w:) *Dziesięciolecie WSP w Krakowie*, s. 14; J. Jarowiecki, *Kształcenie nauczycieli w wyższych szkołach pedagogicznych*, s. 2.

b) biologię ogólną oraz zoologię i botanikę, c) podstawowe wiadomości z rolnictwa (ogrodnictwo, sadownictwo i hodowla zwierząt).

Założenia statutu PWSP zostały rok później rozszerzone: powstały sekcje matematyczno-fizyczne¹²⁸.

Osobliwością PWSP była sekcja polonistyczno-estetyczna związana z krakowską uczelnią. Wykształcenie estetyczne, według koncepcji twórcy tego kierunku, prof. dra Stefana Szumana, dawało przyszłemu nauczycielowi nie tylko możliwości pełnej recepcji dóbr kulturalnych, ale umożliwiała absolwentom tego kierunku wychowanie estetyczne, prowadzenie dziecięcych świetlic i zespołów artystycznych¹²⁹.

5) Wychowanie fizyczne i przysposobienie sportowe;

6) przedmioty dodatkowe (nadobowiązkowe): języki obce, przedmioty artystyczne (śpiew, muzyka, tańce, rysunek, modelarstwo), higiena, technika i estetyka żywego słowa, oświata dorosłych, poradnictwo zawodowe, psychopatologia, szkolnictwo specjalne, statystyka.

A zatem program studiów trzyletnich w państwowych wyższych szkołach pedagogicznych, opierając się na programie liceum ogólnokształcącego, obejmował wszystkie przedmioty, które stanowiły podstawę i treść „przygotowania zawodowego i kultury ogólnej przyszłego nauczyciela”.

Absolwenci tego rodzaju studiów otrzymywali kwalifikacje zawodowe uprawniające do nauczania dwu przedmiotów w wyższych klasach szkoły powszechnej i do pracy dydaktyczno-wychowawczej na szczeblu klas V–VII.

Plan studiów przewidywał 33 godziny tygodniowo na pierwszym roku i po 34 godziny tygodniowo na drugim i trzecim roku studiów. Nadto spośród zajęć z przedmiotów dodatkowych po 4 godziny na pierwszym i drugim roku studiów, oraz 6 – na trzecim roku. Na przedmioty studium specjalnego przeznaczono na każdym roku po 14 godzin tygodniowo, po 7 godzin na każdy przedmiot.

Program studiów w PWSP zmierzał do tego, aby:

a) dać słuchaczom gruntowne teoretyczne i praktyczne wykształcenie w dziedzinie nauk pedagogicznych i niezbędne do tego celu przygotowanie naukowe w zakresie filozofii, biologii wychowawczej, socjologii wychowania, ekonomii i wiedzy o Polsce współczesnej,

b) umożliwić im pogłębienie i rozszerzenie wiedzy w dziedzinie wybranej grupy przedmiotów ogólnokształcących i przyswojenie metod pracy naukowej, celem wyspecjalizowania się w tych przedmiotach,

c) wyrobić w słuchaczach umiejętność samodzielnej i twórczej pracy,

¹²⁸ Por. Z. T a b a k a, *Organizacja i rozwój Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie*.

¹²⁹ Archiwum WSP w Krakowie, Korespondencja z lat 1946–1961, sygn. 125/61. Zgodę na zorganizowanie sekcji wychowania estetycznego wyrażono pod warunkiem zgłoszenia się na ten typ studiów odpowiedniej ilości studentów. Por. Pismo Ministerstwa Oświaty z 15 września 1946 r.

d) zaprawić ich i przygotować do twórczej pracy naukowej w dziedzinie nauk pedagogicznych.

Na proces dydaktyczny w PWSP składały się wykłady, ćwiczenia, konwersatoria, seminaria, zajęcia praktyczne w pracowniach i w szkole ćwiczeń, wycieczki naukowe. Duży nacisk położono na odpowiednią organizację praktyki zawodowej, pedagogicznej, która nie tylko miała przygotować kandydatów na nauczycieli do zawodu, ale miała stanowić zarazem podstawę dla studium teoretycznego przedmiotów pedagogicznych. Poszczególnym przedmiotom wyznaczono określone cele. Między innymi:

1. W grupie przedmiotów pomocniczych:

a) filozofia, socjologia, biologia wychowawcza oraz ekonomia traktowane były jako nauki pomocnicze do studium pedagogicznego. Celem nauczania tych przedmiotów – poza podniesieniem ogólnej, formalnej kultury umysłowej słuchaczy – było ukazanie im niektórych wybranych zagadnień z wymienionych dziedzin wiedzy i sposobów ich rozwiązywania oraz opanowanie elementarnych pojęć, bez których ani pewne zagadnienia psychologiczne, ani niektóre prądy historii wychowania, względnie kierunki pedagogiczne, nie byłyby zrozumiałe;

b) nauka o Polsce współczesnej miała zapoznać słuchaczy z najważniejszymi zagadnieniami nauki o państwie jako formie organizacyjnej narodu i społeczeństwa oraz pogłębienie ich wiadomości z zakresu politycznego, gospodarczego i społecznego ustroju, geografii politycznej i gospodarczej Polski, polityki oświatowej i kulturalnej Polski współczesnej;

2. W grupie przedmiotów pedagogicznych:

a) celem nauczania psychologii było opanowanie przez słuchaczy potrzebnej dla praktyki szkolnej wiedzy i umiejętności z zakresu psychologii ogólnej i rozwojowej dziecka w wieku przedszkolnym i szkolnym, psychologii uczenia się. Chodziło także o zapoznanie słuchaczy z metodami stosowanymi w praktyce szkolnej przy poznawaniu psychiki dziecka oraz wykorzystywanie uzyskanych wyników dla pracy dydaktycznej i wychowawczej;

b) cele pedagogiki i dydaktyki ogólnej wiązano z systematycznym zapoznawaniem słuchaczy z zagadnieniami dydaktycznymi i wychowawczymi niezbędnymi do zrozumienia istoty pracy i roli nauczyciela w społeczeństwie, do rozwiązywania praktycznych zagadnień dydaktycznych i wychowawczych;

c) historia wychowania miała na celu wprowadzenie słuchaczy w tradycje pracy wychowawczej, wykazywanie związku teorii i praktyki pedagogicznej z podłożem społecznym i kulturalnym każdej epoki;

d) ustawodawstwo szkolne i organizacja szkolnictwa zapoznawała słuchaczy z podstawowymi dokumentami związanymi z działaniem szkoły;

e) czytelnictwo dzieci i młodzieży wprowadzało w problematykę bibliotek szkolnych i publicznych, zapoznawało z ogólnym ustrojem bibliotecznym, z polską i obcą literaturą dla dzieci i młodzieży, uczyło metodyki pracy z książką.

Kolejne grupy przedmiotów miały na celu pogłębienie i utrwalenie różnych wiadomości i umiejętności potrzebnych dla wykonywania zawodu nauczyciela.

Równolegle z przygotowaniem w zakresie poszczególnych specjalności PWSP prowadziły – zgodnie z założeniami – intensywną działalność wychowawczą, przysposabiając w pełni swych absolwentów do pracy nauczycielskiej, która „nie może polegać tylko na czysto intelektualnym kształceniu, ale musi obejmować kształcenie charakteru i przygotowanie do życia i pracy w społeczeństwie”. Chodziło bowiem o wszechstronne rozwijanie osobowości słuchaczy przez urabianie w dziedzinie intelektualnej, moralnej, społeczno-obywatelskiej, estetycznej i fizycznej, w duchu ideologii demokratycznej. Uczelnie miały w swych wychowankach ukształtować wyobrażenie o roli społecznej, „jaką nauczyciel i szkoła mają do spełnienia, szczególnie w obecnej dobie budowania nowego życia polskiego na zasadach demokratycznych”¹³⁰.

W roku szkolnym 1947/48 nastąpiły zmiany programowe. W grupach przedmiotów pomocniczych znalazł się przedmiot o nazwie „przysposobienie do pracy społecznej”, który miał na celu teoretyczne i praktyczne przygotowanie studentów do pracy społecznej, ukształtowanie czy też wyzwolenie czynnego stosunku studentów do życia i pracy w społeczeństwie i dla społeczeństwa, wytworzenie i pogłębienie w studentach przeżyć o charakterze społeczno-wychowawczym¹³¹. W grupie przedmiotów pedagogicznych zrezygnowano z zagadnień czytelnictwa dzieci i młodzieży. Grupę III utrzymano bez zmian. Natomiast wyraźne zmiany wystąpiły w czwartej grupie przedmiotów studium specjalnego. W obrębie sekcji przyrodniczej uruchomiono: a) geografię z geologią, b) biologię ogólną, zoologię i botanikę, c) fizykę, d) chemię, e) podstawowe wiadomości z rolnictwa (podobnie jak w roku poprzednim). Utworzono sekcję matematyczną z przedmiotami: matematyką, fizyką. W grupie przedmiotów dodatkowych (dawniej grupa VI) znalazły się: wychowanie fizyczne i przysposobienie sportowe, śpiew, rysunek, prace ręczne i języki obce. Zmniejszyła się też liczba godzin obowiązkowych zajęć.

Uprawnienia absolwentów państwowych wyższych szkół pedagogicznych formułowano następująco: dyplom ukończenia PWSP daje kwalifikacje zawodowe do nauczania w 8-letniej szkole podstawowej oraz kwalifikacje dodatkowe w zakresie przedmiotów stopnia specjalnego, zapewnia pierwszeństwo przy ubieganiu się o stanowiska kierownicze w szkole i administracji szkolnej „po uzyskaniu ustalenia w zawodzie nauczycielskim”, a także prawo kontynuowania studiów w szkołach akademickich.

W czerwcu 1948 roku, zgodnie z zaleceniami Ministerstwa, uczelnie przystąpiły do rewizji programów. Instrukcja z dnia 21 czerwca 1948 zale-

¹³⁰ Dz. Urz. Min. Ośw., 1946, nr 2, poz. 47.

¹³¹ Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 7 grudnia 1947 r. (Nr II KN-3550/47) w sprawie zmiany statutu Wyższej Szkoły Pedagogicznej (Dz. Urz. Min. Ośw., 1947, nr 10, poz. 251).

cała „zorganizować w każdej wyższej szkole pedagogicznej komisje przedmiotowe, które w oparciu o dotychczasowe doświadczenia opracują pod przewodnictwem dziekanów do końca września projekty nowego ujęcia wytycznych programu, ściśle dostosowanych do celów i zadań WSP”¹³². Wytyczne programu miały dotyczyć podstaw ideologicznych, doboru przedmiotów, treści i rozłożenia ich na poszczególne lata studiów oraz wymiaru godzin, a także metod i organizacji pracy. Propozycje zaś dotyczące poszczególnych przedmiotów określały cele nauczania, zakres materiału naukowego, niezbędnego ze stanowiska naukowego, ideologicznego i zawodowego. Nowe prace programowe związane były z przygotowaniem programu studiów jednokierunkowych, jako że trzyletnie studia dwukierunkowe nie dawały studentom dostatecznego przygotowania do pracy w szkolnictwie ponadpodstawowym. W roku akad. 1949/50 przed wyższymi szkołami pedagogicznymi postawiono zadanie kształcenia nauczycieli dla szkół średnich¹³³. Prace programowe doprowadziły do poszerzenia zakresu treści merytorycznych w zakresie poszczególnych przedmiotów specjalizacji, zlikwidowane lub ograniczone zostały pozostałe grupy przedmiotów. Zlikwidowano przedmioty dodatkowe: śpiew, rysunek, prace ręczne, zrezygnowano z nauki o Polsce i świecie współczesnym, z socjologii i historii filozofii, a na ich miejsce wprowadzono podstawy marksizmu-leninizmu z elementami filozofii marksistowskiej w znacznie mniejszym wymiarze. Mimo wprowadzonych zmian programowych i poszerzenia przedmiotów specjalizacji, pomimo studiów jednokierunkowych (jednopredmiotowych) absolwenci PWSP nie zawsze w stopniu wystarczającym byli przygotowani do pracy w szkole średniej. Studia nadal trwały trzy lata i kończyły się egzaminem dyplomowym pierwszego stopnia.

Kolejne zmiany programowe związane były z przedłużeniem studiów dziennych do lat czterech, a studiów zaocznych do lat pięciu oraz z przyznaniem PWSP prawa nadawania absolwentom uczelni stopnia magistra określonej specjalności. Z dniem 1 września 1954 – z chwilą uzyskania prawa do nadania stopni magisterskich¹³⁴ – PWSP zaczęły realizować nowe programy opracowane przez zespoły specjalistów poszczególnych przedmiotów. W samych zaś uczelniach zaczęto pracować nad własnymi koncepcjami kształcenia nauczycieli na poziomie akademickim, koncepcjami całkowicie odmiennymi od sposobów kształcenia w uniwersytetach.

Stosunkowo szybki, dynamiczny rozwój szkolnictwa wymagał dużej ilości wysoko kwalifikowanych kadr, szczególnie zaś stale rosło zapotrzebowanie na nauczycieli przedmiotów ogólnokształcących dla szkół średnich. W 1949

¹³² Dz. Urz. Min. Ośw., 1948, nr 9, poz. 149.

¹³³ Dz. Urz. Min. Ośw., 1949, nr 10, poz. 182.

¹³⁴ Zarządzenie Ministra Oświaty z 14 czerwca 1954 r. (Nr KD-3-2319/54) w sprawie: ustalenia czasu trwania studiów w wyższych szkołach pedagogicznych i wydziałach zaocznych tych szkół (Dz. Urz. Min. Ośw., 1954, nr 10, poz. 79).

roku sytuacja tak się skomplikowała, że Ministerstwo – wbrew opiniom samych uczelni – podjęło decyzję nadania uprawnień do nauczania w szkołach średnich absolwentom studiów trzyletnich. W zarządzeniu Ministra Oświaty z dnia 28 czerwca 1949 roku w sprawie uprawnień absolwentów PWSP i instytutów pedagogicznych ZNP czytamy:

Dyplom ukończenia PWSP daje kwalifikacje zawodowe do nauczania w szkołach ogólnokształcących stopnia podstawowego i licealnego oraz w zakładach kształcenia nauczycieli w zakresie przedmiotów wyszczególnionych w dyplomie¹³⁵.

Kształceniem nauczycieli przedmiotów ogólnokształcących dla szkół średnich – jak wspomniano – tradycyjnie zajmowały się uniwersytety. Wobec faktu, iż uniwersytety zajęły się kształceniem kadr dla potrzeb całej gospodarki, kształcenie nauczycieli zeszło na plan dalszy, wskutek czego coraz bardziej zmniejszał się dopływ kandydatów na nauczycieli szkół średnich z uniwersyteciów. Stąd PWSP, które pierwotnie miały kształcić wysoko kwalifikowanych nauczycieli szkół podstawowych, po uzyskaniu uprawnień szkół akademickich i po odpowiedniej przebudowie planów i programów studiów, podjęły się kształcenia nauczycieli dla szkół średnich ogólnokształcących.

W wyższych szkołach pedagogicznych od 1954 roku do czasów uruchomienia jednolitych, najpierw czteroletnich, a później pięcioletnich, studiów magisterskich (wyłączając okres trzyletnich studiów zawodowych z lat siedemdziesiątych), tzn. do roku akad. 1973/74 kształtowały się i utrzymywały różne formy kształcenia, o których wcześniej wspomniano, ściśle korespondujące ze zmianami, jakie dokonywały się w polskiej oświacie. Podejmując zadania kształcenia nauczycieli przedmiotów ogólnokształcących do szkół średnich, w momencie przeprowadzenia reformy szkolnej, WSP bez nakazów resortowych, wprowadzając metodykę nauczania w szkołach podstawowych, zaczęły przygotowywać swych absolwentów do pracy w wyższych klasach szkół powszechnych. Tendencja ta programowo była uzasadniona, bo i tak znaczna część absolwentów kierowana była do pracy w szkolnictwie podstawowym. Fakt upowszechnienia 8-klasowej szkoły podstawowej i postępujący za tym rozwój różnych form kształcenia na poziomie wyższym niż podstawowe, prawie średnim, musiał spowodować rozszerzenie się zasięgu kształcenia w wyższych szkołach pedagogicznych. Szkoła ośmioklasowa objęła bowiem swym programem nauczania sporo trudnych treści matematyczno-fizycznych, chemicznych, biologicznych, także i humanistycznych, które jeszcze do niedawna znajdowały się w programach szkół średnich. W związku z tym – dla właściwego rozwoju tych szkół, ich poziomu – nie wystarczali już absolwenci studium nauczycielskiego; potrzebni byli i są tej szkole nauczyciele z wyższym wykształceniem specjalistycznym.

W wyższych szkołach pedagogicznych kształcenie nauczycieli odbywało się na kierunkach odpowiadających głównym przedmiotom nauczania

¹³⁵ Dz. Urz. Min. Ośw., 1949, nr 10, poz. 182.

w szkołach ogólnokształcących i zawodowych. Słuchacze WSP studiowali filologię polską i rosyjską, historię, pedagogikę z różnymi specjalnościami: geografii, chemię, fizykę, matematykę, wychowanie techniczne, elektrotechnikę i mechanikę na kierunku ogólnozawodowym.

Spśród wymienionych kierunków trzy ostatnie przygotowywały nauczycieli wychowania technicznego dla liceów ogólnokształcących oraz nauczycieli przedmiotów teoretycznych i zawodowych. W zreformowanym liceum ogólnokształcącym wychowanie techniczne stanowiło główny przedmiot w dziedzinie kształcenia politechnicznego. Nauczyciele tego przedmiotu, mając po trzy godziny tygodniowo w każdej z czterech klas liceum ogólnokształcącego, winni byli w trakcie ich prowadzenia zaznajomić uczniów z podstawowymi umiejętnościami w dziedzinie techniki (mechanika, elektrotechnika, elektronika). Uruchomienie w trzech ośrodkach (Kraków, Katowice, Opole) kształcenia nauczycieli przedmiotów zawodowych wywołało szeroką dyskusję, która sprowadzała się do pytania, czy wyższe szkoły pedagogiczne powinny i czy są w stanie wyręczyć w tym względzie właściwe uczelnie techniczne. Zwolennicy kształcenia tego typu absolwentów WSP dowodzili, że nauczycieli teoretycznych przedmiotów zawodowych dostarczały nie tylko wyższe szkoły techniczne, ale także inne uczelnie (np. rolnicze, ekonomiczne, medyczne). Pozyskiwanie specjalistów – absolwentów wspomnianych uczelni – według opinii Departamentu Kształcenia Nauczycieli Ministerstwa Oświaty – do zawodu nauczycielskiego dokonywało się z trudnością¹³⁶. Ponadto istniał problem ich umiejętności pedagogicznych i metodycznych. Współczesna szkoła zawodowa stawiała wobec nauczycieli wymagania bardziej wszechstronnego wykształcenia niż to miało miejsce w przeszłości, kiedy to teoretycznych przedmiotów mogli uczyć fachowcy z rozmaitych zakładów czy działów produkcji. Takie wszechstronne przygotowanie mogła dać tylko uczelnia nauczycielska, nastawiona wyłącznie na kształcenie nauczycieli-wychowawców, specjalistów w danym przedmiocie, przygotowanych w zakresie szczegółowych metodyk nauczania, których cechowałaby naukowa kultura pedagogiczna.

Tego typu poglądy miały wpływ na przeobrażenia strukturalne i programowe w obrębie istniejących WSP, które dość konsekwentnie przekształcały się z uczelni typu wyłącznie humanistycznego w szkoły wyższe, kształcące również nauczycieli przedmiotów matematyczno-fizycznych i teoretyczno-zawodowych¹³⁷. W tym względzie WSP poprzednio realizujące tradycyjny model kształcenia nauczycieli szkół średnich, zaczęły od niego odchodzić, różniąc się znacznie w swych koncepcjach programowych od uniwersytetów.

¹³⁶ Pisał o tym m.in. W. Wojtyński, *Kształcenie nauczycieli... „Nowe Drogi”* 1967, z. 4, s. 137–146.

¹³⁷ Por. J. Jarowiecki, *Kształcenie nauczycieli w wyższych szkołach pedagogicznych*, s. 9–10.

W ciągu dwudziestu lat istnienia, do 1967 r., wyższe szkoły pedagogiczne, a szczególnie krakowska WSP, zdołały wypracować własną koncepcję kształcenia nauczycieli na poziomie akademickim, koncepcję całkowicie odmienną od sposobów kształcenia nauczycieli w uniwersytetach¹³³. Istniała tylko jedna pozorna zbieżność: WSP, podobnie jak uniwersytety, kształciły specjalistów jednopredmiotowych. Ale absolwent WSP został wyposażony w trakcie studiów w dodatkowe „sprawności” nauczycielskie. Miał on okazję zdobyć wiedzę w zakresie bibliotekarstwa, prowadzenia zespołów artystycznych (muzycznych, dramatycznych), uzyskał też znajomość elementów filmoznawstwa, posiadał umiejętność organizowania pracowni szkolnej, robienia i posługiwania się pomocami naukowymi, a także środkami audiowizualnymi. Krótko mówiąc, WSP starały się przygotować tak swego absolwenta, aby od razu mógł brać pełny udział w życiu szkoły. WSP programowo postawiły na ścisły związek dydaktyczny, wychowawczy i naukowy ze szkołami ogólnokształcącymi i zawodowymi, a także z VII–VIII klasami szkół ośmioletnich, zwłaszcza w zakresie metod nauczania i wychowania.

Odmienność wsp-owskiej koncepcji kształcenia nauczycieli na poziomie akademickim wyrażała się w konstrukcji programów studiów. Twórcy tej koncepcji m.in. prof. Wincenty Danek, prof. dr Anna Krygowska, prof. dr Jan Nowakowski, prof. dr Tadeusz Słowikowski, doc. dr Władysław Szyszkowski uważali, że absolwenci WSP podczas studiów powinni zdobyć przygotowanie w trzech, a nawet czterech głównych zakresach. Na plan pierwszy zostało wysunięte przygotowanie w zakresie przedmiotu ich specjalizacji kierunkowej. Absolwent WSP w czasie pobytu w uczelni zdobywał przede wszystkim gruntowną wiedzę z przedmiotu, którego miał nauczać w szkole. Jednocześnie zaznajamiał się równomiernie z dyscyplinami naukowymi, składającymi się na dany przedmiot szkolny i opanowywał ogólnie metodologię badań naukowych.

Drugą grupę przedmiotów, którą musiał opanować kandydat studiujący w WSP, stanowiły przedmioty filozoficzno-społeczne, takie jak: ekonomia polityczna, elementy filozofii marksistowskiej i teorii rozwoju społecznego, elementy socjologii, religioznawstwa. Z uwagi na zadania ideowo-wychowawcze szkoły socjalistycznej przygotowanie specjalistyczne szło w parze z rzetelną wiedzą o świecie współczesnym, o stosunkach społecznych i produkcyjnych, o rozwoju społecznym. Wiedza ta w określony sposób wpływała także na osobowość młodego nauczyciela.

Trzeci zakres wiedzy – to wykształcenie pedagogiczne absolwentów. Wyższe szkoły pedagogiczne wyposażały ich względnie gruntownie w wiedzę pedagogiczną, na którą składało się opanowanie takich przedmiotów, jak pedagogika, psychologia ogólna i rozwojowa, historia wychowania, za-

¹³³ WSP w Krakowie w oparciu o specjalne uprawnienia nadane jej przez Ministerstwo Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z dnia 15 lipca 1971 r. miała prawo opracowywać własne plany i programy studiów o znacznie mniejszym wymiarze godzin niż inne WSP

gadnienia higieny szkolnej. W przeciwieństwie do uniwersytetów, gdzie na kierunkach nauczycielskich nauczano się tylko „elementów nauk pedagogicznych”, przedmioty te w WSP były odpowiednio programowo sprofilowane. Zajmowały one określone miejsce w planach studiów i usytuowane w nich były na zasadzie względnie logicznego następstwa, np. psychologia ogólna poprzedzała rozwojową, a obie razem wyprzedzały pedagogikę i dydaktykę ogólną, stwarzając podstawę do nauczania dydaktyki szczegółowych.

Kiedy się mówi o wykształceniu pedagogicznym studentów WSP, wypadnie zwrócić uwagę na dwa co najmniej momenty. Pierwszy – to sprawa powiązań programowych poszczególnych przedmiotów pedagogicznych z przedmiotami kierunkowymi. Na przestrzeni wielu lat ugruntowało się przekonanie, że przedmioty pedagogiczne są przedmiotami wspólnymi, w jednaki sposób obowiązującymi wszystkich słuchaczy wyższych szkół pedagogicznych. W związku z tym stały się one niezależne, autonomiczne; często mówiło się, że tracą swój charakter usługowy w stosunku do przedmiotu kierunkowego. Tymczasem w koncepcji kształcenia WSP chodziło o to, by dyscypliny pedagogiczne jeszcze bliżej związać z przedmiotem specjalizacji studiów, co wymagało pewnych odstępstw od koncepcji całościowego ujęcia programowego poszczególnych dyscyplin pedagogicznych. Być może, wystarczyło tylko dokonać pewnych udoskonaleń poprzez zastosowanie swoistego układu strukturalnego przedmiotów pedagogicznych w zależności od kierunku studiów, rezygnując z przyjętego dotychczas schematu. Ścisłą jednak integrację programową wiedzy pedagogicznej z wiedzą w zakresie przedmiotu specjalizacji mogło zapewnić odpowiednie zróżnicowanie zakresów treści tych przedmiotów w odniesieniu do kierunkowych¹³⁹. Dodać w tym miejscu wypadnie, że podobne stanowisko, może nawet jeszcze w większym stopniu, próbowano również zająć w stosunku do przedmiotów ideologicznych. Nie w pełni jednak się to udało przeprowadzić, rzecz pozostała raczej w sferze postulatów.

Kolejny problem – to usytuowanie wymienionych przedmiotów zgodnie z zasadą logicznego następstwa. W programach studiów istniał zawsze problem korelacji pedagogiki z metodykami poszczególnych przedmiotów. Pedagogika i metodyka występowały i często nadal występują równolegle obok siebie na trzecim roku studiów, co ograniczało możliwości wykorzystania pedagogiki jako podstawy w nauczaniu dydaktyk szczegółowych. Nadto dochodziło do powtarzania tych samych treści, co wywoływało zrozumiałe sprzeciw słuchaczy.

Czwartym istotnym elementem, składającym się na odmienną koncepcję wsp-owskiej w kształceniu nauczycieli, było przygotowanie metodyczno-

¹³⁹ Por. J. Jarowiecki, *Kształcenie nauczycieli w wyższych szkołach pedagogicznych*, „Kwartalnik Rzeszowski” 1967, nr 5, s. 51–54.

-praktyczne absolwenta WSP do pracy w zawodzie nauczycielskim. W wyższych szkołach pedagogicznych rola dydaktyki szczegółowej, zwanej potocznie metodyką nauczania, określonego przedmiotu specjalizacji, rzutowała wyróżniająco na profil zawodowy uczelni. Na krajowej konferencji w sprawie rozwoju wyższych szkół pedagogicznych w styczniu 1963 roku¹⁴⁰ podkreślono znaczenie tej dyscypliny, też pedagogicznej, ale nieco od pedagogiki odrębnej. Znaczenie metodyki nauczania wyraża się bowiem przede wszystkim w tym, że łączy ona zdobytą przez studentów wiedzę w zakresie przedmiotu specjalizacji i wiedzę kierunkową z wiedzą pedagogiczną i filozoficzno-społeczną, spożytkowując ją na rzecz kształcenia umiejętności wykorzystywania jej w praktyce dydaktycznej i wychowawczej na rzecz kształcenia umiejętności pedagogicznych przyszłych nauczycieli. Znaczenie metodyki jest tym większe, im znajduje ona szersze oparcie w szkole; w praktyce szkolnej studenci – przyszli nauczyciele mogą pod kierunkiem dydaktyków-specjalistów umiejętnie łączyć teorię z praktyką. Studenci WSP podczas studiów byli zobowiązani do odbycia kilkutygodniowej praktyki w szkołach różnego typu (cztery tygodnie na III roku, cztery na IV roku studiów), a także do miesięcznej praktyki na obozach i koloniach letnich.

Kształcenie nauczycieli w wyższych szkołach pedagogicznych w omawianym okresie odbywało się we właściwym klimacie wychowawczym. Dość wcześnie w uczelniach tego typu uznano, że przygotowanie nauczyciela do życia i pracy w społeczeństwie socjalistycznym polega nie tylko na wyuczeniu go zawodu, określonej specjalności, że przygotowanie to nie może ograniczyć się do wykształcenia tylko pewnych umiejętności praktycznych, lecz że winno ono wyrazić się we właściwym ukształtowaniu jego charakteru, w ukształtowaniu odpowiedniego stosunku do przemian dokonywających się w dzisiejszym świecie, do przeobrażeń gospodarczo-społecznych, jakie dokonują się w naszym kraju. Stąd po utworzeniu studiów magisterskich ogromny wysiłek pracowników naukowo-dydaktycznych, organizacji partyjnych i młodzieżowych, skierowano na to, aby absolwenci WSP byli ludźmi opowiadającymi się za postępem, rozumiejącymi prawa rozwoju społecznego, ludźmi o laickim światopoglądzie. Chodziło o to, by umieli oni łączyć umiejętności uczenia z wychowaniem, dostrzegając prawidłowości pedagogiczne w konkretnych sytuacjach wychowawczych, wiążąc proces wychowania z określonymi zjawiskami społecznymi. W wyższych szkołach pedagogicznych podejmowano owocne wysiłki nad ukształtowaniem absolwenta nie tylko o gruntownej wiedzy, ale rozumiejącego konieczność stałego jej poszerzania, ciągłego jej odnawiania przy równoczesnych umiejętnościach jej popularyzacji.

¹⁴⁰ Krajowa Konferencja w sprawie rozwoju wyższych szkół pedagogicznych. 29 i 30 stycznia 1963 r. Gdańsk—Warszawa 1963.

KADRA NAUKOWO-DYDAKTYCZNA

Jednym z głównych czynników warunkujących rozwój wyższych szkół pedagogicznych stanowiła kadra dydaktyczno-naukowa, z której brakiem PWSP borykały się przez długie lata. Początkowo zespół pracowników dydaktycznych rekrutował się z grona nauczycieli byłych pedagogów (Kraków, Gdańsk), Instytutu Pedagogicznego (Katowice), z grona wybitnych nauczycieli szkół średnich, czy też pracowników nadzoru pedagogicznego. W znacznym stopniu PWSP korzystały z pomocy licznych pracowników uniwersytetów i innych uczelni. W Krakowie np. zajęcia prowadzili wybitni nauczyciele akademicy Uniwersytetu Jagiellońskiego, jak prof. prof.: dr Stefan Szuman, dr Stanisław Pigoń, dr Franciszek Bieda, dr Witold Taszycki, dr Kazimierz Piwarski, dr Zygmunt Mysłakowski, dr Józef Garbacik¹⁴¹. Pełnili oni także funkcje rektorów, prorektorów, dziekanów, prodziekanów. Wykładowcami byli także pracownicy naukowo-dydaktyczni Akademii Górniczo-Hutniczej, Politechniki Krakowskiej, Wyższej Szkoły Nauk Społecznych. W PWSP w Gdańsku pierwszymi wykładowcami byli nauczyciele Pedagogium: dr Jan Schwarz, dr Romana Miller, dr Józef Staszewski, dr Kazimierz Kubik. W skład tego grona wchodził również pracownicy Politechniki Gdańskiej, m.in. prof. dr Władysław Wawryk, dr Ignacy Adamczewski, dr Zdzisław Pazdro, dr Zdzisław Grabski oraz pracownicy Akademii Lekarskiej: prof. dr Fryderyk Pantsch, doc. dr Tadeusz Sulima, prof. dr Witold Sylmanowicz. Nieco później kadre gdańskiej WSP zasilili profesorowie dojeżdżający z Torunia i Poznania¹⁴². Katowicką PWSP wspierali nauczyciele akademicy z Krakowa (z UJ), Łodzi i Wrocławia. Ludzie ci wywarli duży wpływ na poziom zajęć dydaktycznych oraz podniesienie rangi tych szkół. O charakterze nauczycielskim uczelni decydowali jednak ci, którzy własne doświadczenia nauczycielskie wzbogacali o wyniki pracy badawczej. Szczególnie uwidoczniło się to w PWSP w Krakowie, która w latach późniejszych przyjęła funkcję „matki” w stosunku do nowo powstających WSP. Zatrudnieni tu zostali znakomici dydaktycy o wieloletnim doświadczeniu zawodowym, późniejsi profesorowie i docenci, m.in. prof. dr Wincenty Danek, doc. dr Włodzimierz Gątecki, doc. dr Adam Dziurzyński, prof. dr Stanisław Jodłowski, prof. dr Zofia Krygowska, prof. dr Jan Leśniak, prof. dr Jan Nowakowski, doc. dr Władysław Szyszkowski, prof. dr Ignacy Zarębski.

W początkach swego istnienia PWSP natrafiały na duże trudności w pozyskiwaniu na stałe samodzielnych pracowników nauki ze względu na zbyt małą ilość etatów, w związku z tym zatrudniano wykładowców na godzinach zleconych lub krótkotrwałych kontraktach. Wymiar godzin obowiązujących pra-

¹⁴¹ Por.: Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Krakowie w pierwszym piętnastolecu rozwoju 1946—1961, s. 10—11, 52—126.

¹⁴² M. W id e r n i k, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Gdańsku, rozdz. Kadra pedagogiczna, s. 29—35.

cowników PWSP przedstawiał się następująco: profesorowie – 7 godz., docenci kontraktowi – 12 godz., wykładowcy i asystenci – 18 godz. tygodniowo¹⁴³. Ze względu na małą liczbę godzin ćwiczeń, zwłaszcza na kierunkach humanistycznych, liczba asystentów była znikoma i dopiero przejście na jednokierunkowy system studiów oraz powołanie katedr i zakładów spowodowały zmianę tego stanu rzeczy. W odniesieniu do PWSP miały zastosowanie podstawowe zadania i obowiązki wynikające z Ustawy o szkolnictwie wyższym i pracownikach nauki z 15 grudnia 1951 r. oraz ustalenia w zakresie stopni i tytułów naukowych¹⁴⁴. W wyższych szkołach pedagogicznych – podobnie jak w pozostałych uczelniach – pracownicy dzielili się na samodzielnych (profesorowie, docenci) i pomocniczych pracowników (adiunkci, starsi asystenci i asystenci). Wprowadzono też stanowisko zastępcy profesora, który nadawano wyróżniającym się pracownikom uczelni. Mieli oni uprawnienia samodzielnych pracowników nauki, z wyjątkiem prowadzenia przewodów na stopnie naukowe. Tytuły przewidziane dla samodzielnych pracowników nauki przyznawała Centralna Komisja Kwalifikacyjna, zaś prawo nadawania stopni naukowych posiadały wybrane uczelnie, o odpowiednim składzie osobowym i poziomie naukowym.

W okresie reorganizacji uczelni w związku z nowo wprowadzonymi strukturami największą bolączką – jak już nadmieniono – było zapewnienie obsady personalnej przedmiotów specjalizacji na poszczególnych kierunkach studiów. Uwidocznilo się to szczególnie w r. 1952, kiedy wygasły zupełnie zawodowe studia dwukierunkowe oraz w roku szkolnym 1954/55, kiedy to w wyższych szkołach pedagogicznych zaczęto wprowadzać studia czteroletnie, a jednocześnie w uczelniach znajdowali się jeszcze studenci studiów trzyletnich. W WSP zaczęto wtedy zatrudniać więcej asystentów, co wiązało się ze zmianami programowymi. Położono wtedy duży nacisk na zajęcia z przedmiotów kierunkowych, wymagających ćwiczeń. Uczelnie otrzymały też większą ilość etatów dla samodzielnych pracowników nauki.

Rozwój pomocniczej kadry naukowej był uzależniony od możliwości uzyskania wyższych stopni naukowych, co było sprawą dość trudną przed wejściem w życie ustawy o przewodach i pracach doktorskich w 1958 r. Nieliczni młodzi pracownicy nauki WSP doktoryzowali się w uniwersytetach. Sprawa uległa poprawie dopiero, gdy niektóre wydziały WSP – na mocy wspomnianej ustawy – otrzymały prawa przeprowadzania przewodów doktorskich i nadawania stopni doktora. Wspomniano już, że najwcześniej

¹⁴³ Rozporządzenie Ministra Oświaty z dnia 23 grudnia 1946 r. (Nr I Pers.-16470/46) w sprawie wymiaru zajęć obowiązkowych personelu nauczającego w Państwowych Wyższych Szkołach Pedagogicznych (Dz. Urz. Min. Ośw., 1946, nr 11, poz. 313); Rozporządzenie Ministra Oświaty z dnia 11 stycznia 1947 r. (Nr I Pers.-17648/46) o zmianie rozporządzenia Ministra Oświaty z dnia 14 października 1946 w sprawie wymiaru zajęć obowiązkowych personelu w Państwowych Wyższych Szkołach Pedagogicznych (Dz. Urz. Min. Ośw., 1947, nr 1, poz. 4).

¹⁴⁴ Dz. Ustaw RP, 1952, nr 6, poz. 38.

takie uprawnienia uzyskała krakowska WSP, której dwa wydziały już od 1959 r. mogły nadawać stopnie doktorów nauk humanistycznych oraz doktorów nauk przyrodniczych i nauki o ziemi. Uprawnienie nadawania stopni doktora nauk humanistycznych uzyskały też: gdańska WSP (1959), WSP w Opolu (1960) i WSP w Katowicach (1962).

Rozwój naukowy młodej kadry był jednak nadal utrudniony ze względu na duże obciążenie dydaktyczne. Tabela 3 podaje, na podstawie obliczeń własnych, liczbę zatrudnionych nauczycieli akademickich w wyższych szkołach pedagogicznych ze wskazaniem ilości studentów przypadających na jednego nauczyciela.

Tabela 3

PEŁNOZATRUDNIENI NAUCZYCIELE AKADEMICY W WYŻSZYCH SZKOŁACH PEDAGOGICZNYCH
I ILOŚĆ STUDENTÓW PRZYPADAJĄCYCH NA JEDNEGO NAUCZYCIELA AKADEMICKIEGO
W LATACH 1952—1975 *

Rok akad.	Profesorowie i docerenci		Adiunkci, st. asystenci, asystenci		Ogółem	Liczba studentów przypadają- cych na 1 nauczyciela akade- mickiego	Liczba absolwen- tów na 1 samo- dzielne- go pracownika
	L	%	L	%			
1952/53	101	38	164	62	265	25	14
1953/54	113	41	166	59	279	23	15
1954/55	18	8	213	92	231	27	44
1955/56	35	13	243	87	278	25	8
1956/57	43	18	190	82	233	18	12
1957/58	59	22	211	78	270	20	8
1958/59	63	22	236	78	304	20	9
1959/60	74	23	256	77	327	21	9
1960/61	79	23	272	77	351	23	9
1961/62	78	21	295	79	373	26	8
1962/63	74	17	364	83	438	25	15
1963/64	85	18	394	82	479	27	14
1964/65	92	19	392	81	484	31	16
1965/66	109	19	452	81	561	28	17
1966/67	114	18	510	82	624	28	18
1967/68	118	18	554	82	627	27	17
1968/69	136	23	462	77	598	25	12
1969/70	152	22	531	78	683	23	11
1970/71	90	20	364	80	454	24	32
1971/72	99	20	391	80	490	24	47
1972/73	103	18	479	82	582	24	64
1973/74	176	20	683	80	859	29	44
1974/75	300	22	1 064	78	1 364	31	14

* Ujęto tylko tzw. kadre rozwojową, bez wykładowców, lektorów, nauczycieli przedmiotów; w latach 1952/53—1953/54 do grupy profesorów i docentów wliczono zastępców profesorów.

Rozwój kadrowy w wyższych szkołach pedagogicznych, wyrażający się zdobywaniem stopni i tytułów naukowych, związany z powstawaniem zespołów badawczych oraz z rozwojem badań naukowych zaczął się dopiero w 1954 roku, tj. z otrzymaniem pierwszych tytułów naukowych przez stałych, etatowych pracowników WSP.

Rok 1954 przyniósł zmiany w czasie trwania studiów w wyższych szkołach pedagogicznych oraz zmiany organizacyjne połączone z nowymi zadaniami dydaktycznymi. Wywołało to w konsekwencji gorące dyskusje na temat obciążeń obowiązkowymi zajęciami samodzielnymi i pomocniczymi pracowników nauki, co doprowadziło do wydania odpowiednich aktów prawnych ustalających wymiary zajęć obowiązkowych.

Zarządzeniem Ministra z dnia 15 lutego 1955 ustalono wymiar zajęć obowiązkowych dla samodzielnych pracowników zatrudnionych w WSP, określając jednocześnie ich zakres¹⁴⁵. Samodzielny pracownik nauki WSP zobowiązany był do prowadzenia prac: 1) dydaktyczno-wychowawczych, 2) naukowo-badawczych, 3) organizacyjnych.

Do zajęć dydaktyczno-wychowawczych samodzielnego pracownika nauki zaliczano w szczególności: przygotowanie i prowadzenie wykładów, seminariów i proseminariów, ćwiczeń, konsultacji, kontrolę praktyk w terenie, nadzór nad prowadzeniem prac kontrolnych i dyplomowych, egzaminy przejściowe, egzaminy dyplomowe, pełnienie obowiązków opiekuna roku, kierunku studiów, studenckiego koła naukowego, prowadzenie pracy wychowawczej w domu studenckim, udział w zebraniach katedry w sprawach dydaktycznych, kierowanie pracą i rozwojem naukowym pomocniczych pracowników nauki. Przeznaczono na to 620 godz. w wymiarze rocznym z pełnego wymiaru 1 440 godzin czynności obowiązkowych. Pozostałe godziny przeznaczono na zajęcia organizacyjne w katedrze i na udział w pracach kolegialnych organów szkoły, na prace organizacyjne (200 godzin) i badawcze (620 godzin). Normy zajęć dydaktycznych określono na: 180 godzin dla profesora zwyczajnego, 200 godzin – dla profesora nadzwyczajnego, 220 godzin – dla docenta. Samodzielny pracownik naukowy mógł uzupełniać zajęcia dydaktyczne na studiach zaocznych (stosowano wtedy przelicznik: 1 godz. = 2 godz.).

Równocześnie innym aktem prawnym ustalono wymiar zajęć obowiązkowych w wysokości 1 600 godzin rocznie dla pomocniczych pracowników naukowych. Określono im podobnie – jak w przypadku samodzielnych pracowników nauki – trzy zakresy obowiązków¹⁴⁶. Do zajęć dydaktyczno-wychowawczych pomocniczego pracownika nauki należały w szczególności: prowadzenie ćwiczeń (proseminariów), udzielanie konsultacji, przygotowy-

¹⁴⁵ Dz. Urz. Min. Ośw., 1955, nr 3, poz. 6.

¹⁴⁶ Zarządzenie Ministra Oświaty z 15 lutego 1955 r. (Nr KD 3-7250/55) w sprawie ustalenia wymiaru zajęć obowiązkowych dla pomocniczych pracowników zatrudnionych w WSP (Dz. Urz. Min. Ośw., 1955, nr 3, poz. 17).

wanie się do zajęć dydaktycznych, przygotowywanie sprzętu lub materiałów do ćwiczeń, sprawowanie funkcji opiekuna grupy studenckiej, opiekuna studenckiego koła naukowego, praca wychowawcza w DS, udział w zajęciach prowadzonych przez samodzielnych pracowników nauki, udział w zebraniach dydaktycznych katedry, kontrola praktyk, poprawianie i ocena prac studenckich, prowadzenie prac kontrolnych. Mieli oni też wykonywać kontrolowane prace naukowo-badawcze w ramach planu katedry. W ramach zajęć organizacyjnych m.in. przypadał im udział w prowadzeniu biblioteki, w porządkowaniu zbiorów (100 godz.). Wymiar obowiązków dydaktycznych określono na 400 godzin zajęć, w tym w ramach zajęć dydaktyczno-wychowawczych ustalono trzy grupy:

1) zajęcia o charakterze seminaryjnym, polegające w głównej mierze na przedyskutowaniu wyznaczonego z góry tematu lub referatu, do których prowadzący miał obowiązek przygotować temat, literaturę i kierować dyskusją;

2) zajęcia o charakterze eksperymentalnym nie wymagające nadzoru i przygotowania aparatury oraz zajęcia polegające na indywidualnym wykonywaniu przez studentów w czasie ćwiczeń pisemnych opracowań, do których prowadzący ustala temat, nadzoruje, sprawdza i ocenia pracę, przeprowadza zaliczenia;

3) zajęcia o charakterze eksperymentalnym, w czasie których rola pracownika nauki polegała na przygotowaniu lub nadzorowaniu aparatury i materiałów.

Ponadto uregulowany został wymiar zajęć dydaktycznych dla innych grup pracowników: zastępców profesorów oraz wykładowców¹⁴⁷.

Dbając o rozwój młodej kadry, szczególnie o jej kształcenie dla studiów nauczycielskich i innych zakładów kształcenia nauczycieli, Ministerstwo Oświaty powołało w 1965 roku dla najlepszych absolwentów WSP asystenckie studia przygotowawcze¹⁴⁸, trwające 12 miesięcy. Słuchacze tych studiów uczestniczyli w wykładach i ćwiczeniach w zakresie przygotowania pedagogicznego, w konwersatorium na temat ustroju i organizacji nauki, szkolnictwa wyższego, w zajęciach dydaktycznych ze studentami, brali też udział w ustalaniu wykładów monograficznych i seminariów, w przygotowaniu do zajęć, uczestniczyli w pracy badawczej oraz przechodzili po 6 miesiącach 30–60 godz. praktykę dydaktyczną.

Jednocześnie w wyższych szkołach pedagogicznych wprowadzono uzupełnienia dotyczące ustalenia wydziałów i specjalności, w obrębie których uruchomiono dalsze studia doktoranckie. Tak np. w Katowicach odbywały

¹⁴⁷ Zarządzenie Ministra Oświaty z 15 lutego 1955 r. (Nr KD 3-7248/55, Nr KD 3-7249 oraz Nr KD 3-7251/55) (Dz. Urz. Min. Ośw., 1955, nr 3, poz. 18, 19, 20).

¹⁴⁸ Zarządzenie Ministra Oświaty z 26 maja 1965 r. (Nr KN 2-80/65) w sprawie utworzenia przy WSP asystenckich studiów przygotowawczych (Dz. Urz. Min. Ośw., 1965, nr 9, poz. 88).

się studia doktoranckie na Wydziale Filologiczno-Historycznym w zakresie historii literatury powszechnej, na Wydziale Matematyki, Fizyki i Chemii – w zakresie fizyki i chemii; w WSP w Krakowie na Wydziale Geograficzno-Biologicznym uruchomiono nowe studia z zakresu metodyki nauczania geografii¹⁴⁹.

Przyznanie WSP uprawnień do przeprowadzania przewodów doktorskich sprawiło, że ilość doktorów zatrudnionych w tych uczelniach pod koniec lat sześćdziesiątych znacznie się zwiększyła. Natomiast w dalszym ciągu występowały braki w grupie docentów. Kandydaci do tych stanowisk mogli uzyskiwać tytuły doktorów habilitowanych w uniwersytetach lub w innych uczelniach, bowiem WSP nie miały uprawnień do przeprowadzania przewodu habilitacyjnego. Jedynym wydziałem spełniającym ustawowe warunki do przeprowadzania habilitacji był Wydział Filologiczno-Historyczny krakowskiej WSP (w Radzie zasiadało etatowych 7 profesorów i 10 docentów, a ustawowe minimum wynosiło 6 profesorów i 6 docentów). Starania o przyznanie tych uprawnień rozpoczęto już w marcu 1963 roku¹⁵⁰, ale wniosek Rady Wydziału z opinią Senatu został załatwiony odmownie. Dopiero po czterech latach na mocy zarządzenia Przewodniczącego Komitetu Nauki i Techniki z dnia 9 sierpnia 1967 roku Wydział Filologiczno-Historyczny WSP w Krakowie uzyskał prawo przeprowadzania przewodów habilitacyjnych i nadawania stopnia docenta¹⁵¹.

Zgromadzone dane w tabeli 4 przedstawiają stan kadry z roku 1964.

Z przedstawionych danych wynika, że np. filologia polska w Opolu na dwie katedry dysponowała tylko trzema pracownikami nauki, historia w WSP w Gdańsku miała trzech samodzielnych pracowników naukowych i trzy katedry, fizyka WSP w tym samym mieście miała dwie katedry bez żadnego samodzielnego pracownika nauki, w podobnej sytuacji znajdowała się chemia, gdzie na dwu samodzielną pracowników nauki było cztery katedry.

Stąd w ciągu dalszym na wielu kierunkach zatrudniano pracowników nauki na drugich etatach. Na kierunku filologii polskiej WSP w Opolu stanowili oni 66% kadry, w Gdańsku i Katowicach – po 25%, w Krakowie 14%. Filologia rosyjska zatrudniała w WSP w Opolu 100% kadry na drugim etacie. Sto procent kadry na drugim etacie zatrudnionych było również na historii w WSP w Gdańsku oraz na fizyce w Opolu i w Krakowie. Zatrudnienie na drugim etacie samodzielną pracowników we wszystkich WSP w roku 1964 przedstawiało się następująco:

na kierunku filologii polskiej – 27%

¹⁴⁹ Zarządzenie Ministra Oświaty z 31 marca 1965 r. (Nr KN 2-275/65) w sprawie ustalenia wydziałów i specjalności, w których zakresie uruchamia się studia doktoranckie w WSP (Dz. Urz. Min. Ośw., 1965, nr 7, poz. 61).

¹⁵⁰ Szerzej zob. Cz. Majorek, Z. Ruta, *Powstanie i rozwój organizacyjny WSP w Krakowie*, s. 21–22.

¹⁵¹ Monitor Polski, 1967, nr 50, poz. 248.

na kierunku filologii rosyjskiej	— 33%
na kierunku historii	— 30%
na kierunku matematyki	— 62%
na kierunku fizyki	— 70%
na kierunku biologii	— 20%
na kierunku geografii	— 25%
na kierunku wychowania technicznego	— 28%
oraz w katedrach pedagogiki i psychologii	— 50%.

Tabela 4

LICZBA KATEDR I SAMODZIELNYCH PRACOWNIKÓW NAUKI NA POSZCZEGÓLNYCH KIERUNKACH STUDIÓW W WYŻSZYCH SZKOŁACH PEDAGOGICZNYCH W 1964 ROKU

Kierunek studiów	WSP w Gdańsku			WSP w Krakowie			WSP w Katowicach			WSP w Opolu		
	ilość katedr	sam. prac. naukowci		ilość katedr	sam. prac. naukowci		ilość katedr	sam. prac. naukowci		ilość katedr	sam. prac. naukowci	
		I etat	II etat		I etat	II etat		I etat	II etat		I etat	II etat
Filologia polska	3	3	1	3	6	1	4	6	2	2	3	2
Filologia rosyjska	—	—	—	1	2	—	—	—	—	2	1	1
Historia	3	—	3	3	6	1	1	3	—	3	6	2
Pedagogika	5	3	2	3	2	1	1	4	1	1	2	—
Matematyka	2	—	2	2	2	—	1	3	2	1	—	4
Fizyka	2	—	—	1	—	1	4	3	2	1	—	4
Chemia	4	2	—	—	—	—	5	4	3	1	1	—
Biologia	—	—	—	2	3	2	—	—	—	—	—	—
Geografia	3	2	1	3	4	1	—	—	—	—	—	—
Wychowanie techn.	—	—	—	—	—	—	4	5	2	—	—	—
Razem	22	10	6	18	25	7	20	28	12	11	13	13

Zródło: Informator nauki polskiej za rok 1964; Materiały Sekretariatu Międzyuczelnianej Komisji ds. Zatrudnienia Pracowników Naukowych.

Rozwój naukowy pracowników WSP i ich osiągnięcia badawcze budziły duże zainteresowanie środowisk akademickich. Aby podtrzymać i zintensyfikować twórczość naukową i dydaktyczną, w roku 1965 Ministerstwo Oświaty ustaliło przyznawanie nagród pracownikom nauki i pracownikom dydaktycznym WSP: a) za badania naukowe, b) za autorstwo wyróżniających się podręczników, skryptów i przewodników metodycznych dla studentów WSP i SN, c) za sukcesy związane z realizacją procesu dydaktyczno-wychowawczego oraz za kształcenie kadry naukowej.

W miarę upływu czasu wyższe szkoły pedagogiczne umacniały się kadrowo, zatrudniając stałą kadrę własną. Kolejne wydziały w Opolu i Krakowie uzyskały prawa habilitacji. Rok 1968 przyniósł zmiany ustawowe w zakresie powoływania na stanowisko docenta: docentami mogli zostać dokto-

rzy z wyróżniającym się dorobkiem naukowym i dobrym przygotowaniem do prowadzenia pracy dydaktyczno-wychowawczej.

O rozwoju kadrowym świadczą dowodnie przykładowe dane ilościowe. Tak na przykład w roku akademickim 1955/56 pracownicy nauki i pracownicy dydaktyczni WSP skupiali się na 14 wydziałach i w 63 katedrach. Spośród 384 osób 35 było docentami i profesorami. Natomiast w roku akademickim 1966/67 w pięciu WSP na 23 wydziałach i w 91 katedrach pracowało już 845 pracowników naukowo-dydaktycznych, a wśród nich 114 profesorów i docentów¹⁵². Nie wszystkie WSP przechodziły identyczny rozwój pod względem kadrowym. Dalszy postęp nastąpił po 1971 roku, co łączyło się z utworzeniem w wyższych szkołach pedagogicznych instytutów i samodzielnych zakładów jako podstawowych jednostek organizacyjnych.

STUDENCI I ABSOLWENCI WYŻSZYCH SZKÓŁ PEDAGOGICZNYCH

Od początku powstania tego typu uczelni kształcących nauczycieli pojawił się problem doboru kandydatów na studia. Istotną rolę odgrywało w 1946 r. ich przygotowanie merytoryczne, stąd w statucie z tegoż roku zawarto sformułowanie: „słuchaczem zwyczajnym WSP może być każda osoba posiadająca wykształcenie licealne (ogólne lub zawodowe) względnie równorzędne”¹⁵³. Wymagano jednak od kandydatów także zdolności fizycznych do zawodu nauczycielskiego, stwierdzonych przez lekarza urzędowego. Słuchacze WSP mogli studiować jednocześnie w innych uczelniach pod warunkiem uzyskania na to zgody Ministerstwa Oświaty.

W 1947 r. w istniejących PWSP uruchomiono tzw. Studium Wstępne, analogiczne do wstępnego roku studiów w innych szkołach wyższych, na które rekrutowano kandydatów przy współudziale związków młodzieżowych¹⁵⁴. Chodziło o przygotowanie młodzieży chłopskiej i robotniczej do podjęcia studiów w PWSP. Kursy przygotowawcze trwały od 2 do 6 semestrów w zależności od stopnia przygotowania kandydatów. Na pierwszy semestr przyjmowano kandydatów z ukończoną szkołą podstawową, na dalsze semestry – kandydatów odpowiadających programowi nauczania. Na kursach obowiązywał program ogłoszony przez Ministerstwo pod nazwą *Plan godzin i materiały programowe dla gimnazjów i liceów dla dorosłych o ustroju semestralnym*¹⁵⁵. O przyjęcie na kursy mogli starać się kandydaci od 18 do 30 lat, wykazują-

¹⁵² Rocznik statystyczny szkolnictwa 1944/45—1966/67, Warszawa 1967, s. 397.

¹⁵³ Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 12 marca 1946 r. (Nr II KN-2564/45N) w sprawie Statutu Państwowych Wyższych Szkół Pedagogicznych (Dz. Urz. Min. Ośw., 1946, nr 2, poz. 47).

¹⁵⁴ Instrukcja z dnia 19 maja 1947 r. (Nr II KN-2540/47) o organizacji roku szkolnego 1947/48 w zakresie kształcenia nauczycieli szkół podstawowych (Dz. Urz. Min. Ośw., 1947, nr 8, poz. 181).

¹⁵⁵ Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 18 lipca 1946 (Nr KD-694/46) Dz. Urz. Min. Ośw., 1948, nr 9, poz. 149.

cy odpowiedni poziom inteligencji ogólnej, wyróżniający się wyrobieniem społecznym zdobytym w organizacjach młodzieżowych pod warunkiem, że nie mieli wad fizycznych uniemożliwiających w przyszłości pełnienie zawodu nauczycielskiego. Kursanci mieli te same prawa co studenci, zaś o ich przyjęciu decydowała, na podstawie egzaminu wstępnego, Komisja powołana przy każdej PWSP przez Ministerstwo Oświaty.

W roku akad. 1948/49 wprowadzono pewne ograniczenia w przyjęciach na kursy przygotowawcze, uruchamiając tylko semestr V i VI (szczebel licealny), a w Łodzi likwidując nawet zupełnie niższy szczebel kursu¹⁵⁶. Ogłoszone zalecenia resortu wysuwały wyraźnie zasady kierowanej i planowanej rekrutacji kandydatów do PWSP, przeprowadzanej przy współdziałaniu dyrekcji liceów i organizacji młodzieżowych:

Przy przyjmowaniu do WSP pierwszeństwo winna mieć młodzież pochodząca ze środowiska robotniczego i chłopskiego (mało- i średniorolni) oraz z inteligencji pracującej, przede wszystkim mającej utrudniony dostęp do kultury (szczególnie synowie i córki nauczycieli)¹⁵⁷. Studium prowadziło swą działalność do 1952 r.

Przyjmując zasadę kierowanej i planowej rekrutacji, Ministerstwo Oświaty ustaliło tereny rekrutacyjne dla wszystkich WSP. I tak np. terenem rekrutacyjnym WSP w Gdańsku stały się okręgi szkolne: białostocki, gdański, olsztyński, pomorski i szczeciński; terenem rekrutacyjnym dla WSP w Łodzi wyznaczono okręgi szkolne: łódzki, lubelski, poznański, warszawski i wrocławski. Ustalenie regionów rekrutacji nie ograniczało możliwości przyjęć z innych regionów do określonej WSP. Ustalono jednak maksymalną ilość miejsc w roku szkolnym 1948/49 – do 50 na poszczególnych wydziałach.

Jednocześnie z ogłoszeniem komunikatu w sprawie przyjęcia na pierwszy rok studiów (z dnia 14 sierpnia 1948)¹⁵⁸ ukazało się zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 12 sierpnia 1948 r. w sprawie ustalenia liczby miejsc na pierwszym roku dla dzieci robotników, chłopów i inteligencji pracującej, mających utrudniony dostęp do kultury oraz młodzieży autochtonicznej Ziemi Odzyskanych, na podstawie którego w wyższych szkołach pedagogicznych przeznaczono dla tej młodzieży 80% ogólnej liczby miejsc (w innych uczelniach 55–60%)¹⁵⁹. Wraz z komisjami rekrutacyjnymi powołano państwowe komisje kwalifikacyjne przy PWSP w Łodzi i w Gdańsku na studia wstępne (przygotowawcze).

Powołane do życia PWSP były uczelniami nowego typu, nie znanymi dotychczas społeczeństwu polskiemu, wobec czego liczba chętnych do podjęcia studiów pedagogicznych nie przekraczała początkowo liczby miejsc. Wśród pierwszych studentów PWSP w Krakowie znaleźli się słuchacze dwu-

¹⁵⁶ Instrukcja z dnia 21 czerwca 1948 r. (Nr II KN-3199/48) o organizacji roku szkolnego 1948/49 w wyższych szkołach pedagogicznych, tamże, s. 421.

¹⁵⁷ Dz. Urz. Min. Ośw., 1948, nr 9, poz. 158.

¹⁵⁸ Dz. Urz. Min. Ośw., 1948, nr 10.

¹⁵⁹ Dz. Urz. Min. Ośw., 1948, nr 9, poz. 144.

letniego pedagogium, którzy po ukończeniu nauki zostali przyjęci na drugi rok studiów¹⁶⁰. W Gdańsku w pierwszym roku istnienia nie przeprowadzono egzaminów wstępnych, lecz dokonano naboru kandydatów spośród tych, którzy złożyli egzamin wstępny w innych uczelniach, ale wyrazili chęć podjęcia studiów pedagogicznych. W Krakowie rekrutacja na rok akad. 1946/47 była dość znikoma – 75 kandydatów. W Gdańsku w tym samym roku przyjęto 117 kandydatów, ale spośród nich tylko 70 ukończyło I rok studiów¹⁶¹. W następnych latach było znacznie więcej zgłoszeń, lecz wzrost liczby studentów nie kształtował się samorzutnie, był on normowany limitami ustalonymi przez Ministerstwo. Limity przyjęć na pierwszy rok kształtowały się w granicach od 35 do 60 osób, w zależności od kierunku studiów i od specjalności. W różnych uczelniach zróżnicowane były limity przyjęć. Przedstawione w tabeli 5 dane liczbowe ukazują liczbę studentów i absolwentów studiów dziennych w latach 1946–1955.

Tabela 5

STUDENCI I ABSOLWENCI TRZYLETNIICH DZIENNYCH STUDIÓW ZAWODOWYCH WSP
W LATACH 1946–1955

Lata	Studenci		Absolwenci	
	L	% wzrostu	L	% wzrostu
1946/47	333	—	—	—
1947/48	871	162	89	—
1948/49	832	150	198	122
1949/50	1 437	332	250	181
1950/51	2 372	612	324	264
1951/52	3 083	826	1 062	1 093
1952/53	3 202	862	445	400
1953/54	1 707	412	1 125	1 164
1954/55	784	136	496	457
łącznie	—	—	3 989	—

Zródło: Statystyka szkolnictwa. Szkolnictwo wyższe 1945/46—1957/58. GUS PRL Statystyka Polski, z. 27, Warszawa 1960.

Spadek liczby studentów na studiach zawodowych w latach 1953–1955 wynikał z faktu uruchomienia w uczelniach studiów magisterskich. Zmniejszenie liczby absolwentów w roku akad. 1954/55 spowodowane zostało objęciem studentów trzeciego roku studiów na czterech kierunkach (filologia polska, historia, geografia, biologia) studiami magisterskimi.

Studia zawodowe w WSP ponownie zostały uruchomione w latach 1969–1975; były to studia jednokierunkowe i dwukierunkowe, przygotowujące nauczycieli do szkół podstawowych. Wiązało się to z utworzeniem

¹⁶⁰ Z. T a b a k a, *Organizacja i rozwój Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie*, s. 22

¹⁶¹ M. W i d e r n i k, *Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Gdańsku*, s. 21–22.

w roku akad. 1969/70 w czterech wyższych szkołach pedagogicznych (Gdańsku, Krakowie, Opolu i Rzeszowie) WSN, które przyjęły na pierwszy rok studiów dziennych 811 osób na dwa studia jednokierunkowe (filologia pol-

Tabela 6

STUDENCI I ABSLWENCI TRZYLETNICH DZIENNYCH STUDIÓW ZAWODOWYCH W WSP
W LATACH 1969—1975

Lata	Studenci		Absolwenci	
	L	% wzrostu	L	% wzrostu
1969/70	811	—	—	—
1970/71	1 381	70	—	—
1971/72	2 640	226	249	—
1972/73	3 916	383	1 062	326
1973/74	4 440	447	1 626	553
1974/75	4 304	431	3 252	1 206
Łącznie			6 229	

Zródło: Szkolnictwo. Tablice statystyczne nr 52: Szkoły wyższe. Rok szk. 1969/70—1971/72. GUS. Warszawa 1970—1972; Szkolnictwo wyższe. Dane podstawowe Min. Ośw. i Szk. Wyż. Warszawa 1971—1978; Rocznik Statystyczny Szkolnictwa 1974/75. Statystyka Polski nr 67. GUS Warszawa 1975; nr 117 — Warszawa 1979.

Tabela 7

STUDENCI I ABSLWENCI CZTEROLETNIICH STUDIÓW DZIENNYCH MAGISTERSKICH WSP
W LATACH 1952—1961

Lata	Studenci		Absolwenci	
	L	% wzrostu	L	% wzrostu
1952/53	601	—	—	—
1953/54	1 842	206	—	—
1954/55	2 689	347	—	—
1955/56	3 732	521	216	—
1956/57	2 850	374	440	104
1957/58	3 116	418	418	94
1958/59	2 000	233	434	101
1959/60	1 259	109	434	101
1960/61	625	4	448	107
1961/62	—	—	189	—
Łącznie	—	—	2 579	—

Zródło: Statystyka Szkolnictwa. Szkolnictwo wyższe 1945/46—1957/58. GUS PRL. Statystyka Polski, z. 27, Warszawa 1960; 1960/1961, z. 61, Warszawa 1962; z. 51, Warszawa 1961; 1961/62, z. 82, Warszawa 1963.

ska i filologia rosyjska) oraz dziewięć studiów dwukierunkowych (filologia polska z historią, fizyka z chemią, geografia z przysposobieniem obronnym, matematyka z fizyką, nauczanie początkowe z matematyką, nauczanie po-

czątkowe z wychowaniem fizycznym, nauczanie początkowe z wychowaniem muzycznym, nauczanie początkowe z wychowaniem plastycznym; zajęcia praktyczno-techniczne z fizyką). W roku akad. 1970/71 przekształcono gdańską WSP w uniwersytet, co jednak nie zmniejszyło ilości studentów w WSP, bowiem rozbudowano dalsze specjalizacje. W roku akad. 1974/75 w większości wyższych szkół pedagogicznych wygasły kierunki zawodowe. Łącznie w latach 1972–1975 opuściło wyższe szkoły pedagogiczne 6 229 kandydatów do pracy w zawodzie nauczycielskim z dyplomem studiów zawodowych.

Tabela 8

STUDENCI I ABSOLWENCI PIĘCIOLETNIICH STUDIÓW DZIENNYCH MAGISTERSKICH WSP
W LATACH 1958–1974

Lata	Studenci		Absolwenci	
	L	% wzrostu	L	% wzrostu
1958/59	947	—	—	—
1959/60	1 821	92	—	—
1960/61	2 798	195	—	—
1961/62	3 975	320	—	—
1962/63	4 946	422	547	—
1963/64	5 577	489	612	11
1964/65	6 476	584	734	34
1965/66	7 099	650	867	59
1966/67	7 881	732	910	66
1967/68	8 671	816	954	74
1968/69	7 077	647	937	71
1969/70	7 549	697	776	42
1970/71	4 526	378	837	53
1971/72	3 596	280	881	61
1972/73	2 748	190	971	76
1973/74	1 509	59	801	46
Lata następne			709	30
Łącznie			10 491	

Zródło: op. cit. przy poprzednich tabelach. Nadto: Statystyka szkolnictwa, 1962/63 z. 99, 1963/64 z 1964/65 z. 8 (130), Warszawa 1963, 1966; Biuletyn Informacyjno-Statystyczny. Szkolnictwo wyższe w liczbach w roku szkolnym 1965/66, 1966/67. Min. Szk. Wyż. Warszawa 1966, 1967.

W odróżnieniu od dwuspecjalizacyjnych w większości studiów zawodowych na studiach magisterskich kształcili WSP kandydatów tylko w obrębie jednej specjalności, dając prawo do jej nauczania w szkołach różnych typów i poziomów. Studia magisterskie obejmowały studentów studiów czteroletnich w latach 1952–1961 oraz studiów pięcioletnich w latach 1958–1973. Od roku akad. 1973/74 przyjmowano studentów na jednolite czteroletnie studia magisterskie.

Kandydaci przyjęci na studia w roku akad. 1952/53 uzyskali w 1956 r. dyplom magistra, o ile studiowali na kierunkach: filologia polska, historia, geografia, biologia. Po raz pierwszy w dziejach wyższych szkół pedagogicznych 216 absolwentów studiów dziennych uzyskało dyplomy magisterskie. Na pozostałych kierunkach pierwsi absolwenci WSP z tytułem magisterskim opuścili uczelnię w roku 1957. Łącznie na czteroletnich studiach magisterskich wyższe szkoły pedagogiczne przygotowały do pracy w zawodzie nauczycielskim 2 579 kandydatów.

W roku akad. 1958/59 zmalała liczba studentów na czteroletnich studiach magisterskich, w tym bowiem roku kandydaci na studia WSP rekrutowani byli na studia pięcioletnie. Łącznie wyższe szkoły pedagogiczne przygotowały na pięcioletnich studiach magisterskich 10 491 osób do pracy w zawodzie nauczycielskim.

Podejmowanie pracy w zawodzie nauczycielskim przez absolwentów WSP oraz studiów uniwersyteckich przy stale wzrastającej ich ilości poczęło wywoływać szerokie dyskusje, bowiem do szkół i placówek oświatowych nie trafiali wszyscy, których do zawodu dużym wysiłkiem kadry i przy wielkich nakładach finansowych przygotowywano. Wypadnie zatem podać nieco danych liczbowych związanych z tym problemem.

Z powyższych zestawień (tabela 9) wynika, iż w latach 1946–1963 na kierunkach nauczycielskich wykształcono łącznie (na studiach dziennych i zaocznych) 47 291 absolwentów, w tym 11 284 absolwentów studiów I stopnia (trzyletnich), 3 170 – absolwentów II stopnia oraz 35 554 absolwentów jednolitych studiów magisterskich. Posługując się tymi danymi, dochodzimy do przekonania, iż w omawianych latach uniwersytety wykształciły 3,6 razy więcej absolwentów niż WSP, w tym prawie 4,2 razy więcej magistrów. Ale dane te nie oznaczają wcale, że taka sama ilość absolwentów nauczycielskich studiów uniwersyteckich trafiła do zawodu. Szacunkowo można ją określić na około 40%, podczas gdy absolwenci wyższych szkół pedagogicznych podjęli pracę w zawodzie nauczycielskim w ponad 90%.

Dla przejrzystości obrazu warto zestawić liczby absolwentów kierunków nauczycielskich w uniwersytetach w latach 1945–1963 oraz absolwentów WSP w latach 1956–1963, którzy ukończyli studia z tytułem magistra określonej specjalności oraz podać procentowo, jak uniwersytety i wyższe szkoły pedagogiczne partycypowały w kształceniu magistrów na poszczególnych kierunkach.

Tabela 9

 UZYSKANE DYPLOMY UKOŃCZENIA STUDIÓW NA WYBRANYCH KIERUNKACH W WYŻSZYCH SZKOŁACH PEDAGOGICZNYCH
 W LATACH 1946-1963

Kierunek studiów	Ogółem studia dzienne i studia dla pracujących			Studia dzienne			Studia dla pracujących			Studia eksternistyczne razem
	razem	z tego po studiach		razem	z tego po studiach		razem	z tego po studiach		
		I stop-nia	mgr jednolite		I stop-nia	mgr jednolite		I stop-nia	mgr jednolite	
Filologia polska	1 968	491	1 477	1 398	475	923	559	16	543	11
Filologia rosyjska	675	99	576	483	99	384	169	—	169	23
Historia	1 348	354	994	1 023	354	669	300	—	300	25
Pedagogika	302	—	302	40	—	40	262	—	262	—
Matematyka	1 801	567	1 234	1 303	425	678	467	142	325	31
Fizyka	1 220	359	861	910	278	632	304	81	223	6
Chemia	873	248	625	636	190	446	215	58	157	22
Biologia	766	343	423	603	309	294	161	34	127	2
Geografia	1 202	256	946	719	238	481	472	18	454	11
Razem:	10 155	2 717	7 438	7 115	2 368	4 747	2 909	349	2 560	131

Źródło: Wykaz opracowano na podstawie materiałów Departamentu Kształcenia Nauczycieli Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego pt. Niektóre problemy kształcenia nauczycieli w uniwersytetach i wyższych szkołach pedagogicznych.

Tabela 10

LICZBA ABSOLWENTÓW KIERUNKÓW NAUCZYCIELSKICH UNIWERSYTETÓW
I ABSOLWENTÓW WYŻSZYCH SZKÓŁ PEDAGOGICZNYCH, KTÓRZY UZYSKALI
TYTUŁ MAGISTRA OKREŚLONEJ SPECJALNOŚCI W LATACH 1945—1963 *

Kierunek studiów	Uniwersytety		Wyższe szkoły pedagogiczne **		Łączna liczba magistrów w latach 1945—1963	%
	liczba mgr	% ogólnej liczby mgr	liczba mgr	% ogólnej liczby mgr		
Filologia polska	5 074	77,5	1 477	22,5	6 551	100
Filologia rosyjska	915	61,4	576	38,6	1 491	100
Historia	4 333	81,3	994	18,7	5 327	100
Pedagogika	1 948	98,0	40	2,0	1 988	100
Matematyka	2 431	66,4	1 234	33,6	3 665	100
Fizyka	1 920	69,0	861	31,0	2 781	100
Chemia	5 337	89,5	625	10,5	5 962	100
Biologia	4 872	92,1	423	7,9	5 295	100
Geografia	3 037	76,1	946	23,9	3 983	100
Razem	29 867	79,0	7 176	21,0	37 043	100

* W danych nie uwzględniono absolwentów uniwersytetów i wyższych szkół pedagogicznych po studiach I stopnia.

** W wyższych szkołach pedagogicznych absolwenci z tytułem magistra kończyli studia dopiero w roku 1956.

Z analizy powyższego zestawienia (tabela 10) wynika, iż wyższe szkoły pedagogiczne, mimo że rozpoczęły wypuszczanie absolwentów z tytułem magistra dopiero w 1956, tj. 10 lat później aniżeli uniwersytety, zajmowały główne miejsce w planie nasycenia szkolnictwa średniego (i nie tylko) nauczycielami, którzy uzyskali pełne kwalifikacje na poziomie akademickim, szczególnie w zakresie takich przedmiotów ogólnokształcących jak matematyka, fizyka (absolwenci tych kierunków w uniwersytetach w minimalnym stopniu podejmowali pracę w zawodzie nauczycielskim), filologia rosyjska, filologia polska, geografia. Natomiast kierunki nauczycielskie w uniwersytetach dostarczały przede wszystkim nauczycieli chemii, biologii, po części historii. Zapewniały też kwalifikacje na poziomie akademickim absolwentom kierunków pedagogicznych, zasilających kadry placówek kulturalno-oświatowych oraz oświatowo-szkolnych.

Na przestrzeni charakteryzowanych lat można zaobserwować wzrastającą ilość absolwentów WSP. Zestawiając dane liczbowe za lata 1951—1963, dotyczące wydanych dyplomów ukończenia studiów wyższych na kierunkach nauczycielskich w uniwersytetach oraz wyższych szkołach pedagogicznych, stwierdzić możemy, że spośród 37 005 interesujących nas absolwentów 6 578 otrzymało dyplom ukończenia studiów w WSP, co stanowi 17,7%. Tabela 11 przedstawia bardziej szczegółowo omawiane zjawisko.

Tabela 11

WYDANE DYPLOMY UKOŃCZENIA STUDIÓW W WYŻSZYCH SZKOŁACH PEDAGOGICZNYCH W LATACH 1951—1963
NA STUDIACH DZIENNYCH

Kierunki studiów	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	Ogółem w latach 1951—1963	
Filologia polska	65	89	214	238	—	73	94	74	93	114	198	30	99	1 291	20,0%
Filologia rosyjska	13	18	46	87	100	—	31	28	22	24	36	17	39	461	33,0%
Historia	49	67	158	161	—	75	65	76	73	72	57	11	79	943	20,0%
Pedagogika	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20	20	40	3,0%
Matematyka	58	80	131	176	158	—	68	71	92	73	99	22	119	1 207	34,0%
Fizyka	39	53	121	127	145	—	39	29	49	66	50	56	71	845	30,0%
Chemia	26	36	85	85	93	—	51	58	32	29	28	24	46	593	10,0%
Biologia	42	58	139	142	—	12	30	23	21	17	25	1	23	533	10,0%
Geografia	32	44	108	109	—	56	62	59	52	39	45	8	51	665	19,0%
Łącznie w wyższych szkołach pedagogicznych	324	445	1 062	1 125	496	216	440	418	434	484	448	189	547	6 578	17,7%
W tym samym czasie w uniwersytetach	2 304	8 626	2 498	717	2 949	1 930	1 091	1 635	1 317	1 562	1 867	2 070	2 070	30 247	82,3%
Łącznie w WSP i uniwersytetach	2 628	9 071	3 560	1 842	3 443	2 146	1 534	2 053	1 751	2 996	2 315	2 259	2 617	36 825	100,0%

Z wcześniejszych rozważań, a także z przedstawionych danych wynika, iż wyższe szkoły pedagogiczne przejęły na siebie główny ciężar kształcenia i doksztalcania czynnych nauczycieli i pracowników administracji szkolnej. Uniwersytety na przestrzeni lat 1945–1963 tą drogą wykształciły zaledwie 1 098 nauczycieli na poziomie magisterskim, natomiast wyższe szkoły pedagogiczne w stosunkowo krótkim czasie, bo w latach 1956–1963 wydały 2 560 nauczycielom absolwentom studiów dla pracujących dyplomy ukończenia studiów magisterskich.

Tabela 12

PROCENTOWY STOSUNEK WYDANYCH DYPLOMÓW MAGISTERSKICH W UNIWERSYTETACH I W WSP W LATACH 1945–1965

Kierunek studiów	Uniwersytety			Wyższe Szkoły Pedagogiczne		
	studia dzienne	studia zaoczne	studia eksternist.	studia dzienne	studia zaoczne	studia eksternist.
Filologia polska	90,1%	3,6%	6,3%	62,5%	36,8%	0,7%
Filologia rosyjska	91,2%	6,4%	2,4%	66,7%	29,3%	4,0%
Historia	87,1%	2,3%	10,6%	67,3%	30,2%	2,5%
Pedagogika	58,3%	18,2%	23,5%	100,0%	—	—
Matematyka	93,5%	2,3%	4,2%	70,9%	26,6%	2,5%
Fizyka	94,6%	2,5%	2,9%	73,4%	25,9%	0,7%
Chemia	96,6%	—	3,4%	71,4%	25,1%	3,5%
Biologia	92,1%	2,6%	5,3%	69,5%	30,0%	0,5%
Geografia	90,2%	5,4%	4,4%	50,8%	48,0%	1,2%
Razem:	88,2%	4,8%	7,0%	70,3%	28,0%	1,7%

W wyższych szkołach pedagogicznych na studiach dla pracujących szczególnie wzrosło kształcenie i doksztalcanie na takich kierunkach jak geografia (48°/o dyplomów magisterskich), filologia polska (36,8^o/o dyplomów), historia (30,2^o/o dyplomów) i biologia (30°/o dyplomów). Zasadniczą formą kształcenia – podobnie jak w uniwersytetach – stanowiły studia dzienne, natomiast stosunkowo mało rozwinięte były studia eksternistyczne.

Sprawę szczególnie istotną i charakterystyczną dla kształcenia nauczycieli w wyższych szkołach pedagogicznych w latach 1946–1963 była sprawa podejmowania pracy w zawodzie nauczycielskim i w placówkach oświatowych. Problemowi temu szczególnie poświęcono uwagę w 1963 roku, gdy podjęto ocenę działalności wyższych szkół pedagogicznych. Na kolejnej konferencji poświęconej sprawie rozwoju WSP w ocenie Ministerstwa Oświaty znalazły się charakterystyczne zdania: „Wyższe szkoły pedagogiczne w ciągu 17 lat swego istnienia przygotowały do pracy w szkolnictwie średnim i podstawowym około 8 tys. nauczycieli. Wielu z nich objęło już odpowiedzialne stanowiska administracji szkolnej, w aparacie partyjnym, organizacjach społecznych i młodzieżowych, spora grupa pracuje na polu nauki”.

Zgromadzone materiały dotyczące podejmowania pracy w zawodzie nauczycielskim przez absolwentów kierunków nauczycielskich w uniwersytetach oraz przez absolwentów WSP, znajdujące się w zainteresowanych re-sortach dostarczają zaskakujących informacji. Wynika z nich – jak to już wspomniano – że zaledwie około 40% absolwentów kierunków nauczycielskich w uniwersytetach podejmowało pracę w placówkach oświatowych. Problem ten szerzej przedstawiony został w rozdziale dot. uniwersytetów. W tym miejscu przykładowo można wymienić, że w latach 1951–1963 z liczby 26 346 absolwentów tych kierunków tylko 13,2% podjęło pracę w szkołach podstawowych (tj. 3 489 osób), 18,5% w liceach ogólnokształcących (tj. 4 869 osób), 13,5% w innych szkołach. Natomiast w tym okresie spośród 6 624 absolwentów WSP pracę podjęli wszyscy: 24,6% w szkołach podstawowych, 49,7% w liceach ogólnokształcących, pozostali w innych typach szkół.

Wracając do wątku podstawowego, zauważyć trzeba, że pięcioletnie studia magisterskie początkowo obejmowały studentów ośmiu kierunków studiów, później powołano nowe kierunki: pedagogikę, wychowanie techniczne, elektrotechnikę, mechanikę i kierunek ogólnozawodowy. Od roku 1968/69 zaczęła się zmniejszać ilość studiujących. Głównie wynika to z faktu likwidacji WSP w Katowicach, przekształconej w Uniwersytet Śląski, a następnie z przekształcenia w uniwersytet WSP w Gdańsku. Zmniejszenie się liczby studentów od 1969/70 pozostawało w związku z wprowadzeniem rekrutacji na trzyletnie studia zawodowe.

Rok akad. 1973/74 otworzył nowy etap w kształceniu kandydatów na nauczycieli. Powstały trzy dalsze wyższe szkoły pedagogiczne: w Kielcach, Szczecinie i Zielonej Górze. Sześć WSP rozpoczęło edukację studentów na jednolitych studiach magisterskich z czteroletnim okresem nauczania. Na pierwszy rok studiów przyjęto 3 706 osób na dwanaście kierunków studiów: filologię polską, filologię rosyjską, historię, pedagogikę, pedagogikę specjalną, matematykę, fizykę, chemię, biologię, geografę, wychowanie techniczne, administrację. W roku następnym przekształcono sześć dalszych WSN w wyższe szkoły pedagogiczne (Bydgoszcz, Częstochowa, Olsztyn, Słupsk, Siedlce, Warszawa) i uruchomiono dalsze dwa kierunki studiów: bibliotekoznawstwo i wychowanie muzyczne. Liczba młodzieży studiującej na czterech kierunkach wynosiła już 12 855 na I i II roku. Rok akad. 1975/76 przyniósł dalszy wzrost liczby studentów oraz otwarcie nowych kierunków studiów.

Równolegle z jednolitymi czteroletnimi studiami magisterskimi funkcjonowały jeszcze dwuletnie studia magisterskie przeznaczone dla absolwentów WSN. W roku akad. 1972/73 kształciło się łącznie na tych studiach 305 osób. W latach następnych ilość ich stale wzrastała, by np. w roku akad. 1975/76 osiągnąć liczbę 2 826 studentów. W latach 1973–1976 ukończyło dwuletnie studia magisterskie 3 970 osób.

W czasie od 1946/47 do 1975/76 wyższe szkoły pedagogiczne na studia dzienne przyjęły łącznie 50 041 osób. Z tej liczby wykształciły 34 475 absol-

wentów – kandydatów do zawodu nauczycielskiego. Ogółem sprawność kształcenia, mierzona ilością absolwentów w stosunku do osób rozpoczynających studia na pierwszym roku, wynosiła 69%. Dodać jednak trzeba, że znaczna część młodzieży, która nie ukończyła studiów w trybie stacjonarnym, najczęściej z przyczyn rodzinnych i zdrowotnych, podjęła w terminach późniejszych kształcenie na studiach zaocznych lub wieczorowych. Na studiach drugiego stopnia sprawność przedstawiała się korzystniej, wynosiła ponad 90%, co było rezultatem dość surowej i uważnej selekcji kandydatów na ten rodzaj studiów po WSN. Spośród wspomnianych 34 475 absolwentów 31% ukończyło studia zawodowe, 59% studia magisterskie, pozostali – studia magisterskie drugiego stopnia.

Ważnym elementem w charakterystyce młodzieży na studiach dziennych WSP jest sprawa jej pochodzenia społecznego. Młodzież zgłaszająca się na studia w wyższych szkołach pedagogicznych wywodziła się przeważnie ze środowiska chłopskiego, z gorzej uposażonych rodzin robotników i rodzin inteligentnych, przeważnie jednak związanych z zawodem nauczycielskim. Tylko nieliczni pochodzili z rodzin rzemieślniczych. Tak np. w roku akad. 1948/49 w krakowskiej WSP studentów pochodzenia chłopskiego było 32%, robotniczego – 15,5%, inteligentnego – 43,5% (w tym dzieci nauczycieli 21,5%), zaś w roku akad. 1955/56 skład socjalny studentów uległ dalszym przeobrażeniom: pochodzenia chłopskiego było 43%, robotniczego 34%, z rodzin inteligentnych wywodziło się 21% ogółu studentów WSP¹⁶². W roku 1968/69 zmniejszyła się ilość młodzieży pochodzenia chłopskiego: na pierwszym roku studiów znalazło się jej 22,1%, robotniczego 40,33%, inteligentnego 32,4%, pozostali wywodzili się z rodzin rzemieślniczych¹⁶³. W opolskiej WSP na Wydziale Filologiczno-Historycznym procent młodzieży pochodzenia robotniczo-chłopskiego wynosił kolejno: rok. akad. 1966/67 – 61%, 1967/68 – 59,6%, zaś na rok pierwszy w 1968/69 przyjęto 65% młodzieży pochodzenia robotniczego i chłopskiego¹⁶⁴. Skład socjalny studentów na pierwszym roku studiów na Wydziale Matematyki, Fizyki i Chemii w tejże uczelni w roku 1950/51 przedstawiał się następująco: młodzieży chłopskiej było 31%, pochodzenia robotniczego 36%, inteligentnego 27%, rok później – młodzieży chłopskiej było 44,5%, robotniczej 24,1%, inteligentnej 26,2%, a w r. 1967/68 – młodzieży chłopskiej było już tylko 18%, robotniczej 32,5%, natomiast inteligentnej 46,4%¹⁶⁵. Nie wdając się szczegółowiej

¹⁶² Z. T a b a k a, op. cit., s. 22.

¹⁶³ J. J a r o w i e c k i, *Kierunki pracy ideowo-wychowawczej wśród studentów lat pierwszych w krakowskich szkołach wyższych*. „Prace z dydaktyki szkoły wyższej” 1970, z. 7, s. 22, tabela.

¹⁶⁴ S. Dą b r o w s k i, *Działalność Wydziału Filologiczno-Historycznego (w:) Dwudziestolecie WSP w Opolu*, s. 49.

¹⁶⁵ J. H e f f n e r, *Działalność Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii*. Tamże, s. 129–130, tabela.

w analizę tej sytuacji na pozostałych uczelniach przytoczymy jeszcze jedno zestawienie. Daje ono możliwość porównania stanu we wszystkich WSP w latach 1960/61 i 1965/66.

Tabela 13

SKŁAD SOCJALNY STUDENTÓW WYŻSZYCH SZKÓŁ PEDAGOGICZNYCH
W LATACH 1960/61 I 1965/66

Lata	1960/61	%	1965 66	%
Studiujących ogółem	3 423		7 235	
w tym kobiet	2 055		4 891	
pochodzenie robotnicze	1 098	32,1	2 575	35,6
pochodzenie chłopskie	794	23,2	1 512	20,9
pochodzenie inteligentkie	1 389	40,6	2 784	38,5
pochodzenie rzemieślnicze	121	3,5	309	4,3
inne	21	0,6	55	0,7

Źródło: Rocznik statystyczny szkolnictwa 1944/45—1966/67, Warszawa 1967, s. 433, 435.

Młodzieży studiującej w wyższych szkołach pedagogicznych stworzono dogodne warunki studiowania, dla znacznej części studia te były możliwe ze względu na wydatną pomoc państwa w formie licznych stypendiów pieniężnych, mieszkaniowych, stołóvkowych, rozbudowy domów studenckich, stołówek i specjalistycznej służby zdrowia.

STUDIA ZAOCZNE, WIECZOROWE I EKSTERNISTYCZNE

Specyficzną cechą studiów w wyższych szkołach pedagogicznych było kształcenie i doksztalcanie nauczycieli trybem zaocznym i wieczorowym. Studia tego rodzaju, prowadzone od roku akad. 1950/51, cieszyły się dużą popularnością wśród nauczycieli, którzy bez odrywania się od zajęć szkolnych, w trakcie pracy zawodowej, uzupełniali wykształcenie i podnosili kwalifikacje. Początkowo studia dla pracujących miały odrębną strukturę i organizację, z biegiem lat jednak stały się integralną częścią studiów prowadzonych na poszczególnych wydziałach.

Powołanie studiów zaocznych wynikało z niewystarczającej ilości nauczycieli o pełnych kwalifikacjach oraz z faktu zatrudnienia w oświacie wielu niekwalifikowanych nauczycieli. Problem ten początkowo próbowano rozwiązać drogą państwowych egzaminów uproszczonych. W lipcu 1951 roku ukazał się okólnik Ministra Oświaty w sprawie organizacji państwowych uproszczonych egzaminów na nauczycieli szkół średnich i zakładów kształcenia nauczycieli przy wyższych szkołach pedagogicznych. Czytamy w nim: „Celem ułatwienia niewykwalifikowanym nauczycielom pracującym w szkolnictwie średnim i osiągnięciem dobrych wyników w pracy zawodowej i społecznej

zdobycia pełnych uprawnień nauczycieli szkół średnich, a także w celu umożliwienia awansu wybitnym nauczycielom szkół podstawowych zarządzeniem Ministra z dnia 7 lutego 1948 r. i z dnia 28 lutego 1951 r. ustanowione zostały uproszczone egzaminy państwowe na nauczycieli szkół średnich i zakładów kształcenia nauczycieli”¹⁶⁶.

Celem przygotowania do uproszczonych egzaminów państwowych powołano w 1951 r. pierwsze studia zaoczne w WSP, które trwały dwa lata. Jednocześnie przy PWSP w Gdańsku, Katowicach, Krakowie, Łodzi, Warszawie i Wrocławiu zostały powołane komisje egzaminacyjne dla różnych specjalności:

a) Warszawa, Kraków, Łódź, Wrocław: język polski, język rosyjski, język niemiecki, język francuski, język angielski, język łaciński, historia, nauka o Polsce i świecie współczesnym, geografia z geologią, matematyka, fizyka, chemia z mineralogią, biologia, przedmioty pedagogiczne.

b) Gdańsk: język polski, historia, geografia z geologią, matematyka, fizyka, chemia, biologia.

c) Katowice: matematyka, fizyka, chemia z mineralogią.

Studia te wygasły w 1954 roku, ukończyło je 934 nauczycieli, uzyskując uprawnienia nauczycieli szkół średnich i zakładów kształcenia nauczycieli¹⁶⁷.

Niezależnie od tej formy kształcenia w wyższych szkołach pedagogicznych powstały w roku szkol. 1950/51 pełne studia zaoczne, powołane przez Ministra Oświaty w oparciu o ustawę o szkolnictwie wyższym i pracownikach nauki z 15 grudnia 1951 roku¹⁶⁸. Ogłoszony w tej sprawie komunikat informował, że „z dniem 1 lipca 1951 r. uruchomione zostanie 4-letnie Studium Zaoczne PWSP dla następujących kierunków studiów: w Krakowie – filologia polska, filologia rosyjska, geografia; w Łodzi – matematyka, fizyka, chemia; w Warszawie – filologia polska, filologia rosyjska, historia, biologia”¹⁶⁹. Studia te, trwające cztery lata, dawały przygotowanie w zakresie pierwszego stopnia studiów wyższych. Ukończyło je 325 nauczycieli.

Niezależnie od czteroletnich studiów zaocznych w PWSP uruchomiono (w Gdańsku i w Warszawie) dwuletnie Studium Zaoczne dla absolwentów III turnusu Kursów Przystosowania Zawodowego Nauczycieli Szkół Średnich. Studium to obejmowało następujące kierunki: w Gdańsku – matematykę, fizykę, chemię, geografę; w Warszawie – filologię polską, historię, biologię.

¹⁶⁶ Okólnik nr 17 z 29 lipca 1951 r. (DK 5-3561) w sprawie organizacji państwowych egzaminów na nauczycieli szkół średnich i zakładów kształcenia nauczycieli przy Państwowych Wyższych Szkołach Pedagogicznych (Dz. Urz. Min. Ośw., 1951, nr 13, poz. 168).

¹⁶⁷ L. Bandura, *Rozwój studiów dla pracujących w WSP*, „Nauczyciel i Wychowanie” 1969, nr 2, s. 58.

¹⁶⁸ Dz. Urz. Min. Szk. Wyż., 1952, nr 6, poz. 38.

¹⁶⁹ Dz. Urz. Min. Ośw., 1951, nr 8, poz. 90. Inne informacje o otwartych kierunkach w PWSP w Warszawie odnotował w swej publikacji L. Bandura, podając, iż w Krakowie uruchomiono filologię rosyjską i geografę, w Warszawie – filologię polską i historię, w Gdańsku – matematykę i fizykę.

Powołanie dwuletnich studiów zaocznych musiało wywołać szeroką dyskusję w uczelniach oraz w organach terenowej władzy szkolnej, skoro Minister Oświaty zmuszony był wydać okólnik wyjaśniający intencje tej decyzji. Pisał w nim m.in.:

Studium Zaoczne przy Wyższej Szkole Pedagogicznej jest szkołą wyższą, umożliwiającą czynnym nauczycielom zdobycie pełnych kwalifikacji do nauczania w szkole średniej bez odrywania ich od pracy zawodowej. Zadaniem Studium jest umożliwienie zdobycia tych kwalifikacji nauczycielom wyróżniającym się aktywnością społeczną i polityczną.

Wzmacniając swą argumentację uzasadniającą konieczność istnienia tej formy kształcenia Minister dodawał:

Wyszkolenie kadry kwalifikowanych nauczycieli szkół średnich o dużych wartościach ideologicznych jest zadaniem wielkiej wagi społecznej i politycznej. Zadania tego nie rozumiały dotąd terenowe władze administracji szkolnej, czego dowodem jest traktowanie przez nie studiów zaocznych jako prywatnej sprawy studiującego nauczyciela, obarczanie go nadmiernymi dodatkowymi obowiązkami w szkole¹⁷⁰.

Z chwilą uruchomienia studiów zaocznych pojawił się problem kandydatów na te studia. Wiadomo, że mieli to być czynni, niewykwalifikowani nauczyciele pracujący w szkolnictwie średnim. W okólniku z lipca 1951 r. w sprawie organizacji uproszczonych egzaminów państwowych na nauczycieli szkół średnich w WSP pisano, że chodzi tu o nauczycieli osiągających „dobre wyniki w pracy zawodowej i społecznej”, a także o pracujących w szkołach podstawowych „w celu umożliwienia im awansu”¹⁷¹. Natomiast w zarządzeniu z października 1952 bliżej sprecyzowano kryteria przyjmowanych na studia zaoczne. Rekrutowano czynnych kwalifikowanych nauczycieli szkół podstawowych, pracowników pedagogicznych placówek opiekuńczo-wychowawczych, mających kwalifikacje do nauczania w szkołach podstawowych oraz czynne kwalifikowane wychowawczynie przedszkoli. Drugą grupę stanowili niewykwalifikowani nauczyciele szkół średnich, trzecią zaś – osoby posiadające świadectwo dojrzałości szkół średnich ogólnokształcących lub zawodowych, zatrudnione w innych zawodach, a zamierzające pracować w szkolnictwie.

W tym też samym czasie, w listopadzie 1952 r. ukazało się zarządzenie Ministra Oświaty w sprawie utworzenia Studium Zaocznego przy Państwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej, określające czas jego trwania na 4 lata.

Kształcenie na studiach zaocznych prowadzone było według programu obowiązującego na studiach dziennych WSP po odpowiednim dostosowaniu go do czasu trwania i charakteru studiów zaocznych. Na czele Studium

¹⁷⁰ Dz. Urz. Min. Ośw., 1951, nr 13, poz. 168.

¹⁷¹ Okólnik nr 39 z dnia 2 listopada 1952 r. (Nr KD 3-3342/52) w sprawie Studium Zaocznego przy Wyższej Szkole Pedagogicznej (Dz. Urz. Min. Ośw., 1952, nr 8, poz. 148). Zarządzenie Ministra Oświaty z 23 października 1952 r. (Nr KD 3-1368/52) w sprawie utworzenia Studium Zaocznego przy PWSP. Tamże, poz. 147.

stał kierownik, a później dyrektor powoływany i odwoływany przez Ministra Oświaty. Studium Zaoczne działało początkowo jako odrębna jednostka organizacyjna w ramach uczelni. Po przemianowaniu Studium na Wydział Zaoczny, dyrektora zastąpił dziekan. Rozbudowując studia zaoczne, Ministerstwo kolejnym zarządzeniem z lipca 1953 roku zezwalało na przeprowadzenie egzaminów i zajęć poza siedzibą studiów¹⁷². Jednocześnie innym zarządzeniem rozszerzono zakres działania Studium Zaocznego WSP w Krakowie na kierunek filologii rosyjskiej, przenosząc określone czynności dydaktyczne do Instytutu Polsko-Radzieckiego w Warszawie¹⁷³.

W roku 1954, analogicznie do zmian zachodzących na studiach dziennych, Ministerstwo Oświaty zarządzeniem z 14 czerwca 1954 wprowadziło pięcioletni okres kształcenia, który kończył się egzaminem magisterskim.

Pięcioletnie studia zaoczne zorganizowano w kilku specjalnościach: filologia polska (Gdańsk, Kraków, Rzeszów), historia (Gdańsk, Kraków), pedagogika (Gdańsk, Kraków), matematyka (Gdańsk, Kraków, Rzeszów), fizyka (Opole, Rzeszów), chemia (Gdańsk). W chwili rozpoczęcia tego typu studiów słuchacze WSP stanowili 28,6% ogólnej ich liczby, w 1967 r. – 10%¹⁷⁴.

Tabela 14

STUDENCI STUDIÓW ZAOCZNYCH W WSP W LATACH 1950–1958

Lata szkolne	Liczba studentów	% wzrostu
1950/51	1 031	—
1951/52	1 538	49
1952/53	2 940	185
1953/54	2 775	169
1954/55	2 794	171
1955/56	3 281	218
1956/57	1 455	41
1957/58	2 163	110

Źródło: Statystyka szkolnictwa. Szkolnictwo wyższe 1945/46—1957/58. GUS PRL: Statystyka Polski, z. 27. Warszawa 1960.

Rozbudowywano w dalszym ciągu studia zaoczne (por. tabela 14), gdyż sytuacja w szkolnictwie pod względem kwalifikowanej kadry nie ulegała poprawie.

¹⁷² Zarządzenie Ministra Oświaty z 24 czerwca 1953 r. (Nr KD 3-2807/53) zmieniające zarządzenie w sprawie utworzenia Studium Zaocznego przy PWSP (Dz. Urz. Min. Ośw., 1953, poz. 73).

¹⁷³ Zarządzenie Ministra Oświaty z 24 czerwca 1953 r. (Nr KD 3-2808/53) uzupełniające zarządzenie w sprawie utworzenia Studium Zaocznego przy PWSP w Krakowie (Dz. Urz. Min. Ośw., 1953, nr 9, poz. 74).

¹⁷⁴ L. Bandura, op. cit., 59.

Ogromnemu wysiłkowi WSP nie towarzyszyło wystarczające zainteresowanie władz oświatowych w terenie, a także studia zaoczne nie spotykały się z aprobatą środowisk uniwersyteckich. Rekrutacja napotykała na poważne trudności, nie zapewniano należytej opieki studiującym nauczycielom, niewystarczająca była baza materialno-techniczna. Nauczycieli, którzy ukończyli studia tą drogą, nie zatrudniano zgodnie z uzyskanymi kwalifikacjami. W tej sytuacji Minister Oświaty wydał w kwietniu 1956 roku specjalny okólnik w sprawie opieki nad nauczycielami studiującymi zaocznie, podkreślając, że:

Studia zaoczne organizowane przy WSP są ważną formą podnoszenia kwalifikacji zawodowych nauczycieli i przyczyniają się tym samym do podnoszenia poziomu pracy dydaktyczno-wychowawczej w szkołach. Dlatego też rozbudowa studiów zaocznych, ustalenie odpowiednich metod pracy ze słuchaczami oraz stworzenie im warunków umożliwiających kształcenie zaoczne stają się jednym z podstawowych problemów¹⁷⁵.

Przypomniano raz jeszcze zasady doboru kandydatów na studia zaoczne ustalając, że nauczyciel studiujący winien być zatrudniony zgodnie z kierunkiem studiów, bez godzin nadliczbowych, bez prac dodatkowych, które by uniemożliwiały mu studiowanie. Nauczycielowi studiującemu przysługiwał jeden dzień wolny od zajęć lekcyjnych w tygodniu, mógł też starać się o zniżkę godzin.

Rozwiązano też sprawę udziału w studiach zaocznych absolwentów SN i ZSN. Nieznaczna ich część (tylko 5% najlepszych) była kierowana bezpośrednio po ukończeniu SN i ZSN. Dla pozostałych, którzy podjęli pracę nauczycielską od 1 lipca 1957, utworzono na Wydziałach Zaocznych WSP specjalny tok studiów¹⁷⁶, zaliczając im dyplom ukończenia SN lub ZSN za trzy lata studiów na Wydziale Zaocznym WSP.

Z upływem lat, w związku z ogólnopolską dyskusją nad drożnością systemu kształcenia zaocznego, wprowadzono w poszczególnych wyższych szkołach pedagogicznych czteroletnie ciągi dla absolwentów SN. Po opracowaniu specjalnej wersji programowej studiów, opartej na programie studiów nauczycielskich, absolwentów SN zaczęto przyjmować na drugi rok studiów. Osoby, które ukończyły studia pierwszego stopnia, po złożeniu egzaminu konkursowego stawały się studentami czwartego roku, względnie mogły kontynuować studia od trzeciego roku.

Rozwój studiów zaocznych w WSP przebiegał dość żywiołowo i nie w pełni zaspokajał potrzeby szkolnictwa. Wynikało to z faktu, iż w przeważającej części słuchacze sytuowali się na kierunkach humanistycznych. Problem ten ilustruje szczegółowiej tabela 15.

¹⁷⁵ Dz. Urz. Min. Ośw., 1956, nr 35, poz. 43.

¹⁷⁶ Okólnik nr 13 z dnia 5 maja 1956 r. (KD 2-1149/56) w sprawie przyjmowania absolwentów Studiów Nauczycielskich do Wyższych Szkół Pedagogicznych i na Wydziały Zaoczne WSP (Dz. Urz. Min. Ośw., 1956, nr 7, poz. 62).

Tabela 15

STUDENCI STUDIÓW ZAOCZNYCH WSP WEDŁUG KIERUNKÓW STUDIÓW
W LATACH 1955–1967

Rok akad.	Filologie	Historia	Pedagogika	Geografia	Biologia	Matematyka	Fizyka	Chemia	Wycho- wanie techn.
1955/56	840	421	354	464	279	409	294	220	—
1956/57	540	—	—	213	—	290	201	211	—
1957/58	716	175	—	319	47	398	241	159	—
1958/59	967	347	157	411	77	426	296	120	—
1959/60	1 065	519	402	444	76	485	327	147	—
1960/61	1 338	748	658	480	121	553	362	158	45
1961/62	1 569	865	838	480	154	651	402	164	92
1962/63	1 135	541	376	399	192	481	318	179	—
1963/64	1 363	580	465	412	210	763	358	226	—
1964/65	1 705	779	801	439	244	1 147	381	287	—
1966/67	1 940	823	922	516	318	1 253	453	330	—

Źródło: Materiały Ministerstwa Oświaty.

Nieprawidłowość struktury kształcenia ujawni się pełniej, gdy skonfrontujemy np. dane z 1967 r. ukazujące efekty kształcenia z zapotrzebowaniem szkół. W roku tym na wydziałach humanistycznych kształciło się 56,2% studentów – nauczycieli, na wydziałach geograficzno-biologicznych – 12,8%, zaś na wydziałach matematyki, fizyki i chemii – 31%, podczas gdy w planie szkoły ogólnokształcącej stopnia podstawowego na przedmioty humanistyczne przeznaczano się tylko 38,5% godzin, na geografię i biologię – 7,5%.

Tabela 16

ABSOLWENCI STUDIÓW ZAOCZNYCH WSP WEDŁUG KIERUNKÓW STUDIÓW
W LATACH 1955–1967

Rok akad.	Filologie	Historia	Pedagogika	Geografia	Biologia	Matematyka	Fizyka	Chemia	Łącznie
1955/56	63	30	—	31	40	40	4	4	212
1956/57	19	—	—	30	—	—	—	13	62
1957/58	20	—	—	35	—	—	—	14	69
1958/59	3	—	—	10	—	—	—	7	20
1959/60	107	23	31	43	—	38	24	15	281
1960/61	67	10	—	39	—	40	17	16	189
1961/62	82	7	44	25	—	48	24	14	244
1962/63	100	20	28	51	6	28	29	16	278
1963/64	114	48	34	57	10	32	24	18	337
1964/65	135	55	55	64	14	53	23	11	410
1966/67	160	70	71	65	24	92	63	19	564
Łącznie	870	263	263	450	94	371	208	147	2 666

a na matematykę, fizykę i chemię – 26,8%. W latach 1956–1967 studia zaoczne w wyższych szkołach pedagogicznych ukończyło 2 666 absolwentów, z tego na wydziałach humanistycznych 53,2%, na wydziałach geograficzno-biologicznych – 20,6%, a na wydziałach matematyki, fizyki, chemii – 26,2%.

Śledząc rozwój studiów zaocznych w WSP, można zauważyć, iż w latach 1950/51–1957/58 występował stale wzrost liczby studiujących nauczycieli; wzrost ten sięgał od 41% do 218% w stosunku do roku początkowego. W latach 1956–1958 – w związku z likwidacją WSP w Łodzi i Warszawie – nastąpił gwałtowny, choć sztuczny, spadek liczby studiujących, ale w latach następnych doszło do znacznego powiększenia, bo w r. 1966/67 osiągnięto 9 663 osób, a na rok przed powstaniem jednolitego systemu studiów magisterskich, tj. w r. 1972/73 – 7 098 osób.

Tabela 17

STUDENCI STUDIÓW ZAOCZNYCH WSP W LATACH 1958/59–1972/73

Lata szkolne	Ogółem		I rok	
	liczba	% wzrostu	liczba	% wzrostu
1958/59	2 942	—	848	—
1959/60	3 684	25	958	13
1960/61	4 584	56	1 235	46
1961/62	5 421	84	1 395	65
1962/63	5 940	102	1 130	33
1963/64	7 017	139	1 345	59
1964/65	8 184	178	1 541	82
1965/66	8 615	193	1 034	22
1966/67	9 642	228	2 061	143
1967/68	9 633	227	205	142
1968/69	7 631	159	1 609	90
1969/70	7 421	152	1 795	112
1970/71	5 191	76	1 487	75
1971/72	5 674	93	1 843	117
1972/73	7 098	141	2 602	207

Zródło: Statystyka Szkolnictwa. Szkolnictwo wyższe 1958/59—1964/65. GUS PRL Statystyka Polski, z. 51, 61, 82, 99, 130. Warszawa 1961, 1962, 1963, 1964, 1966; Biuletyn Informacyjno-Statystyczny. Szkolnictwo Wyższe w liczbach w roku szkolnym 1961/62—1973. Min. Szk. Wyż. Depart. Plan. i Org. za lata 1962—1973; Tablice statystyczne w zakresie szkolnictwa nr 21, 35, 52, 67. GUS Warszawa za lata 1968—1972.

Rok 1966 przyniósł jeszcze pewne zmiany w regulaminie studiów dla pracujących w WSP. Trwające dyskusje na temat jakości i sprawności tych studiów spowodowały, iż raz jeszcze w regulaminie podkreślono wagę tych studiów dla potrzeb polskiej szkoły i oświaty. Stwierdzono, że nauczanie trybem zaocznym „stanowi jedną z form kształcenia, w której czynni nauczyciele i wychowawcy oraz pracownicy pedagogiczni administracji szkolnej

bez odrywania się od pracy zawodowej zdobywają pełne wyższe wykształcenie zakończone uzyskaniem stopnia magistra”¹⁷⁷.

W zależności od wykształcenia kandydatów studia były organizowane w odrębnych grupach: a) dla absolwentów liceów pedagogicznych i osób legitymujących się równorzędnym wykształceniem, b) dla absolwentów studiów nauczycielskich. Dla pierwszych studia trwały pięć lat, dla drugich – cztery lata. Absolwentów studiów wyższych pierwszego stopnia przyjmowano na podstawie egzaminu na III rok studiów zaocznych czteroletnich lub na IV rok studiów pięcioletnich odpowiedniego kierunku z obowiązkiem wyrównania w toku studiów ewentualnych różnic programowych. Studia zaoczne – w myśl zaleceń – prowadzone były według planów i ramowych programów nauczania obowiązujących na studiach dziennych, ale dostosowanych do specyficznych potrzeb tego typu studiów.

Uporządkowano też i ujednolicono organizację studiów zaocznych. Rok szkolny trwał od 1 lipca do 30 czerwca następnego roku kalendarzowego. Rozpocynał się czterotygodniową sesją letnią, w okresie ferii zimowych trwała 7–8-dniowa sesja naoczna. W okresach między sesjami studenci byli wzywani na dwu- trzydniowe zajęcia, na których omawiano węzłowe zagadnienia programowe i udzielano wskazówek do samodzielnej pracy. W okresie pracy własnej, między sesjami i konsultacjami, studenci zgodnie z planem nadsyłali prace kontrolne, będące sprawdzianem rytmiczności studiów i warunkiem dopuszczenia do kolokwiów i egzaminów. Wprowadzono też obowiązek odbywania praktyk pedagogicznych w szkołach średnich dla tych, którzy pracowali w szkołach podstawowych lub zasadniczych szkołach zawodowych lub którzy pracowali w szkołach średnich, ale wybrali kierunek studiów nie odpowiadający ich przedmiotowi nauczania.

Po roku 1968 zauważyć można zmniejszającą się liczbę studiujących zaocznie w wyższych szkołach pedagogicznych. Związane to było z trwającymi pracami nad przebudową programów i planów nauczania w WSP, a także ze zmianami zachodzącymi w systemie kształcenia w Polsce. Stan ten utrzymywał się aż do roku akad. 1973/74.

Rok ten przyniósł radykalne zmiany w systemie kształcenia i dokształcania nauczycieli drogą studiów dla pracujących. Zmiany te zostały poprzedzone znanymi powszechnie uchwałami wspólnego posiedzenia kolegów Ministerstwa Oświaty i Wychowania i Ministerstwa Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z udziałem przedstawicieli Partii, organizacji związkowej, terenowych władz oświatowych i rektorów szkół wyższych.

W dyskusji na krajowej konferencji na temat „kształcenia nauczycieli na studiach dla pracujących”, zorganizowanej przez istniejący przy WSP w Krakowie Międzyuczelniany Ośrodek Studiów dla Pracujących Wyższych

¹⁷⁷ Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 19 listopada 1966 r. (Nr KN 2-0171-10/66) w sprawie regulaminu studiów dla pracujących w WSP. Załącznik: Regulamin studiów dla pracujących w WSP (Dz. Urz. Min. Ośw., 1966, nr 13).

Szkół Pedagogicznych w dniach 15–16 grudnia 1972 r. wysuwano koncepcję objęcia planową akcją dokształcania ogółu nauczycieli do poziomu akademickiego oraz sugerowano zniesienie egzaminów wstępnych na studia dla czynnych nauczycieli. Postulowano, aby pierwszeństwo kształcenia na poziomie wyższym miał nadzór pedagogiczny w szerokim tego słowa znaczeniu, zwracano też uwagę na potrzebę przygotowania nauczycieli-specjalistów dla planowanych szkół gminnych, mając na uwadze przekształcanie tych szkół w szkoły ponadpodstawowe¹⁷⁸.

W zarządzeniach Ministerstwa Oświaty i Wychowania oraz Ministerstwa Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki sformułowano, że obowiązkowym dokształcaniem do poziomu studiów magisterskich objęci zostaną nauczyciele do określonej granicy wieku: kobiety do 35 roku życia, mężczyźni do lat 40. Nauczycielom, którzy przekroczyli ten wiek, zapewniono możliwość uzupełnienia kwalifikacji do poziomu studiów magisterskich. Wstępnie zakładano, że absolwenci szkół średnich ogólnokształcących i pedagogicznych przyjmowani będą na pierwszy rok studiów, zaś absolwenci SN będą mogli być kierowani na pierwszy lub drugi rok studiów (ta ostatnia możliwość mogła wystąpić w sytuacji zgodności ukończonych studiów w SN z kierunkiem podejmowanych studiów). Dla absolwentów trzyletnich studiów zawodowych (po WSN) ustalono możliwość uzupełnienia wyższych studiów zawodowych do poziomu magisterskiego drogą dwuletnich studiów magisterskich.

W rezultacie na studia zaoczne w uczelniach podległych Ministerstwu Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki w roku akad. 1973/74 przyjęto 20 165 nauczycieli¹⁷⁹. Szkoły wyższe, w tym wyższe szkoły pedagogiczne, stanęły wobec konieczności podjęcia trudu dokształcania ogromnej, bardzo zróżnicowanej rzeszy czynnych nauczycieli, o różnorodnej strukturze kwalifikacyjnej i często bardzo odmiennych doświadczeniach zawodowych, co w znacznym stopniu utrudniało realizację zasady łączenia treści kształcenia z osobistymi doświadczeniami słuchaczy.

Punktem wyjścia i głównym kryterium ustalania określonych limitów skierowań na studia były potrzeby danego województwa rysujące się na tle poziomu wykształcenia nauczycieli. Natomiast mniej kierowano się indywidualnymi zainteresowaniami i motywacjami nauczycieli, chociaż trzeba dodać, że przy kierowaniu na studia brano pod uwagę nauczycieli wykazujących się pewną aktywnością w samokształceniu i doskonaleniu zawodowym.

¹⁷⁸ Kształcenie nauczycieli na studiach dla pracujących. Materiały z Krajowej Konferencji w WSP w Krakowie w dniach 15–16 grudnia 1972 r. Pod red. J. Jarowieckiego. Kraków 1973, ss. 170. Zob. też: J. Jarowiecki, *Nauczycielskie studia dla pracujących. Uwagi i propozycje*. „Wychowanie” 1973, nr 13, s. 23–29; nr 14, s. 22–27.

¹⁷⁹ Por. *Nauczyciele na studiach zaocznych w roku akad. 1973/74*. „Wychowanie” 1973, nr 17; nr 34–35; J. Jarowiecki, *Aktualne problemy kształcenia nauczycieli drogą studiów zaocznych*. „Przegląd Pedagogiczno-Oświatowy” 1974, nr 3, s. 25–35; J. Jarowiecki, M. Guśpiel, L. Jarząbek, *Kogo skierowano na studia. Dokształcanie nauczycieli w świetle badań*. „Oświata i Wychowanie” 1975, nr 2, s. 21–28.

Nie zawsze natomiast zastanawiano się nad skutkami pedagogicznymi i społecznymi, gdy z jednej szkoły studia podejmowało więcej niż dwóch nauczycieli. W skierowaniach preferowano środowiska wiejskie, ale wśród skierowanych znaleźli się też w pierwszej kolejności wizytatorzy przedmiotowi.

Tabela 18

KWALIFIKACJE OSÓB SKIEROWANYCH NA STUDIA DO UNIWERSYTETÓW
I WYŻSZYCH SZKÓŁ PEDAGOGICZNYCH W ROKU AKADEMICKIM 1973/74

Absolwenci typów szkół i uczelni	Liczba	%
Licea pedagogiczne	5 574	27,6
Studia nauczycielskie	11 651	57,7
Wyższe szkoły nauczycielskie	2 182	10,9
Inne szkoły	758	3,8
Razem	20 165	100,0

Obok studiów zaocznych od 1956 roku zaczęły w wyższych szkołach pedagogicznych powstawać studia wieczorowe. Najwcześniej powstały one w WSP w Katowicach ze względu na tamtejsze specyficzne warunki terenowe (wysoki stopień urbanizacji), z kolei studia tego typu zorganizowano w Gdańsku (1957), w Krakowie (1958) i w Opolu (1960). Na studiach wieczorowych uruchomiono następujące kierunki: filologię polską w Gdańsku i Katowicach, historię w Katowicach, pedagogikę w Gdańsku i Krakowie, matematykę w Gdańsku, Krakowie i Opolu i wychowanie techniczne w Katowicach.

Tabela 19

STUDENCI STUDIÓW WIECZOROWYCH WEDŁUG MIEJSCOWOŚCI

Rok akademicki	Gdańsk	Kraków	Opole	Katowice	Rzeszów
1962/63	826	928	224	129	
1963/64	883	1 033	258	226	
1964/65	1 004	1 142	283	257	
1965/66	950	1 051	266	164	
1966/67	919	1 225	216	137	36

Tabela 20

STUDENCI STUDIÓW WIECZOROWYCH WEDŁUG KIERUNKÓW STUDIÓW

Rok akad.	Filologia	Historia	Pedagogika	Geografia	Matematyka	Fizyka	Wych. techn.
1962/63	488	439	710	87	227	24	152
1963/64	459	462	895	59	267		258
1964/65	462	507	972	41	303		401
1965/66	553	466	854	9	246		303
1966/67	621	352	730		304		632

Ogólna liczba studentów studiów wieczorowych w roku akademickim 1966/67 wynosiła 2 639, z tego na kierunkach humanistycznych studiowało 65%, matematykę i fizykę 23,8%, wychowanie techniczne 11,8%.

Tabela 21

ABSOLWENCI WEDŁUG KIERUNKU STUDIÓW WIECZOROWYCH W LATACH 1962–1967

Rok akad.	Filologie	Historia	Pedago- gika	Geo- grafia	Matema- tyka	Fizyka	Wych. techn.
1962/63	38	32	36	15	21	15	
1963/64	51	54	61	22	21	8	
1964/65	34	50	48	16	48	7	
1965/66	48	50	118	23	35	3	19
1966/67	63	87	184	6	31	3	35
Razem	234	273	447	82	156	36	54

W latach 1962–1967 studia wieczorowe opuściło ogółem 1 282 absolwentów z dyplomami magisterskimi, z tego na kierunkach humanistycznych – 71%, na geografii – 6,7%, na matematyce – 18,1%, na wychowaniu technicznym – 2,2%. Najwięcej absolwentów opuściło WSP w Gdańsku (388) i Katowicach (368).

W niektórych wyższych szkołach pedagogicznych zorganizowaną formą kształcenia czynnych nauczycieli były również trzyletnie studia eksternistyczne (Gdańsk, Katowice, Kraków). Najżywiej rozwinęły się one w Katowicach, obejmując do końca istnienia tamtejszej WSP kierunki: historię, filologię polską, geografii, fizykę, chemię i matematykę, natomiast studia eksternistyczne z zakresu chemii przybrały charakter studiów zaocznych drugiego stopnia. Na studia eksternistyczne przyjmowano głównie nauczycieli, którzy zamierzali uzupełnić wyższe studia zawodowe pierwszego stopnia i uzyskać stopień magistra. Dla ułatwienia eksternistom odbywania tych studiów uczelnie organizowały zbiorowe konsultacje z poszczególnych przedmiotów, jak też wykłady z zakresu węzłowych problemów danej dyscypliny oraz seminaria magisterskie.

